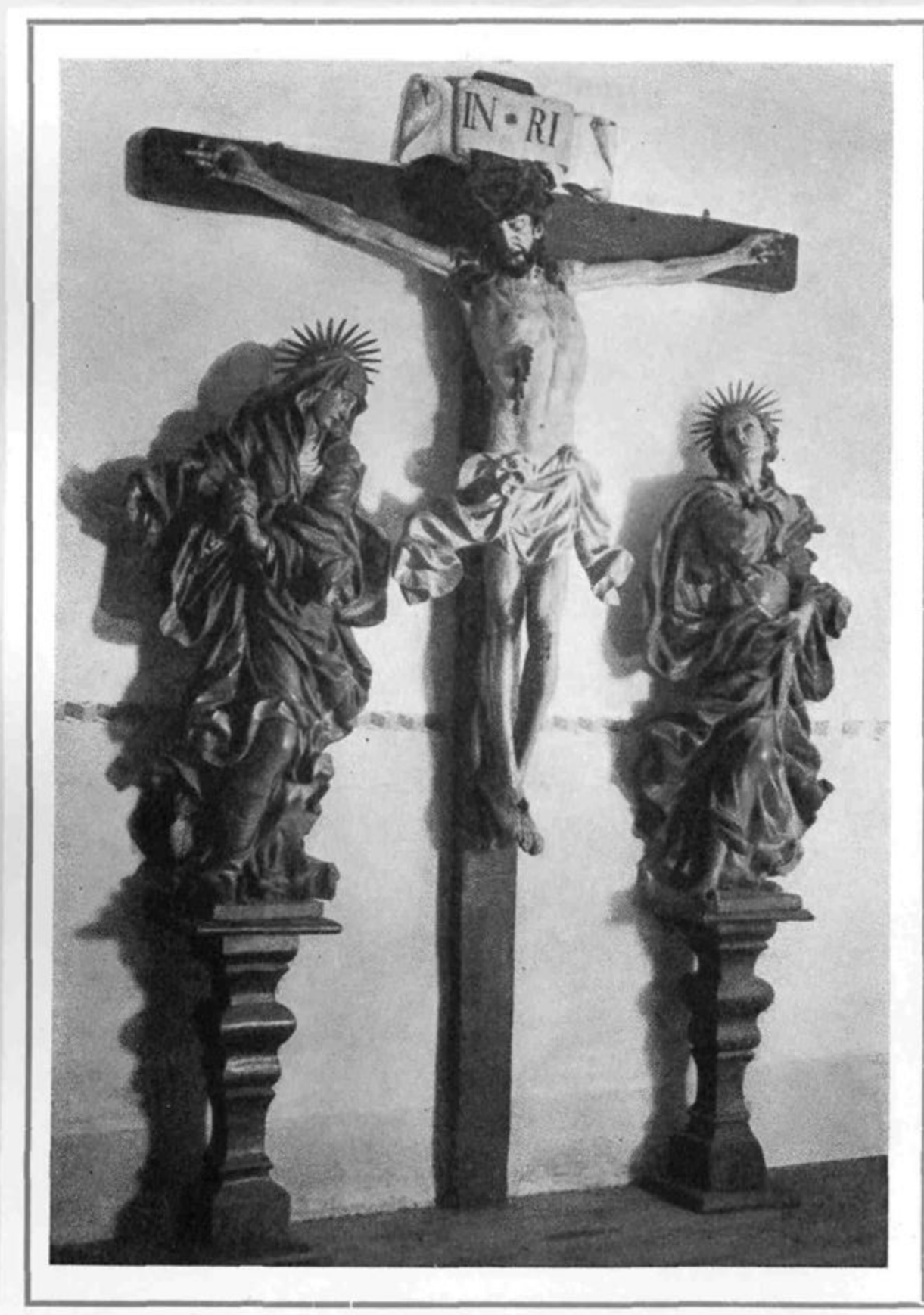
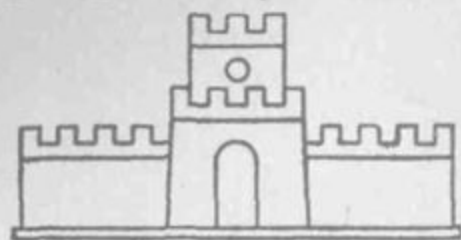

KRONIKA SLOVENSКИH MEST

MCMXXVIII

LETNIK V

ŠTEVILKA 4

MESTNA ELEKTRARNA LJUBLJANSKA

V svoji prodajalni na Mestnem trgu št. 2 ima bogato zalogo lestencev, namiznih svetilk, grelnih aparatov, likalnikov motorjev in električnih štedilnikov, žarnic in sploh vsega električnega materiala. Za popolnoma elektrificirana gospodinjstva nudi električni tok po izredno nizkih cenah

Posebna cena za ogrevalnike vode na nočni tok
(60 par za kilovatno uro)

Izvršuje vse električne instalacije za luč in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

Ravnateljstvo Mestne elektrarne: Ljubljana, Krekov trg št. 10

Prodajalna Mestne elektrarne v Ljubljani, Mestni trg št. 2 (magistr. poslopje)

MATEVŽ LANGUS: LASTNA PODOBA

Foto: Narodna galerija

LJUBLJANA KOT UMETNOSTNO SREDIŠČE¹

FRANCE STELÉ

Vloga prvega med slovenskimi mesti je pripadla Ljubljani s tem, da je postala sredi XIII. stol. upravno središče bivše avstrijske vojvodine Kranjske. Kot središčna dežela slovenskega etnografskega ozemlja je postala Kranjska po naravnem razvoju glavno oporišče kulturnih in političnih stremeljenj med Slovenci, Ljubljana pa njih naravno žarišče. Tu je tudi povod, da se zunanji in notranji urbanistični in kulturni razvoj Ljubljane tako lepo skladata. S katerega koli vidika jo pogledamo, vselej se nam pokaže, da so jo oblikovale tri razvojne dobe: srednji vek, barok in sodobnost. Osnovno podobo Ljubljani kot mestu je dal srednji vek, ki jo je vklenil v trdno lupino mestnega ozidja, izgradil jo v ozkem naslonu na zemljepisne pogoje tal, estetsko jo oblikoval po nevezano slikovitih načelih srednjeevropskih mest in jo zunanje poudaril z odlično krono, gradom. Na ti podlagi se je Ljubljana kot izraz urbanistične kulture razvijala v drugi dobi svoje gradbene zgodovine, v baroku, s tem, da je novo estetsko naziranje preoblikovalo njeno notranjščino po načelu baročnih mest, in je po strnitvi srednjeveških stavbnih edinic oklenilo s skupnimi fasadami prostornino trgov, tej enotni prostornini pa dalo življenje s spomeniki. Svoj višek je baročna doba mesta dosegla sredi XVIII. stol., ko je bila Ljubljana v okviru svojih ozidij do skrajnosti enotno izgrajena in je na zunaj pod odličnim zaključnim motivom gradu kazala živahen relief, izzvenevajoč pod nebo z mnogimi stolpi cerkva in javnih poslopij. Na pragu tretje dobe, sedanjosti, je bilo odstranjeno srednjeveško ozidje in se je mesto razlilo v prosto naravo, predvsem proti svojemu naravnemu parku, šišenskem hribu s Tivolskim parkom, kmalu nato pa tudi proti severu. Njeno nekdanjo harmonijo je v marsičem omajal potres l. 1895., tako da je stalo XX. stol., posebno pa povojna doba, ves čas pod vtisom potrebe, da se mestu po smotrni izgraditvi ustvari nova harmonija, njegova tretja podoba, ki naj bo zrcalo njegovega novega pomena. Ljubljana kot posledica opi-

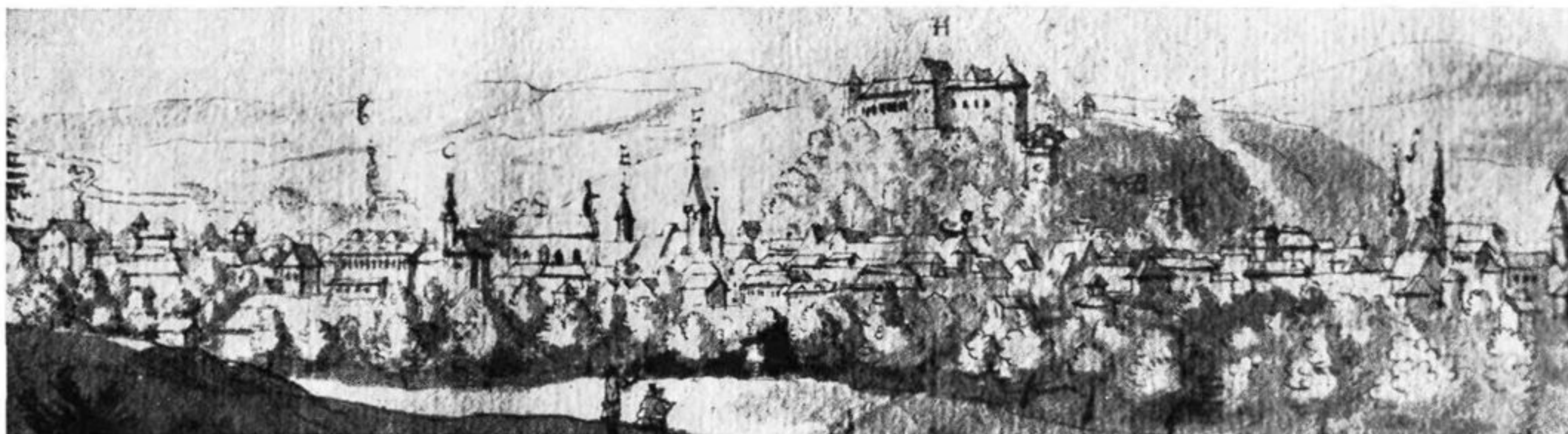
sanega razvoja kaže močno izrazito fiziognomijo in je zunanja podoba mesta od najstarejše slike z začetka XVII. stol. do danes, ko je vsa polja okrog prvotnega jedra preplavilo morje hiš, ostala v bistvu skoraj neizpremenjena.

Za razumevanje Ljubljane kot umetnostnega središča pa je važen predvsem njen notranji razvoj. Konec srednjega veka je Ljubljana šele samo deželno glavno mesto, katerega pomen se je povečal z ustanovitvijo škofije, in v katerem procvita samozavesten meščanski sloj. Čeprav je prišel ljubljanski meščan prvotno kot kulturni kolonist v deželo, se radi narastajočega dotoka z dežele vedno bolj ukoreninja v miljeju in postaja važen kulturni faktor v življenju slovenskih dežel. Na pragu baročne dobe postane Ljubljana kot središče slovenskega protestantizma in sledeče mu katoliške obnove že izrazito kulturno središče. V tretji, najnovejši dobi pa se njen pomen premakne s pokrajinskega središča na novo, širšo podlago, Ljubljana postane v XIX. stol. narodno središče vseh Slovencev in s tem eno izmed uglednih središč sodobne slovanske kulture.

Ustrezno temu razvoju se značilno spreminja tudi kulturna vloga in pomen Ljubljane. Prav v kulturnem in umetnostnem razvoju se posebno jasno kaže, kako se na podlagi nemškega prava nastala naselbina trgovcev in obrtnikov vse bolj staplja z deželo, dokler ne postane končno bistven instrument njenega življenja. V srednjem veku je vloga Ljubljane tipično kulturno kolonizacijska. Mesto je žarišče, skozi katero pronikajo kulturne dobrine in napredek iz takratnih vodilnih središč med nas. Toda Ljubljana takrat še ni edino tako središče, poleg nje je več drugih središč, tako Beljak, Škofja Loka, Kranj, in se njeno prvenstvo opira zaenkrat le še na prvenstvo deželnega glavnega mesta. Toda že proti koncu srednjega veka se čuti, kako ta Ljubljana privlači umetniške moči in kaže voljo, da prevzame vodstvo med slovenskimi mesti.²

¹ Predavano dne 26. aprila 1938. v Šafaříkovem znanstvenem društvu na univerzi v Bratislavi.

² Prim. k temu Kulturni obraz Ljubljane v letošnji »Kroniki« str. 169—171.

J. Valvasor, skica za sliko Ljubljane iz okrog l. 1680.

Redki ohranjeni spomeniki srednjeveške umetnosti v Ljubljani so jasne priče tega razvoja. Najstarejši ohranjeni umetnostni spomenik je relief Marije z detetom v kapelici v Krakovem, ki pa je prvotno krasil timpanon nekega portala. Datirati ga moremo v drugo polovico XIII. stol. Nič specifično lokalnega ni v njem.

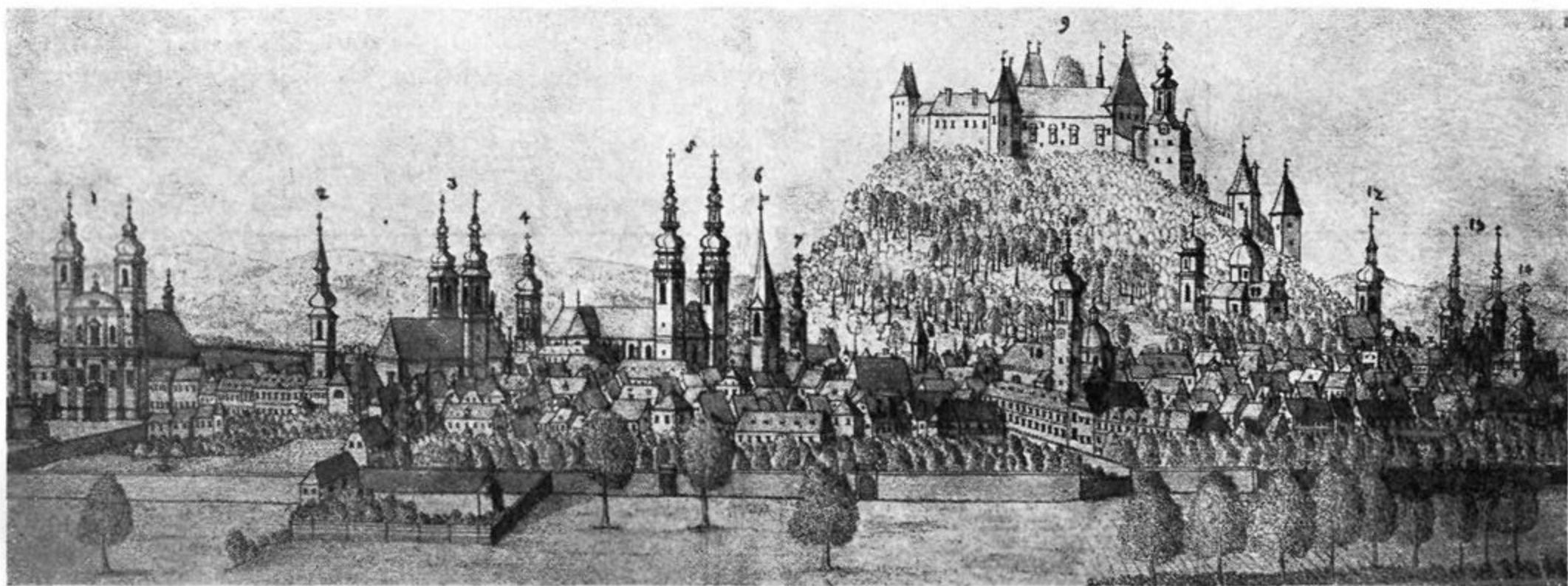
Kipar 2. pol. XIII. stol., Marija z Jezusom v kapelici v Krakovem

Po svojem stilu in ikonografskem tipu je najožje zvezan z Marijinim kipom iz cerkve v Solčavi in nadvratnim reliefom Marije z Jezusom v Lechkirche v Gradcu in bi bil mogoč ne le pri nas, ampak več ali manj v vsi takratni srednjeevropski umetnosti. Istotako splošen stilistični značaj kaže Pietà iz srede XV. stol. na ljubljanski stolnici ali Kristusova glava na sklepniku iz stare stolnice iz srede XIV. stol. Po starem popisu poznamo glavni oltar ljubljanske stolnice, ki je nastal okr. 1470. Bil je to krilni oltar, katerega predelo so krasili reliefi cerkvenih patronov sv. Nikolaja, sv. Krištofa in sv. Martina. V omari je bila plastična skupina Kronanja Marijinega po sv. Trojici, med stebrički in krogovičjem nastavka pa Kristusov kip. Glavno skupino v omari so zapirali s krili, na katerih so bile slike Oznanjenja Marijinega, Rojstva Jezusovega, Poklonitve sv. Treh kraljev in Marijine smrti. Gre torej za krilni oltar bogato rezljanega tipa, kakršni so v dobi pozne gotike značilni za vse alpsko ozemlje; bil je po svoje varianta iste umetniške ideje kakor slavni Pacherjev oltar v St. Wolfgangu.

Vsi ti in drugi nam znani spomeniki kažejo, da sta se umetnostno ustvarjanje in okus v Ljubljani do poznega srednjega veka razvijala v okviru umetnostnega razpoloženja srednje Evrope. Prvo določno umetnostno afirmacijo Ljubljane pa zasledimo sredi XV. stol. v slikarski delavnici slikarja Janeza Ljubljanskega in njegovega nasledstva. Janez je bil sin slikarja Friderika v Beljaku na Koroškem, čigar delavnica ima za razvoj slikarstva na Koroškem osnovni pomen, ker od nje izhaja do konca XV. stol. trajajoč, pozornosti vreden lokalni razvoj. Janez je prenesel slog očetove delavnice nespremenjen na Kranjsko. Pred njim je pri nas, kakor nam pričajo ostanki fresk po cerkvah, vladala iz severne Italije od srede XIV. stoletja v srednjo Evropo prodirajoča struja, katere najbližje oporišče je bilo v Furlaniji. Ob Janezovem času jo je na Kranjskem zastopal močno lokalno označeni slikar prezbiterija cerkve na Suhi pri Škofji Loki. Njegovo slikarstvo odlikuje strog, naravnost grafično oster stil s težnjo po idealiziranem izrazu. Beljaški slog, ki ga je prinesel v Ljubljano, kjer si je pridobil slikar Janez meščanstvo in fevd v Šiški, pa še ves tiči v načinu mehko se prelivajočega gubanja oblek, ki je tako značilno za prehod iz XIV. v XV. stol. in se opira na eni strani na dediščino češkega slikarstva, na drugi na pobude, ki jih je dal avstrijskemu slikarstvu Janezov nekoliko starejši časovni vrstnik

Slika Ljubljane iz 2. pol. XVIII. stol. na diplomi strojarskega ceha; posneta je po Valvasorjevi iz Ehre . . .

Slika Ljubljane iz srede XVIII. stol. Kaže nam baročno Ljubljano na višini njenega razvoja. Za njeno lice so značilni gosto nasejani stolpi cerkva in javnih poslopij. Glavne stavbe so: 1. diskalceatska cerkev, 2. samostan Klaris, 3. avguštinska (sedaj frančiškanska) cerkev, 4. stolp frančiškanske cerkve, 5. stolnica, 6. zvonik cerkve sv. Elizabete, 7. stolp magistratne hiše, 8. kapucinski samostan, 9. grad, 10. uršulinska cerkev, 11. cerkev sv. Rozalije, 12. cerkev sv. Florijana, 13. jezuitska cerkev, 14. križanska cerkev

Fotografija sodobne Ljubljane. Vse štiri slike, ki kažejo razvoj zunanjega lica Ljubljane od srede XVII. stol. do današnjega dne, so posnete s približno istega stališča, v bregovih nad Cekinovim gradom. Od prve slike začetek XVII. stol. do danes velja ta pogled za najugodnejši in najpopolnejši na Ljubljano. Te slike pa dokazujejo obenem, kako je izraz mestne podobe odvisen od pokrajinskega prizorišča. Glavne poteze lica mesta ostajajo namreč vedno iste, čeprav se neprestano spreminjajo posameznosti

slikar Hans von Tübingen v Wiener Neustadtu, kate-rega koncepcije so močno odjeknile v beljaški in po-sredno tudi v ljubljanski delavnici. Bil je to slog nekoliko zaostalih tendenc, ki se je ves še naslanjal na mehko potekajoče gubanje oblek in na izrazito

idealizirano obliko obrazov, gest in izrazov. Vse kaže, da je prav ta slog dal že pešajočemu slikarstvu sta-rejše smeri novih pobud in ponovno razvezal v pri-jetnejših oblikah njegovo precej trdo izraznost. Delo slikarja Janeza in naslednikov moremo zasledovati

Slikar Janez Ljubljanski, angel na oboku prezblterija cerkve na Kamenem vrhu (1459.)

do nekako 1470. Zraven pa opazamo, kako se razbohoti okrog srede XV. stol. struja, katere glavni predstavnik je slikar cerkve na Mačah in njemu sorodni slikarji na Krtini, v Podzidu in v Crngrobu, pa tudi slikar Wolfgang v Crngrobu in na Jamniku. Ta široka struja, katero še bolj kot Janezovo označuje stremljenje po mili plemeniti lepoti, ki spominja na lepoto prve renesanse, povzroči, da razvoj slovenskega slikarstva skoraj ne pozna grobega realizma, ki je od srede XV. stol. dalje prodiral v srednjo Evropo, ampak ohrani lasten, zaostal sicer, toda plemenit značaj prav do prvih desetletij XVI. stol., ko okr. 1520. izzveni v odličnih, že močno renesančnih freskah pri Sv. Primožu.

Da se ta lokalni razvoj opira prav na Ljubljano, nam je indirektni dokaz dejstvo, da je delavnica slikarja Friderika v Beljaku povzročila podoben zapoznel in prav tako izrazito k lepotnosti usmerjen razvoj na Koroškem, kakor Janezova na Kranjskem. Le iz dejstva, da je Janezov vpliv povzela že obstoječa lokalna smer, si moremo razložiti, da sta si koroška in

kranjska smer notranje sicer ozko sorodni, da pa se razvijata popolnoma samostojno. To dejstvo jasno priča, da je bila Ljubljana koncem srednjega veka že toliko trdna, da ni podlegla vplivu beljaškega slikarstva, kateremu je nudila streho, ampak da se je samo okoristila z njim za nov lokalni razcvet.

Ljubljana je tako konec srednjega veka zavzela najvažnejše mesto v kulturnem življenju Slovenije. Kolik je bil takrat kulturni prostor, ki ga je obvladala, za enkrat še ni mogoče reči. Delovanje stavbenika Petra iz Ljubljane v Istri kaže, da je vsaj v posameznih primerih segalo tudi že preko mej ožje Kranjske.

Njen pomen se je pa neprimerno povečal sredi XVI. stol., ko je Ljubljana postala središče slovenskega protestantizma in prizadevanj za utemeljitev slovenske književnosti. Protestantizem in borbe za njegovo utrditev so še bolj utrdile ozko kulturno navezanost Ljubljane na zapadno in južno Nemčijo. Doma pa je radius ljubljanskega vpliva segel že po vsem slovenskem ozemlju in tudi preko njega na Hrvaško. Ljubljana, ki se v dobi katoliške obnove v XVII. stol. vidno oprošča odvisnosti od koroških in drugih srednjeevropskih središč, postane sedaj sama kulturno aktivna in izrazito ekspanzivna. Duh, ki preveva njene kulturne delavce, je že od protestantizma dalje izrazito domoljuben. Za slavo in čast svoje dežele bi želeli ti ljudje čim več storiti in tudi žrtvovati. To kaže primer enega glavnih protireformatorjev Notranje Avstrije, ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, ki v svoji rezidenci zbira umetnike in jim daje naročila ter kot pravi humanist vestno vodi beležke o tem, po njegovem prepričanju kulturno pomembnem delovanju. Drugi mož, ki je žrtvoval vse svoje premoženje za to, da je mogel izdati in v lastni bakrorezni delavnici na Vagenšperku izdelati opis in slike Kranjske dežele, I. Vajkard Valvasor, je dal svojemu življenjskemu delu značilni naslov *Ehre des Herzogthums Krain*. Kljub temu domoljubju, ki se v XVII. stoletju tolikokrat poudarja, pa je ostala Ljubljana tako v Hrenovem kakor v Valvasorjevem umetniškem krogu samo še pomožno oporišče srednje- in severnoevropskih kulturnih prizadevanj. Vse XVII. stol. pa pri tem opazujemo pojave zanimivega preobrata, ki narašča tem bolj, čim bolj narašča število v domačih jezuitskih šolah in v Italiji vzgojenih inteligentov. Kljub svojemu humanizmu je bil namreč škof Hren še popolnoma vdan srednjeevropskemu manirističnemu umetnostnemu okusu. In kljub vplivu svojih jezuitskih učiteljev deluje Valvasor popolnoma pod vtisom Merianovega topografskega dela in s pomočjo sodelavcev iz srednje in severne Evrope. Usoda je hotela, da bodi velezaslužni Valvasor, ki je umrl l. 1693., zadnji severnjak med nami in njegovo smrtno leto rojstno leto nove, italijansko orientirane estetike med Slovenci.

Tiho in brez pretresov pa se je borba za novi estetski okus vršila že od Hrenovih časov dalje. Zbirališče sil je bila Ljubljana. Dve v 1. pol. XVII. stol. v novem jezuitskem slogu v Ljubljani postavljeni cerkvi, jezuitska in avguštinska, še nista našli odmeva na podeželju. Uspešneje pa so učinkovale slike italijanskih mojstrov s Tintoretom, Liberijem in Palmom mlajšim na čelu, ki so krasile oltarje po vseh ljubljanskih cerkvah. Položaj je bil tak, da sredi XVII. stol. v deželi še splošno veljavna nemška umetniška in umet-

noobrtna produkcija po svoji kvaliteti daleč zaostaja za italijansko. Ta prodira od srede stoletja dalje posebno v svetni umetnosti v dvorcih in gradovih italijansko šolanega plemstva in izobraženstva. Kulturni vpliv Ljubljane je medtem neprimerno narastel. Hrvatski kulturni zgodovinar J. Matasović priznava, da v XVII. stol. ni bilo v Zagrebu boljšega mizarskega dela, ki bi ga ne bili izdelali Kranjci, in govori naravnost o poplavi nemških mojstrov na Hrvatskem, ki jih je posredovala Slovenija z Ljubljano na čelu. V računih zagrebške stolnice in drugih cerkva neprestano srečujemo stavbenike, slikarje in kiparje iz Slovenije, posebno iz Ljubljane. Konec XVII. stol. moremo Ljubljano že smatrati za to smer za samostojno, Gradcu enakopravno kulturno središče, ki se opira na Benetke. Kiparstvo v kamenu, kamnoseštvo in štukaterstvo je sedaj popolnoma v italijanskih rokah.

Okr. l. 1680. v Ljubljani še debatirajo o tem, kakšen naj bo novi rotovž; mnogi se še zavzemajo za staronemški, to je severno renesančni način proti novoarhitektonskemu, to je italijansko baročnemu. Par let kasneje, ko se l. 1693. ustanovi v Ljubljani Accademia operosorum, ki je imela namen, po vzoru Italije prekvasiti z novimi kulturnimi težnjami vse panoge kulturnega življenja, posebno tudi umetnostno, pa je bitka za novo, baročno estetiko na celi črti dobljena. Ustanovitvi akademije, katere člane družijo poleg ljubezni do znanosti in umetnosti ter njunega napredka na Kranjskem predvsem tudi genljiva ljubezen do rodne dežele in rodnega mesta, je sledila živahna umetniška delavnost.

Valvasorja in akademike s polnim pravom lahko smatramo za predhodnike prosvetlencev konca XVIII. stol., ki so že zavestno stavili temelje slovenski novejši literaturi, in narodno zavednih patriotov novejšega časa. Njih prizadevanje se sedaj ni več omejevalo samo na Ljubljano, ampak je bilo razširjeno daleč po deželi.

V teku dobrega pol stoletja je bila vsa Ljubljana prenovljena, postala je baročno mesto. Skoraj vsi vidnejši sledovi srednjega veka so bili odstranjeni ali vsaj zabrisani. Podrli so staro stolnico in po načrtih enega najuglednejših takratnih arhitektov, jezuita

Julij Quaglio, del poslikanega oboka v stolnici v Ljubljani

Smer slikarja Janeza Ljubljanskega, del slike Kristusa trpina pred ozadjem v slikanici iz življenja na fasadi cerkve v Crngrobu (1460). Od zgoraj proti desni in navzdol: Pri kolovratu — Navijanje preje v klopčič — Tkalec — Krojač — Barvar — Čevljar — Pranje — Kramar — Mesar — Zidarja

Andreja Pozzo, sezidali novo stolnico. Malo za tem so podrli stari rotovž in postavili v italijanskem duhu novega, ki pa ga je zidal že domač, ob italijanskih mojstrih šolan stavbenik Gregor Maček. Pod vodstvom akademikov je bila po načrtih neznanega severoitalijanskega arhitekta zidana najpomembnejša arhitekturna umetnina Ljubljane, uršulinska cerkev. Italijanski vzori so bili merodajni tudi pri zidanju nove cerkve sv. Petra, za novo cerkev nemških viteзов pa so si preskrbeli načrte pri beneškem arhitektu Rossiju. Značilno za gradbeni barok je, da se je v prvi generaciji opiral na italijanske umetnike, v naslednji že nastopajo domače moči, med katerimi se posebno odlikuje že imenovani Maček. Domača generacija pa se ne drži več trdno italijanskih vzorov, ampak jih prilagata domačemu miljeju in preobrazijo tlorisno in po oblikah vse stavbarstvo od najmanjše kapelice in podeželske cerkve do župnih cerkva ter od navadne meščanske hiše do dvorca in gradu.

Isto sliko nam pokaže tudi razvoj slikarstva. Za slikanje notranjščine stolnice so po zanimivih razpravah o primernem slogu in principih slikarske lepote ter najbolj primernem umetniku izbrali severnega Italijana Giulia Quaglia. V toku dvajsetih let je dvakrat deloval v Ljubljani in, kakor pravi izročilo, vzel tudi par domačinov v Italijo, da jih izučijo. Quaglio je prvi pri nas uveljavil slikarski iluzionizem. Pri njem se je verjetno izobrazil v ti stroki najpomembnejši slovenski iluzionist Fr. Jelovšek, ki je poslikal oboke cerkve sv. Petra v Ljubljani.

M. Plainer, Marijino oznanjenje na krilih oltarja v cerkvi v Petrovčah (1605.)

Z naslonom na italijansko oltarno slikarstvo se razvije v Ljubljani več delavnic, katerih delovanje se pretrga s smrtjo zadnjega vodilnega mojstra A. Cebeja v sedemdesetih letih XVIII. stol. Ker so domače moči odmrle, a želja po te vrste slikah še ni nasičena, pokličejo v sedemdesetih letih v Ljubljano priljubljenega avstrijskega slikarja J. M. Kremser-Schmidta, čigar vpliv je bil pol stoletja merodajen za poljudno slikarsko smer, posebno v delavnici Leopolda Layerja v Kranju. Glavni slikarji oltarnih slik v Ljubljani so poleg že imenovanega freskanta Fr. Jelovška, ki je naslikal eno najlepših slovenskih Madon pri sv. Petru v Ljubljani, Val. Metzinger, A. Cebej in Fortunat Bergant.

V kiparstvu baročne smeri v Ljubljani se odlikuje okr. 1720.—1730. frančiškanska podobarska delavnica, ki je rezbarila lesene oltarje; sledove njene delavnosti nahajamo razen po Sloveniji tudi na Hrvaškem na Trsatu in v Senju. Važnejša pa je ljubljanska kiperska delavnica marmornih izdelkov, ki je bujno delovala od srede XVII. do srede XVIII. stol. Prvi njen vodja je bil Cussa, ki je kipe še naročal iz Benetk. Sledil mu je Mislej, ki je že v svoji delavnici v Ljubljani zaposloval italijanske kiparje Jakoba Contierija in Angela Pozza. Eden takih sodelavcev, Francesco Robba, je postal njegov zet in to delavnico dvignil do višine, ki daleč presega niveau navadne provincialne delavnice. Ko je sredi stoletja v Ljubljani prišel v materialne stiske, se je preselil v Zagreb, kjer je izvršil velika naročila za stolnico in druge cerkve.

Robbov naslednik je bil Rottman, v katerem pa je mojstrova sila že znatno popustila. Glavna Robbova dela v Ljubljani so vodnjak z obeliskom pred mestno hišo, glavni oltar v cerkvi sv. Jakoba, glavni oltar v uršulinski cerkvi in dva lepa keruba v stolnici.

Pod vodstvom Ljubljane je baročna umetnost dobesedno preobrazila zunanjo podobo Slovenije, predvsem Kranjske. Kar se kiparstva samega tiče, je imela Ljubljana skoraj neizčrpen vir v kamnoseški obrti bližnjega Krasa, ki je klasična dežela obdelovanja kamena. Umetniško oporišče ljubljanske delavnice pa so bile Benetke.

Ljubljana kot umetnostno središče je dosegla v baroku svoj vrhunec. Prostor, ki ga je obvladovala, se je razširil precej preko slovenskih mej, na zapad preko Krasa do Soče in do Jadranskega morja, na jug daleč v Hrvaško Primorje do Senja in do Karlovca, na jugovzhod do Zagreba, na vzhod do Sladke gore in Rogatca, na sever do Celovca. V XVIII. stoletju Ljubljana ni več samo posrednik, ampak imajo proizvodi, ki jih razširjajo njene delavnice po vsem tem obširnem ozemlju, poseben ljubljanski značaj. Ljubljansko središče je sedaj že pravo produktivno središče, čeprav se nad njim razprostira močna senca mnogo pomembnejših Benetk. V okviru srednjeevropskega boraka, čigar bujnosti ljubljanski sicer ne dosega, ker je produkt mnogo skromnejšega miljeja, predstavlja naš barok izrazito variacijo, ki je razložljiva samo iz neposredne bližine Italije.

Fr. Jelovšek, iluzionistična freska v svetišču cerkve sv. Petra v Ljubljani

Od konca XVIII. stol. dalje je kulturna aktivnost Ljubljane za nekaj časa popustila. K novemu življenju jo je zbudila kulturna ambicija politično se prebujajočega slovenskega naroda od sedemdesetih let XIX. stol. dalje. Kar je bilo resnejšega umetniškega prizadevanja med nami, se je sicer tudi ta čas osredotočalo v Ljubljani, vseeno pa delavnicam kakor sta bili Langusova in pozneje Wolfova, ni mogoče pripisovati kake pretirane pomembnosti. V zgodovini novejšje slovenske umetnosti pa ju kljub njuni skromnosti ni mogoče prezreti, ker poznejši razvoj vsaj zunanje navezuje na Wolfovo delavnico. Pozabiti ne smemo, da tisti čas tudi drugod na slovanskem jugu še ni bilo umetnostnih pojavov, ki bi ljubljanske nadkriljevali in je še tudi sredi stoletja ljubljanski slikar Miha Stroy vzdrževal delavnico tudi v Zagrebu, kjer je imel svoje naročnike v krogu narodno probujenih Ilircev.

Preporodu narodne zavesti med Slovenci je sledila najprej politična organizacija naroda, nakar je v zadnjem desetletju XIX. stol. pod vplivom realizma naglo nastopil razcvet literature, nji pa je takoj sledil že tudi razcvet likovne umetnosti v slovenskem impresionizmu. Do konca XIX. stol. Ljubljana sicer ni več imela v slovenski umetnosti tiste vodilne vloge kakor v baroku, in so se pogoji za ta novi razcvet v Ljubljani osredotočene umetnosti izvršili zunaj; kakor hitro pa so nove umetniške moči dozorele, so se takoj instinktivno začele zbirati v Ljubljani z izrazito

Miha Stroy, podoba deklice

A. Koželj, prvotno pročelje cerkve sv. Petra v Ljubljani

zavestjo, da je poklicana, da postane poleg političnega središča tudi kulturno središče Slovencev.

Okrog l. 1770. je baročna Ljubljana prekoračila svoj višek. V svojem gradbenem izrazu je bila tako popolna kakor nikdar poprej in tudi odslej do danes nikdar več. Na zunaj je pričal o njenem ponosu prastari grad, o njeni umetnostni duši pa množina živahno oblikovanih stolpov cerkva in javnih zgradb. Na znotraj jo je odlikovalo ubrano zatišje tipičnega baročnega mesta, ki je bilo po svojem izrazu nekoliko sorodno prav tako močno romaniziranemu Salzburgu. Duha, ki je novo kulturo preveval, je dobro izrazil član Akademije operosorum, Gregorij Dolničar, ki je opazujoč novo Ljubljano zapisal: »Videsses ea tempestate in urbe Labacensi Romam redivivam et triumphantem.« Mislil je sicer predvsem na verski preporod, bolje pa bi ne bil mogel označiti tudi z njim ozkega kulturnega in umetnostnega preporoda. Baročno mesto je dihlo intimno življenje človeškega selišča, kjer je vsak kotiček pomenil meščanu košček sanjavega razpoloženja in se je vsa reprezentanca osredotočala radi velikosti prostora kakor radi arhitektonskega poudarka na glavnem trgu. V bogato harmonijo tihega sožitja arhitektonskih elementov so se tu stapljali mestna hiša, stolnica, škofijska palača in Robbov vodnjak z obeliskom. Ta skupina predstavlja še tudi danes estetski višek Ljubljane in kaže tako bogato in popolno sliko baročne urbanistične kulture, da jo upravičeno lahko uvrstimo med odlične kreacije baročnega arhitektonskega miljeja. Cerkve so bile nasičene umetnostnega bogastva: Quaglieve in Jelovškove freske so z bujno fantazijo krasile njih oboke in

Valentin Metzinger : Podoba sv. Florijana v cerkvi sv. Petra s pogledom na šentpetersko predmestje

oboje samostanskih refektorijev ter svojevrstnega bisera Ljubljane, knjižnice nekdanje akademije. V oltarjih so visela dela odličnih benečanskih in drugih italijanskih slikarjev s Tintoretom in Quaglijem na čelu. Stukature in marmorne umetnine Robbove delavnice so celoti dajale vtis nasičenosti z likovnim bogastvom. Če si stopil v hiše, si bil presenečen radi udobnosti slikovitih stopnišč in z arkadami obrobjenih dvorišč. Najbolj pa so se v tem oziru odlikovale tri stavbe, mestna hiša z odprtim stebriščem pritličja in arkadnim dvoriščem, arkadno dvorišče škofijske palače in plemenito resni knežji dvorec. V ti Ljubljani, kateri je odlični tehnik eksjezuit Gabriel Gruber

dodal lastno palačo z enim najlepših stopnišč v copf-slogu, so slovenski prosvetljenci jožefinske dobe osnovali našo drugo akademijo, v ti Ljubljani se je v krogu mecena žige barona Zoisa polagal temelj novejši slovenski književnosti in se je iz kranjske rodoljubne družbe razvijala pod odmevi marseljeze prva slovensko prebujena družba. Jožefinizem, ki je močno oškodoval baročno gradbeno idilo v Ljubljani, je tako na drugi strani s svojo prosvetljenostjo pripravljaj nehote pot novi, slovensko narodno usmerjeni Ljubljani.

Umetniška aktivnost Ljubljane je sicer v tem času popustila skoraj za sto let. Napoleonove Ilirske province, katerih upravno središče je bilo v Ljubljani, so sicer močno dvignile narodno zavest med Slovenci, v umetnosti pa niso bile aktivne, še manj dolga doba avstrijske upravne edinice, Kraljestva Ilirije, čeprav kljub najstrožji cenzuri in policijskemu varstvu slovenska kultura v Ljubljani ni zamrla, ampak dala svoj prvi, evropsko polnovredni sad v znanstvenem delu Matije Čopa in poezijah Franceta Prešerna.

Tudi zora svobode l. 1848., ki je osamosvojila slovensko politično misel, še ni uspela, da obnovi zopet tudi likovno umetnost. Preobrat se je izvršil šele v sedemdesetih letih XIX. stol., ko je končno Ljubljana pritegnila k sebi vse aktivne sile slovenske politike in kulture, sile, ki so se udejstvovala doslej brez izrazitega središča na Dunaju, v Gradcu, v Celovcu, v Mariboru, v Trstu in drugod. Pod vodstvom, ki ga je tako prevzela Ljubljana, naglo zori slovensko javno življenje, najprej politično, nato literarno, takoj za njim in v ozki zvezi z njim likovno umetniško in nazadnje že v XX. stol. tudi znanstveno.

Kot baročno enotna tvorba je v teku XIX. stoletja Ljubljana polagoma odmirala, zadnji udarec pa ji je dal katastrofalni potres l. 1895. Po razdejanju je prvič stopil pred nas problem nove, sodobne Ljubljane. Veliko vlogo pri njeni obnovi so igrali češki arhitekti, ki so od devetdesetih let sem nadomestili ljubljanskemu miljeju popolnoma tuje graške in dunajske, večinoma uradne projektante. Še ostrejši pa je postal urbanistični problem nove Ljubljane po svetovni vojni. Sedaj je Ljubljana drugič zbrala z vseh vetrov bivše habsburške monarhije kulturne delavce in jim dala možnost, da se popolnoma posvete narodni službi. Genij te nove Ljubljane je postal na Dunaju in v Pragi dobro znani arhitekt Jože Plečnik, ki je z veliko pieteto načel tudi vprašanje obnove in izpopolnitve starega, po potresu in po nezrelih poskusih porušenega urbanističnega značaja Ljubljane. Plečnikova zasluga je, da ima tudi tretja, sodobna Ljubljana izrazit lasten značaj, po katerem se vidno razlikuje od podobnih evropskih mest. To njeno dušo domačin oceni šele, kadar se vrne domov iz drugih mest, tujec turist pa se hvaležno vdaja njeni lepoti.

Kot umetnostno središče je Ljubljana vse XIX. stoletje zaostajala. Jožefinska in Metternichova doba umetnosti sploh nista bili posebno prijazni. Za Ljubljano kot umetniško središče je to povzročilo, da so zrele slovenske umetniške moči iskale kruha in priznanja v tujini, na Dunaju in drugod, doma pa je ostala z malimi izjemami umetna obrt, ki ji je pa tudi manjkalo vsakega poleta in je vidno hirala. Ljubljanski slikarji konec XVIII. stol. in v začetku XIX. stol., kakor Janez Potočnik ali priseljeni Nemeč Herrlein,

Slikar konec XVIII. stol. Skupinska podoba iz Bokalc v Narodni galeriji v Ljubljani

daleč zaostajajo za svojimi baročnimi predniki. Njihovo dediščino je prevzel Matevž Langus, prijatelj Prešernov in Čopov, zadnji baročni slikar takratne Avstrije, kakor ga je imenoval Ilg, ki je izvrševal velika dekorativna dela v cerkvah, a ni našel več pravega razmerja do baročne dekorativne kulture. Mnogo zanimivejši je Langus kot portretist, čeprav označuje tudi to stran njegovega številnega dela neka čudna trdota. Ob njem in v takratnem ljubljanskem ozračju se tudi ni mogel razviti priseljeni Nazareneec Franz Kurz zum Turn und Goldenstein, ki je uresničil med nami slikano romantično občutje za domačo pokrajino. V popolnejši obliki pa je to težnjo izrazil Ljubljančan Anton Karinger. Kot portretist tekmuje z Langusom Miha Stroy, ki je vzdrževal delavnico v Ljubljani in v Zagrebu, kjer je postal nekak domači slikar vodilnih Ilircev Gajevega in Vrazovega kroga. Tako pri Stroyu kakor že pri Langusu, ki sta izrazita slikarja biedermeierske meščanske družbe, pa se pomembnost omejuje bolj na njuno družabno povezanost s sodobnim narodnim življenjem kakor na absolutne umetnostne kvalitete.

V tretji četrtini XIX. stol. pa je najvidnejša umetniška osebnost v Ljubljani glavni slovenski posnemavec Nazarencev Janez Wolf. Njegov pomen je predvsem v tem, da je postala njegova slikarsko obrtniška delavnica zbirališče nadebudnih slikarskih talentov in tako vsaj zunanje izhodišče za tretji razcvet slikarstva med Slovenci. Iz njegove delavnice so poleg drugih izšli brata Janez in Jurij Šubic, ki sta imela pozneje najožje zveze s češko umetniško generacijo Narodnega divadla, in Anton Ažbè, čigar münchenska slikarska šola je postala oporišče rodu slovenskih impresionistov.

Notranjščina nunske cerkve. Prva polovica XVIII. stoletja

Notranjščina semeniške knjižnice

Med tem je Ljubljana dozorela v politično in kulturno središče slovenskega naroda in v eno izmed važnih oporišč slovanskega preporoda sploh. V senci fin de siècle-a in secesije je na prehodu v dvajseto stoletje dozorevala v tesni zvezi z Ažbetom in slovensko književno moderno slikarska struja slovenskih impresionistov pod vodstvom Riharda Jakopiča. Prva razstava te skupine v Ljubljani l. 1900. pomeni revolucionaren prelom s preteklostjo in napoved borbe za nepotvorjen umetniški nazor v občinstvu. Čez noč je postala okrog 1900. Ljubljana zopet, kakor nekdanj v dobi baroka, resnično umetniško središče. Mladi rod se je zavedal, da mora središče političnega življenja Slovenije postati tudi kulturno središče Slovencev. Impresionisti so bili prvoboritelji te naše volje. Vse XIX. stoletje smo oddajali Slovenci vse, kar je umetniško dozorelo preko ozkega provincialnega okvira pobaročne Ljubljane, tujini. Janša, Kavčič, Tominc, brata Šubica, Ažbè in mnogo manj pomembnih je iztratilo stvariteljske moči v večjih središčih kakor Ljubljana po vsi Evropi. Z velikimi žrtvami so osredotočili impresionisti svoje moči v Ljubljani in si od tod utrlji pot v svet. Po prvih uspehih na Dunaju so se združili v prvo čisto umetniško društvo »Sava«. Redne umetniške prireditve pa so postale možne šele po l. 1908., ko je Jakopič dogradil svoj razstavni paviljon v Ljubljani. Tej glavni skupini se je pridružila

pred vojno druga, bolj ilustrativno in folklorno usmerjena skupina kluba »Vesne« in močno pomnožila umetniško družbo v Ljubljani. Razstave v balkanskih slovanskih prestolnicah so pokazale, da tudi umetniški stan utira pot iz slovenstva v politično zedinjenje Jugoslovanov.

Še bolj kakor pred vojno pa je narastel pomen umetnosti v slovenskem kulturnem življenju, osredotočenem v Ljubljani, po vojni. Izvršila se je nova koncentracija vseh ustvarjajočih narodno zavednih sil v Ljubljani. Proti impresionizmu, ki je bil še vedno živ in še tudi danes med nami ni likvidiran, je nastala reakcija mladine najprej pod geslom ekspresionizma. Vodila sta brata France in Tone Kralj. Pobudo za naš ekspresionizem je dala dunajska šola, deloma pa tudi že Praga, ki igra v prvi povojni generaciji prav izrazito vlogo. V zadnjem desetletju pa vedno bolj narašča vpliv zagrebške šole, ki izpodriva ilustrativne, risarske in grafične tendence dunajskega ekspresionizma in praške grafike, in jih nadomešča s francosko čisto slikarsko orientiranim načinom.

Od narodnega preporoda sredi XIX. stol. dalje je tudi Ljubljano zajel val postavljanja narodnih spomenikov. Ob teh nalogah je zrasla istočasno z impresionizmom prva generacija slovenskih kiparjev A. Gangl, Ivan Zajc in Fr. Berneker, ki so izvršili najbolj častne spomeniške naloge nove Ljubljane, spomenike Vodniku, Prešernu, Valvasorju in Trubarju. Nov duh je prišel v slovensko kiparstvo malo pred vojno po Dolinarju, ki je postal pozneje nekak tekmelec Meštrovičev; takoj po vojni pa z bratoma Kraljema, ki sta kakor v slikarstvu tudi v skulpturi uveljavljala ekspresionizem. Ostali povojni rod pa je iz zagrebške šole in kaže deloma precejšen Meštrovičev vpliv. Priznati pa je treba, da kaže ljubljanski milje še danes kakor v polpreteklosti značilno nagnjenje k slikarstvu in si kiparska umetnost kljub številnemu naraščanju še vedno ni priborila prave popularnosti.

J. Plečnik, fasada cerkve sv. Frančiška v Spodnji Šiški (Ljubljana)

Grad Bokalce, del poslikane sobe iz 2. pol. XVII. stol. Almanach?

Z ustanovitvijo univerze je dobila Ljubljana na tehnični fakulteti tudi važno oporišče arhitekturne umetnosti. Prva šola je bila ustanovljena po Jožefu Pleč-

niku, ki se je vrnil iz Prage. Pomen Plečnikove šole je predvsem v tem, da je zopet dvignil že pešajoče razumevanje za arhitekturne probleme, močno vplival na umetno obrt vseh vrst, dal nešteto pobud za preporod tiskarske grafike, nagrobnega kamnoseštva, urbanistike in cerkvenega stavbarstva. Drugo šolo vodi prof. arhitekture Ivan Vurnik, enako kakor Plečnik Wagnerjev učenec; odlikuje se posebno po uspehih v reformi cerkvene umetnosti. Poleg njih deluje vrsta mlajših moči, Ljubljana pa dobiva po njih prizadevanju novo lice. Cilj vseh prizadevanj pa je, zliti staro in novo Ljubljano v dostojno tretjo prestolnico kraljevine Jugoslavije in viden simbol kulturnega življenja Slovencev.

V tem tretjem razcvetu Ljubljane kot umetnostnega središča je osredotočeno vse umetniško življenje Slovencev v Ljubljani. Vpliv umetniške Ljubljane obvladuje vso jugoslovansko Slovenijo. Selekcija umetniških sil se vrši po najstrožjih merilih in slovenska likovna umetnost povsod nastopa kot enakopraven, na lastno tradicijo oprt sestavni del jugoslovanske umetnosti. Stik z občinstvom, ki je bil na začetku sedanje dobe malenkosten, se je poglobil. Mnogo so k temu pripomogle nove institucije, s katerimi razpolaga sodobna Ljubljana. Med prvimi je Narodna galerija, ki ima za seboj že dvajsetletno sistematično propagandno delo, ona upravlja tudi Jakopičev paviljon in vzdržuje galerijo slovenskih likovnih umetnin od XIV. stol. do danes. V umetnostni propagandi zavzema važno mesto Umetnostno zgodovinsko društvo, ki izdaja Zbornik za umetnostno zgodovino. Umetniki sami izdajajo propagandni list »Umetnost«. Na univerzi je umetnostno zgodovinska stolica, ki jo je njen utemeljitelj Iz. Cankar dvignil na popolnoma sodoben nivo v duhu Dvořákovega naziranja o umetnostni zgodovini kot zgodovini duha. Pravkar ustanovljena slovenska Akademija znanosti in umetnosti, tretja akademija v ljubljanski zgodovini, bo imela tudi umetniški razred. Med umetniki se poraja vedno glasneje tudi zahteva po umetniški akademiji. Pravi dom umetnosti pa naj bi postal projektirani Hram umetnosti, ki bo nadomestil tudi Jakopičev paviljon. Šele tako opremljena bo Ljubljana dosegla stopnjo polnovrednega sodobnega umetnostnega središča.

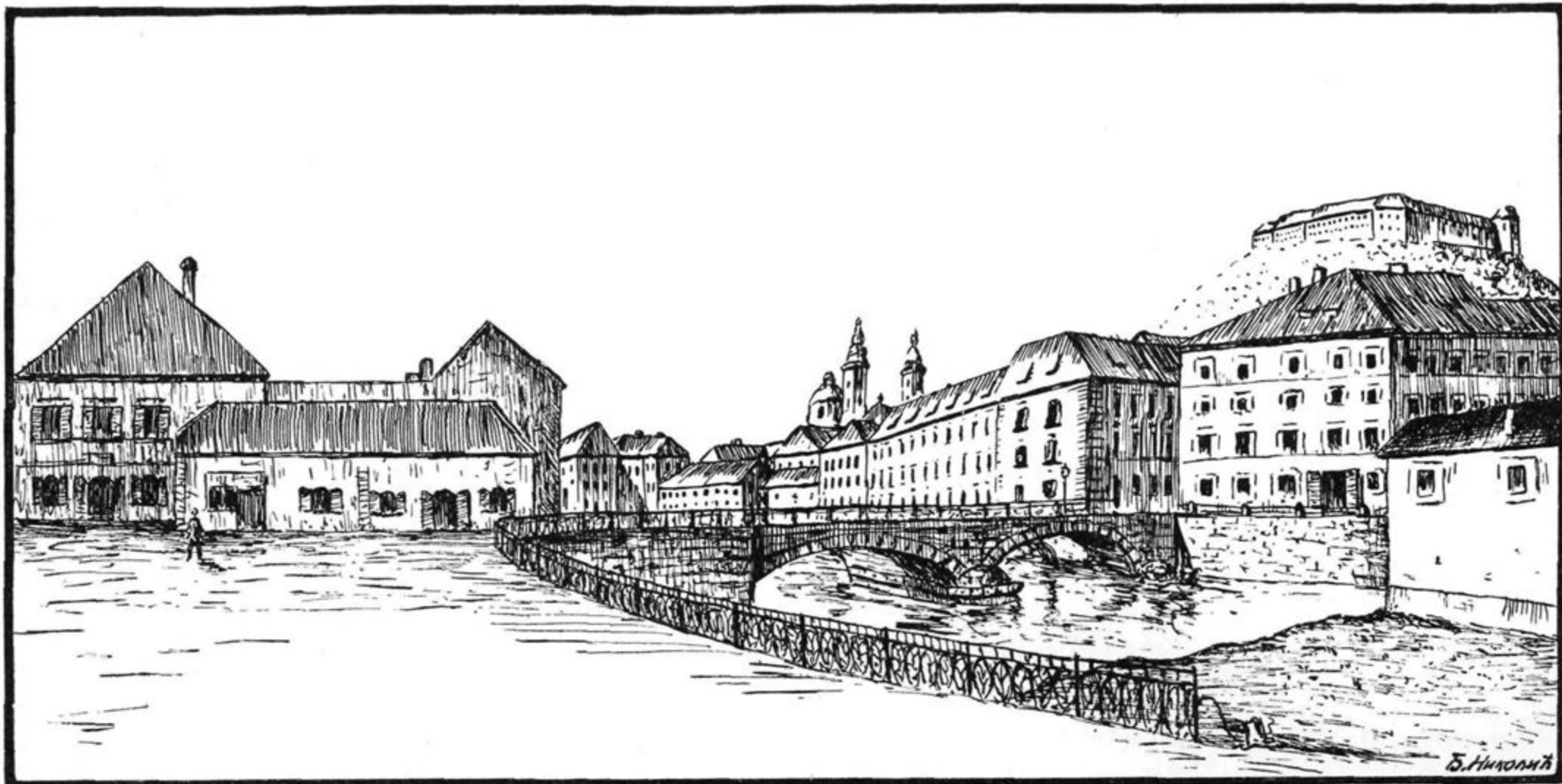
ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC V PREŠERNOVI ULICI

DR. RUDOLF ANDREJKA

(Konec.)

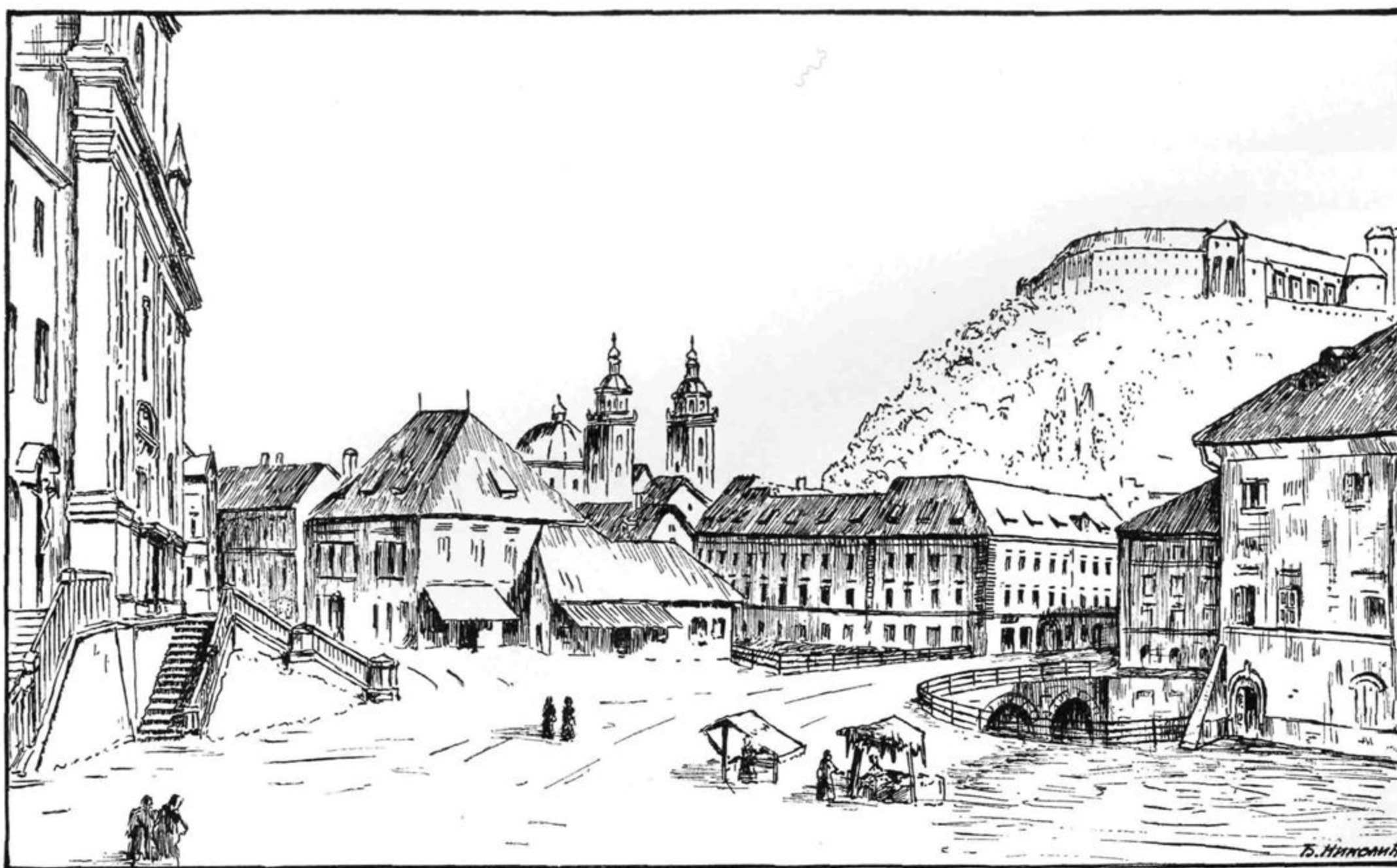
Prvo prezimovanje v novem kramarskem bazarju v Slonovi ulici je pokazalo, da se pri zidavi te stavbe ni mislilo na *kurjavo*. Bivanje med mrzlimi zidovi pozimi je bilo vse kaj drugega ko v prejšnjih lesenih kolibah. Kramarji in kupci so prezebavali, blago se je kvarilo, ker je udarjala vlaga iz svežih zidov. Zato so si že med to zimo nekateri kramarji na svojo pest omislili peči, odvodne dimne cevi pa so izpeljali za svojimi prodajalnami na frančiškanski vrt. Zoper to

samolastnost se je samostan kot mejaš pritožil na magistrat, ki je kramarjem tudi res prepovedal peči, češ da jih tudi v starih mostnih kolibah ni bilo. Kramarji pa so to šibko utemeljitev v svojih pritožbah na gubernij prav srečno pobijali in dokazali, da so prilike v zidanih prodajalnah vse drugačne ko v prejšnjih lesenih kolibah. Če jim ne dovolijo peči, potem morajo pač izjaviti, da niso dobili za prejšnje kolibe enakovrednega nadomestila. Magistrat je naposled

Špitalski (Frančiškanski) most l. 1850. z juga

Na levi Mayrova hiša, pred njo stara, še nepreovljena Bučarjeva prodajalna. Onkraj mostu Meščanski špital, desno trinadstropna Bernbacherjeva hiša

Marijin trg s Špitalskim mostom l. 1850. z zapada

uvidel, da imajo kramarji prav, dal napraviti načrt za požarnovarne peči v prodajalnah in izposloval oktobra 1842. tudi pristanek frančiškanskega samostana, da se dimski odvodniki izpeljejo na vrt. Dne 4. novembra 1842. se je vršil uradni pregled »stavbne, gasilne in olupševalne komisije«, ki je takrat poslovala kot organ policijskega ravnateljstva. Pred nastopom nove zime so imele vse prodajalne enotne in oblatveno odobrene peči.

Stranišča v novih prodajnih hišicah se niso namestila, kakor bi bilo naravno, zadaj proti frančiškanskemu vrtu, ampak spredaj pri vhodu v prodajalno in so imela direktni izliv v ulični kanal. Vrata v stranišče, ki je bilo seveda zelo ozko, so bila spretno vdelana v lesenem opažu na vhodni strani ter se skoraj niso videla, posebno če so na njih viseli, kakor je bila to pri starejših kramarijah navada, razni izložbeni predmeti. Ta posebnost se je pri nekaterih starejših prodajalnah (št. 34, 40, 42) do danes ohranila.

Konec septembra 1842. je dobila Slonova ulica in kramarske hišice v njej z *dograditvijo novega špitalskega mostu* željno pričakovano zvezo z notranjim mestom. Most, ki je bil zelo solidno zidan — saj so porabili zanj 88.000 stotov rezanega kamna — so slovesno odprli v nedeljo, dne 25. septembra 1842., ob navzočnosti nadvojvode Franceta Karla, očeta poznejšega cesarja Franca Jožefa. Bivši špitalski most so prekrstili v Frančev most, nabrežje »Za zidom« (danes Cankarjevo nabrežje) pa v Frančevo nabrežje.¹ Vendar se ta naziv ni udomačil. Ljubljanci in okoličani so mu še dolgo dejali špitalski most, pozneje pa Frančiškanski most. Gradbo mostu je bil izdražil dne 26. marca 1841. beljaški podjetnik (»impresario«) Italijan *Giovanni Picco* za 39.499 fl. Zaradi sprememb načrta med gradbo in drugih nepričakovanih stroškov (n. pr. za zasilno brv, ograje ob škarpah i. dr.) se je

¹ Glej *Laibacher Zeitung* z dne 27. septembra 1842., št. 78., s kratkim poročilom o slovesni otvoritvi mostu, ki jo je spremljalo streljanje z Ljubljanskega gradu. Napis na južnozahodni strani mostu, še danes ohranjen, se glasi: Archiduci Francisco Carolo MDCCCXLII. Civitas. Pod napisom je lavorjev venec. Črke in venec so iz kovine.

Kramarske hišice v Prešernovi ulici l. 1935.

Pogled z Marijinega trga. Vidijo se od desne na levo: »Mali oglasi« Jutra (št. 4) urarska in zlatarska trgovina H. Suttner (št. 6–12), pekarna J. Kavčič (št. 14), trgovina z usnjem Andrej Čekada (št. 18), svetli zasloni trgovine z dežniki in nogavicami J. Vidmar (št. 20–22), za njo visi izložbena tabla trgovine J. Vesel (št. 24), ovalni izvesek pa označuje prodajalno peciva V. Bizjak (št. 26). Še višje gori vidimo izvesno tablo trgovine s čevlji Franje Snoj (št. 28 in 30), torbarske tvrdke J. Köhler (št. 32) in dežnikarice Gastraun (št. 42)

Kramarske hišice v Prešernovi ulici l. 1935.

Pogled proti Marijinemu trgu. V ospredju je deloma vidna prodajalna Uršule Turk (št. 34) za njo prodajalna torbarske in jermenarske tvrdke J. Köhler (št. 32), potem dvojna prodajalna čevljev Franja Snoj (št. 30 in 28). Sledi nekdanja veža (prodajalna V. Bizjak št. 26), modna trgovina J. Vesela (št. 24) in prodajalna dežnikov in nogavic J. Vidmar (št. 22 in 20). Vidita se še izveska trgovine A. Čekada (št. 16) pekarnice J. Kavčič in trgovine H. Suttner

ta vsota povišala na končno ugotovljeni znesek 46.316 fl. Kolavdacijski zapisniki z dne 29. novembra in 15. decembra 1842. hvalijo solidnost izvršenih del. Most se ni po odpravi odrov niti za spoznanje vdal.²

Končna kolavdacija vseh, z zidavo »bazarja« v Slonovi ulici zvezanih del, med njimi tudi rastlinjaka na frančiškanskem vrtu, se je vršila v začetku leta 1843., pri čemer se je ugotovila za dela, ki so bila preko proračuna, vsota 382 fl. 59 kr., ki jo je plačal magistrat prizadetim obrtnikom šele po ponovnih terjatvah.

Uvozna veža je bila čez dan odprta, ponoči in ob praznikih pa zaprta z močnimi vrati. Zgornji, obokani del teh vrat pa ni bil zavarovan; da se zabranijo morebitne tatvine in vlomi, je dal magistrat l. 1845. ta del na zahtevo frančiškanskega samostana in sosednih kramarjev zamrežiti z močnimi železnimi križi, ki jih je videti še danes.

L. 1841. poglobljeni vodnjak na vreteno (v kotu med zapadnim zidom cerkve in severnim pročeljem samostana) se rabi tudi še danes.³ L. 1842. zgrajeni, na mejni zid proti frančiškanski ulici naslonjeni stekleni rastlinjak pa so oo. frančiškani l. 1936. podrli, ko so sezidali na mesto zidu v Frančiškanski ulici trinadstropen konvikt in čedne zidane prodajalne.

6. RAZVOJ LJUBLJANSKEGA „BAZARJA“ DO DANAŠNJIH DNI

Na dolgi stavbi kramarskih prodajaln v Slonovi, danes Prešernovi ulici, se ni odslej skoraj nič spremenilo. Pač pa so se njih lastniki hitro menjavali in le malokateri kramarski rod je tod obratoval več kot 20 let. Ob splošnem prešteviljenju ljubljanskih ulic l. 1877. so tudi prodajalne dobile nove številke, ki veljajo še danes. Številjenje v Slonovi ulici se je takrat izvršilo narobe: od spodaj (od Marijinega trga) navzgor in sicer tako, da je dobila leva stran ulice lihe,

² Glej konvolut »Frančiškanski most« v posebni (stvarni) zbirki starejših aktov mestne registrature.

³ Glej sliko v »Kroniki« III., stran 132.

desna, kjer stoje prodajalne, pa sode številke. Tako ima prejšnja zadnja številka (22) danes številko 4, prva (1) pa številko 48. To prešteviljenje se je upoštevalo že na našem pregledu prodajaln iz leta 1841. (*»Kronika«* III., stran 130) in se bo obdržalo v naslednjih pregledih, ki naj pokažejo spremembe lastnikov kramarskih hišic od leta 1841. do danes v 9 obdobjih (1841., 1859., 1874., 1888., 1898., 1908., 1918, 1928. in 1938.), torej za dobo 97 let.

Kakor je bilo že omenjeno, so kramarske hišice spočetka rabile v zgornjih delih in v podstrešju tudi za stanovanje skromnejšim kramarjem in branjevcem, tako n. pr. Ludoviku Ružički, Roku Zieglerju, trafikantki Jožefi Uršič, v novejšem času še Uršuli Turk in Mariji Sitar. Prodajalna Uršule Turk je v nasprotstvu z drugimi še danes ohranila svoj prvotni značaj, kakršnega je imela pred 90 leti in je zato v lokalnozgodovinskem pogledu zanimiva. Njena last-

nica je danes menda edina v dolgi vrsti nekdanjih kramaric, ki v svoji hišici tudi stanuje.

Razen dvojne prodajalne št. 18/19, nova št. 12/10, ki je prešla v Slonovo ulico kot naslednica nekdanje Primčeve, potem Alojzija Hoffmannove dvojne kolibe št. 4 na Špitalskem mostu in prehajala kot taka na vse pravne naslednike (Uršič, Veit, Hauptmann, Kordik, Seunig), so bile vse druge do l. 1850. samo enojne. Toda že od l. 1864. se kaže namera združevati po dve ali več takih prodajaln v eno (Ivan Frisch, stari št. 8 in 9, novi št. 34 in 32), Jožef Seunig, stari št. 20 in 21 (novi št. 8 in 6). Obenem se dotični lokali prenavljajo; iz *»bazarja«* nastajajo moderne izložbe, ki jih prej ni bilo in zaradi tesnih prostorov vsake kramarije tudi biti ni moglo. L. 1890. združita Matevž in Marjana Štucin prodajalni št. 48 in 46, l. 1900. Anton in Alojzija Turk prodajalni št. 24 in 22, l. 1910. Andrej Vesel kar 3 lokale: št. 24, 22 in 20, l. 1927. Franja in Terezija Snaj prodajalni št. 30 in 28, l. 1929. Ana

KRAMARSKE HIŠICE V SLONOVI (PREŠERNOVI)

Stara številka	Nova številka	L a s t n i k i k r a m a r -			
		1841.	1859.	1874.	1888.
1	48	Terezija Ziegler (1841.)	Terezija Ziegler	Terezija Ziegler	Matevž Štucin (1888.)
2	46	Ana Ružička	Ludovika Ružička (1854.)	Jožefa Ružička (1872.)	Marija Krajec (1880.)
3	44	Ivan Winkler	Franc Mally (1857.)	Franc Mally	Venčeslav Pezdič (1886.)
4	42	Katarina Ziegler	Marija Kokalj (1858.)	Andrej Burgar (1863.)	Andrej Burgar
5	40	Katarina Ziegler	Neža Gorjup (1858.)	Neža Gorjup	Neža Gorjup
6	38	Marjeta Pirc	Jurij Freiburger (1858.)	Terezija Oblak (1873.)	Adalberta Ošabnik, roj. Oblak (1886.)
7	36	Miha Pogačnik	Miha Pogačnik	Janez Kadivec (1865.)	Antonija Kadivec (1883.)
8	34	Ludvik Knee	Marjana Knee (1842.)	Ivan Frisch (1864.)	Ivan Frisch
9	32	Ludvik Knee	Marjana Knee (1842.)	Ivan Frisch (1864.)	Ivan Frisch
10	30	Neža Tomić	Matevž Remc (1856.)	Franc Bahovec (1874.)	Apolonija Štrukelj (1876.)
11	28	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina
90	26	Mestna občina	Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)
12	24	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina
13	22	Marija Venazzi	Jožefa Waidinger (1853.)	Jožefa Waidinger	Alojzija Turk (1880.)
14	20	Marija Goršič	Elizabeta Mayer (1845.)	Marija Vesel (1873.)	Andrej in Ana Vesel (1886.)
15	18	Jera Orešek	Jurij Freiburger (1845.)	Jurij Freiburger	Marija in Antonija Freiburger (1883.)
16	16	Franc Dolcher	Franc Dolcher	Marjeta Kraljič, roj. Šarc (1870.)	Uršula vdova Jager (1883.)
17	14	Rok Ziegler	Rok Ziegler	Jernej Ziegler (1865.)	Jakob Škerbinc (1876.)
18	12	Alojzija Hoffmann	Jožefa Uršič (1846.)	Alojzija Veit, roj. Uršič (1867.)	Adolf Hauptman (1885.)
19	10	Alojzija Hoffmann	Jožefa Uršič (1846.)	Alojzija Veit (1867.)	Adolf Hauptman (1885.)
20	8	Franc Ungelerth	Blaž Janeschitz (1859.)	Jožef Seunig (1862.)	Jožef Seunig
21	6	Ivan Winkler	Blaž Janeschitz (1859.)	Jožef Seunig (1862.)	Jožef Seunig
22	4	Ivan Nickel	Jožef Nickel in otroci (1851.)	Uršula Repin (1864.)	Marija Kušar (1888.)

Žibert prodajalni št. 38 in 36. L. 1915. je bil Karl Seunig lastnik kar štirih prodajaln na spodnjem koncu (št. 6, 8, 10 in 12), Jožef in Marija Turk pa l. 1912. lastnika 3 lokalov na gornjem koncu (št. 44, 46 in 48).

Proces, ki ga opazujemo na teh primerih in ki gre nevdržno naprej, *ustvarja na mestu starih, zelo preprostih*, za majhne podeželske potrebe določenih *kramarij* čedalje večje in *modernejshe trgovine z obsežnimi izložbami*, ki stopajo že v konkurenco s trgovskimi lokali v modernih mestnih stavbah. Ta razvoj, ki se je pojavil z veliko silo od prevrata sem, pa *pomeni konec ljubljanskega bazarja* in se je v bistvu *dovršil že v naših dneh*. Izmed vseh 22 prodajaln, katerim je l. 1927. prirasla še 23. (preurejena uvozna veža), sta ohranili prvotni značaj samo še kramariji Marije Sitar (danes Frančiška Paternoster) na št. 40 in Uršula Turk na št. 34 ter nožarna Kornelije Juvan

Pogled na Frančiškansko ulico l. 1936. s hotela Uniona pred zidavo pritličnega trakta za prodajalne, ki je odpravil pusti vrtni zid, v katerem se spredaj vidijo uvozna vrata na vrt

ULICI V SMERI PROTI MARIJINEMU TRGU

s k i h h i š i c

1898.	1908.	1918.	1928.	1938.
Matevž Štucin	Jožef in Marija Turk (1900.)	Jožef in Marija Turk	Jožef Turk	Albina Turk (1933.) (tvrdba Rokavičar)
Marjana Štucin (1897.)	Marjana Štucin	Jožef in Marija Turk (1910.)	Jožef Turk	Vilka Turk (1933.) (menjalnica Reicher & Turk)
Franc Vidali (1897.)	Franc Vidali	Marija Turk (1912.)	Marija Turk	Angela Turk, por. Reicher (1933.) (najem. Iv. Legat, pisalni stroji)
Julijana Bajc (1892.)	Marija Bajc (1908.)	Marija Bajc	Marija Bajc (1919.)	Maks Bajc (1931.) (najemnik dežnikar Gastraun)
Marija Sitar (1893.)	Marija Sitar ml. (1906.)	Marija Sitar	Marija Sitar	Valentin Sitar, župnik v Preddvoru (1933.) (najemnica Fani Paternoster)
Adalberta Ošabnik	Anton Žibert (1900.)	Ana Žibert	Ana Žibert	Ana Žibert, por. Čepon
Antonija Kadivec	Antonija Kadivec	Antonija Kadivec	Ana Žibert (1928.)	Ana Žibert, por. Čepon
Uršula Turk (1890.)	Uršula Turk	Uršula Turk	Uršula Turk	Uršula Turk
Ivan Pevec (1892.)	Ivan Pevec	Franja Snoj (1918.)	Franja Snoj	Avgusta Köhler (1931.) in Roza Delacorda, roj. Köhler (1932.)
Apolonija Štrukelj	Apolonija Štrukelj	Apolonija Štrukelj	Franja Snoj (1927.)	Franja Snoj
Jožef Gradiž (1898.) Mestna občina (veža)	Jožef Gradiž (1900.) Mestna občina (veža)	Karl Kronig (1909.) Mestna občina (veža)	Terezija Snoj (1925.) Mestna občina, najemnik Viljem Bizjak (1927.)	Franja Snoj (1932.) Mestna občina, najemnik Viljem Bizjak
Alojzija Turk (1898.)	Anton Turk (1900.)	Andrej Vesel (1910.)	Jožef Vesel (1927.)	Jožef Vesel
Alojzija Turk (1898.)	Alojzija Turk	Andrej Vesel (1910.)	Franjo in Jožef Vesel (1923.)	Jožef Vidmar (1932.)
Andrej in Ana Vesel	Andrej Vesel (1903.)	Andrej Vesel	Jožef Vesel (1927.)	Jožef Vidmar (1932.)
Franc Juvan (1898.)	Franc Juvan	Rudolf Juvan (1914.)	Klotilda Juvan (1928.)	Klotilda Juvan
Uršula Štibernik vdova Jager	Andrej Marčan (1902.)	Andrej Marčan	Andrej Marčan	Andrej Čekada (1929.)
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Jakob Kavčič (1924.)	Jakob Kavčič
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Karl Seunig	H. Suttner (1935.)
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Karl Seunig	H. Suttner (1935.)
Jožef Seunig	Karl Seunig (1900.)	Karl Seunig	Seunigovi mladol. otroci	H. Suttner (1935.)
Jožef Seunig	Karl Seunig (1900.)	Karl Seunig	Ivana Seunig	Ana Čepon ml.
mladol. Ivan in Marija Seunig (1893.)	mladol. Ivan in Marija Seunig	Ivana Seunig (1910.)	Ivana Seunig (naj. uprava »Jutra«)	Ana Čepon ml.

Prešernova ulica št. 26

Nekdanja uvozna veža v frančiškanski vrt — danes prodajalna tvornice peciva Viljema Bizjaka

na št. 18, vse druge so se prenašale v moderne trgovske lokale, v katerih so nameščene trgovine z zlatino in dragulji (H. Suttner šte. 8 do 12), s čevlji (Franja Snoj, št. 28 in 30, in tvrdka Žibert, št. 36 in 38), s pisalnimi stroji (Iv. Legat, št. 44), z dežniki in nogavicami (Jožef Vidmar, št. 20 do 22), menjalnice (Reicher & Turk, št. 46) itd.

Nadaljnja značilnost nekdanjih kramarskih prodajal je ta, da je skoraj polovica teh stavb, odnosno lokalov *oddana v najem*, prav tako, kakor oddajajo posestniki velikih hiš pritličje v prometnih ulicah v najem trgovcem in obrtnikom. Dočim so dobili, kakor smo videli, pred 90 leti stari kramarji te hišice v last

zaradi svojega obrta, da ga nemoteno izvršujejo v njih, so postala nekdanj prevzeta poslopja današnjim lastnikom, ker stoje v eni najprometnejših ulic ljubljanskih, zelo plodonosna naložba, katere glavnična vrednost dosega danes vsoto 130.000 din. In te hišice so stale pred 90 leti mestno upravo vsaka zase niti 700 fl.!

Tu omenjenemu modernemu razvoju se tudi ni mogla ustavljati *nekdanja uvozna veža* na frančiškanski vrt (nova št. 26), ki je ostala od vsega početka do danes last mestne občine in je dobila l. 1844. edina pravo konskribcijsko številko 90, dočim so bile vse ostale številke prodajaln tja do 1877. le ulomki te glavne številke. Sosedni prodajalni št. 11 (nova 28) in 12 (nova 24), ki so mestu od delitvi l. 1842. ostali v lasti, je mesto dne 19. julija 1898. prodalo (št. 11) brivcu Jožefu Gradižu, odnosno (št. 12) kramarici Alojziji Turk (nova zemljeknjižna vložka št. 204 odn. 203 kapuc. predmestja). Uvozna veža pa se ni mogla prodati, niti trajno rabiti (dajala se je v najem branjevcem čez dan), ker je na njej bremenila izza znane izročilne pogodbe z dne 11. novembra 1842. vknjižena služnost frančiškanskega samostana za uvoz in izvoz iz frančiškanskega vrta. V teku let pa so oo. frančiškani to vežo čedalje manj uporabljali, ker so imeli na koncu mirne Frančiškanske ulice mnogo pripravejši dovoz na svoj vrt. Zato se je že l. 1910. tedanji mestni župan Ivan Hribar obrnil na samostansko predstojništvo z vprašanjem, ali in pod katerimi pogoji bi se hotel samostan odpovedati omenjeni služnosti in dovoliti, da se iz dosedanje *uvozne veže* v Prešernovi ulici napravi *prodajalna*. Evropska vojna je prekinila zaključek pogajanj, ki so bila dozorela že do ugodne rešitve.

Po vojni je občinski svet v seji z dne 15. februarja 1921. odobril pogoje samostanskega predstojništva, da plača namreč mesto konventu, ako se odreče omenjeni služnosti, enkratno odškodnino 10.000 kron in da zazida notranja vežna vrata v samostanski vrt na svoje stroške. Na podstavi izbrisnega dovoljenja deželnega sodišča z dne 2. maja 1921. se je služnost uvoza dne 22. septembra 1921. v zemljiški knjigi izbrisala, mesto pa je okusno prenašalo vežo v trgovski lokal, v katerem je še tisto leto odprl pekovski mojster Jakob Kavčič podružnico svoje pekarnice, leta 1928. pa tvorničar peciva Viljem Bizjak.

Kramarske prodajalne, predstavljene pred 96 leti s Špitalskega in Čevljarskega mostu v današnjo Prešernovo ulico, so bile zadnji znaki nekdanj številnega in premožnega ljubljanskega kramarstva in se umaknile, kakor kramarstvo samo, modernemu trgovskemu razvoju našega mesta. Orjaški ritem naše dobe izpodjeda čedalje bolj tudi ta zadnji ostanek starih gospodarskih razmer v središču moderne Ljubljane. Zato morda ni bilo odveč, da so se skušale v pričujoči razpravi rešiti pozabe.

JAKOB PALMA ML.: PIETÁ, V ŠKOF. DVORCU V LJUBLJANI

PROCVIT PIVOVARNIŠTVA V LJUBLJANI — 18. IN 19. STOLETJE

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

(Konec.)

Ta tretji in zadnji Feichterjev zakon je bil še rodovitnejši od prvega: 16. febr. 1833. se je rodila Ana Julijana, 19. junija 1834. Ema Alojzija (umrla 31. januarja 1840., kot vzrok smrti se navaja »häutige Bräune«), 13. febr. 1837. Valentina Marija Silvina (umrla 22. maja 1838. za jetiko), 20. junija 1839. Ivana Nepomucena Marjeta, 4. maja 1841. Janez Florijan Franc ter 1. julija 1844. Herman Ferdinand (umrl že 31. avgusta 1844. za sušico (Abzehrung)). Vsem otrokom je kumoval Herman Schanda, ki je l. 1839. že c. kr. gubernijski ekspeditni ravnatelj, botra pa je bila prvim štirim očetova sestra Marjeta Tallavania, Janezu Florijanu Marjetina hči iz prvega zakona (z Alojzijem Martinicem) gospa Frančiška Laschan, soproga c. kr. okrožnega komisarja, Hermanu Ferdinandu pa Schandova žena Marija.

Feichterjevo gospodarstvo. Janez Feichter je dosti dobro gospodaril, deliti pa je moral večino Brunerjeve zapuščine s sestro Marjeto. Hiše in zemljišča ob Poljanskem nasipu in v Živinozdravski ulici sta prodala večinoma c. kr. kmetijski družbi (prepis hiše št. 34 od Marjete Tallavanie na kranjsko kmetijsko družbo je z dne 7. aprila 1829.), ki je večino poslopij podrla, na št. 35 (poznejši 46) ustanovila podkovsko šolo, ostalo zemljišče pa porabila za vrt in razne zgradbe.

»Hišo z vrtom, odcepljeno od pristave Poljane«, ki je v svobodniškem urbarju zaznamovana kot št. 92 (nova 37) v Poljanskem predmestju, sta Feichter in njegova druga žena prodala 1. oktobra 1830. Angležu Williamu Molineju kot predstavniku c. kr. druge privilegirane družbe za rafiniranje sladkorja. Tam in na prejšnjem mestnem svetu stoji znamenita »cukrarna«.

Feichter je torej ohranil od vsega obsežnega Brunerjevega in lastnega posestva na Spodnjih Poljanah samo hišo z današnjo številko 51 na Poljanski cesti. V nadomestilo pa je kupil okoli l. 1830. od *Nikolaja Lederwascha nekdanjo Blagajevo »patidenčno«* hišo, vrt in njivo na *Zgornjih Poljanah*, kjer stoji danes II. državna gimnazija.¹ Tu je ustvaril »veliko gostilni-

ško podjetje. Na prostranem vrtu so se poleti prirejale mnoge veselice. Ime »pri Kleblatu« je prenesel tudi na poljansko gostilno.²

Hišo na Karlovški cesti 4 (danes 7) je Janez Feichter nasledil za materjo in očimom skupaj s sestro Marjeto, ki je pozneje postala njena edina lastnica.³ Od Marjete jo je kupil Franc Črnič (prepis 23. maja 1826.), ki se je močno zadolžil. Tako je bila samo ljubljanska »Sparkasse« vknjižena na hišo za 2000 gld. Od Črničevih dedičev je zato prišla hiša v last posojilnice (prepis 4. dec. 1846.). Mestna občina, njena lastnica z vpisom 18. julija 1858., jo je izpremenila v ubožnico. Za Vrhovnikovo trditev (»Gostilne v stari Ljubljani« str. 29), da je tam, »kjer je sedaj mestna ubožnica, tako zvani Črničev špital, delovala l. 1787. in še dolgo potem v prvi hiši št. 7 pivovarna Pavla Prunerja«, ni nobenih dokazov.

Feichterjeva sestra Marjeta. Rodbinski ugled in bogastvo je močno dvignila Janezova za dve leti starejša sestra Marjeta, ki se je kot hči Kristijana Feichterja in Katarine Šefman rodila 9. maja 1775. na št. 34 v Florijanski ulici. Prvič se je poročila menda že leta 1793., ko ji je bilo komaj 18 let, s pisarniškim uradnikom na magistratu, Alojzijem Martincem, sinom Franca Jožefa Martinca, ki je menda tudi bil magistratni uradnik in imel hišo in vrt na Poljanski cesti tam, kjer stoji danes *Alojzijevišče*.⁴ Mož ji je kmalu umrl (l. 1799.), zapustivši ji hišo na Poljanah in gmajno (št. mase 48) na Ilovici ter hčerko Frančiško, roj. 12. jan. 1796., ki se je 4. novembra l. 1840. poročila pri sv. Florijanu s c. kr. okrožnim komisarjem v Novem mestu na Dolenjskem (stanoval je tam na št. 44) Viljemom Laschanom (rojenim 9. jul. 1799. na Dunaju v predmestju Laingruben od očeta zdravnika dr. Matije Laschana in matere Terezije roj. Fischer).

V drugič se je Marjeta vdovela Martinic poročila 9. avgusta 1806., ko je bila stara 31 let, z Viljemom Tallavanio, c. kr. nadporočnikom, računovodjem polka vojvode Rudolfa. Ženin je bil star 43 let, še samski. Stanoval je v nevestini hiši št. 47 (danes 23) v Flo-

¹ *Lastniki hiše št. 14 na Poljanski cesti (današnje gimnazije):* Pred letom 1640. se beleži v rubriki »Vor dem Closterthor« v mestnih davčnih urbarjih samo 5 hiš ali pristav. Z l. 1640. to število močno naraste. Nedvomno pa so nekatere teh hiš bile tu že prej, sicer ne bi bile »patidenčne«. L. 1640.—1646. Filip Amberger; 1647.—1649. Mihael pl. Chumberg, stolni prošt »alhier«; 1650. Michael pl. Khumberg, prošt v Novem mestu; 1651.—1680. grof Blagaj (pozneje pisan »Eberhard Leopold Ursini Graff von Blagay«), 1681.—1770. Blagajevi dediči (l. 1705. vpisan Volk Vajkhard Barbo), 1771.—1797. Jožef Anton Vermatti pl. Vermersfeldt, od 2. jun. 1797. Alojzija pl. Vermatti, od 8. nov. 1811. Franc Hoinig (Hoinig), od 1. okt. 1814. Nikolaj Lederwasch, za njim pa pivovar Janez Feichter. Prvotna hišna št. 59, nato 55, l. 1840. je št. 68 na Gornjih Poljanah, l. 1853. enako (lastnica Marija Urh), l. 1876. pa Poljanska cesta 14 (lastnica Hedvika Eisl), l. 1901. enako (lastnica Del-Cott Hermina). Danes je tam realna gimnazija.

² Vrhovnik, Gostilne v stari Ljubljani, str. 27.

³ Kakor tudi travnika pri opekarni, ki ga je imel v lasti že Pavel Pruner in je spadal k hiši št. 35 (rektif. št. 156 1/2).

⁴ *Lastniška vrsta hiše št. 4 na Poljanski cesti:* l. 1640. do 1656. gospod Ernest (Mihael) Schere (ali Scherr) plačuje od Nagličeve pristave in druge pristave pri brvi (»beim steig«), 1657.—1706. njegovi dediči (od l. 1669. s plemiškim nadevkom von Schernburg), 1707.—1714. gospod Mihael pl. Schernburg, 1715.—1744. Janez Krst. Schulz, 1744.—1765. (prikl.) Maria Rozalija Martinz (ali Martiniz), 1765.—1793. gospod Franc Jožef Martinz, od 29. maja 1793. Martinz Alojz in Marjeta, od 15. marca 1799. Marjeta Martinz sama, od 31. dec. 1802. Wenzel von Gandin, od 3. junija 1828. dr. Johann Zhuber. Hišna št. je bila tu prvotno 64, nato 60, z l. 1840. (lastnik dr. Janez Zhuber) 73, enako l. 1853., ko je lastnik knezoškof Anton Alojzij Wolf. Od l. 1901. je tu št. 4 na Poljanski cesti (Collegium Aloisianum).

rijanski ulici.¹ Priči pri poroki v cerkvi sv. Jakoba sta bila sam mestni župan Jožef Kokeil in Simon Kremnizer. Hišo št. 47 (23) v Florijanski ulici je kupila Marjeta Martinz 5. dec. 1804. od gospodične Ksaverije pl. Frankenfeld, prepisana pa je bila nanjo 1. febr. 1806. Nevesta je hišo založila kot moževo kavcijo za poroko v znesku 3000 gld., za katero vsoto se je erar 3. aprila 1806. vknjižil na hišo. K hiši sta spadala tudi dva deleža ilovške gmajne (štev. 151 in 152). — Otrok iz tega zakona menda ni bilo, imela sta le rejenko Viljemino, ki pa je umrla stara komaj 10 let za sušico, 12. maja 1837.

31. oktobra 1820. je Marjeta kupila še eno hišo v današnji Trubarjevi ulici² tik Gruberjevega pogorišča, oz. Hronovega vrta, 4. maja 1824. pa še hišo št. 143³ tik zraven proti Ljubljani. Prvo je podedovala po njeni smrti hči Frančiška poročena Laschan, drugo pa je odkupil mestni magistrat in jo dal podreti, da napravi prostor pred novim šentjakobskim mostom. Danes ni nobene teh hiš več, kakor tudi ne nekdanje Mislejeve (Robbove) tik zraven v Zvezdarski ulici.

Marjeta Tallavania, vdova in hišna posestnica, je umrla v svoji hiši v Florijanski ulici 47 (danes 23) za »sušečo vročico« (Zehrfieber) dne 22. febr. 1840., ko je dopolnila 64 let.

Njen rodni brat, pivovarnar Janez Feichter pa je živel še 5 let. Umrl je za jetiko (zdi se, da je bila vsa

¹ Lastniki hiše št. 23 v Florijanski ulici: 1656.—1659. zvonar (Glogengießer) Ignac Renner; 1660.—1664. Matija Grillius, župnik v šentvidu pod Stično; 1665.—1666. Andrej Grillius, župnik istotam, 1667.—1692. njegovi dediči (v hiši že l. 1678. in dalje slikar Jakob Jamšek in medicinar Janez Weiß), 1693.—1696. Adama Grilla (tudi Grülla) dediči, nato do pribl. 1771. Franc Jožef Pilligram, 1772. do 1797. (pribl.) Franc Žiga Pilgram, l. 1798. Terezija pl. Frankenfeld, od 11. jan. 1799. gospodična Ksaverija pl. Frankenfeld, od 4. febr. 1806. Marjeta Martinz, od 12. okt. 1841. njena hči Frančiška Laschan. Prvotna hišna številka je bila 144, nato 47, od l. 1876. (lastnik Karel Hudabiu-nigg) pa št. 23, enako l. 1901. (lastniki Frana Bahovca dediči) ter l. 1933. (lastnik Fran Zorman).

² Lastniki hiše št. 1 (podrte) v Trubarjevi ulici: pred l. 1616. menda Andrej Piscator, l. 1616.—1631. mesar Janez Šušteršič, ki je imel tudi krčmo (l. 1623. potočil 25 1/2 soda terana in dolenjca), 1632.—1633. njegova vdova in dediči, 1634.—1664. trobentač Jurij Mugerle, 1665.—1703. njegovi dediči (v hiši krčmar Andrej Skalizer, l. 1686. in dalje), 1704.—1768. (pribl.) steklar Jožef Zaun, 1769. do 1814. Dominik Hron, od 29. dec. 1814. Jožef Miller, od 10. jan. 1815. baronica Genovefa Rastern, od 26. maja 1820. Ignac Sachers, od 31. okt. 1820. Marjeta Tallavania in Janez Kreitter, od 7. marca 1826. Marjeta Tallavania sama, od 12. okt. 1841. njena hči Frančiška Laschan. Hiša je imela zaporedoma številke: 73, 142 in 1 (Trubarjeva ulica). Hišo je menda podrl potres. L. 1901. je lastnica sveta Kranjska hranilnica.

³ Lastniki druge Talavanjine hiše pred šentjakobskim mostom: l. 1614.—1628. vojaški bobnar Janez Libanovič (tudi Lubanovič in Lebanovič), 1629.—1641. njegovi dediči, 1642.—1659. Lovrenc Lubanovič, 1660.—1673. njegovi dediči, 1674.—1715. deželni bobnar Janez De Battista, 1716.—1749. klobučar Sebastian Teutsch (tudi Teitsch), 1750.—1770. (pribl.) klobučar Anton Lang, 1771. (pribl.) do 1789. Matija Kallichgruber ter zaporedni ženi Frančiška in Lucija, od 9. okt. 1789. Simon Ledeneg, od 9. dec. 1803. Miha Ledeneg, od 4. maja 1842. Marjeta Tallavania, od 28. nov. 1827. mestni magistrat, ki jo je dal podreti. Hiša je imela prvotno številko 74, po l. 1805. pa št. 143.

rodbina jetična) 24. marca 1845. leta v Florijanski ulici 96 (»pri deteljici«).⁴

Hčeri Ana Julijana in Ivana Nepomucena Marjeta Marija, ki sta ob očetovi smrti imeli po 12 oz. 6 let, sta se, ko sta dorasli, obe omožili. Prva se je 4. febr. 1852. poročila pri sv. Jakobu z asesorjem pri c. kr. okrožnem koleg. sodišču v Radovljici Andrejem Kovačičem, doma iz Slepška pri Mokronogu, roj. 30. nov. 1804. 48 letni ženin je stanoval v Radovljici št. 11, 19 letna nevesta pa »pri deteljici«, ko sta bila na oklicih. — Druga pa se je poročila 25. nov. 1861. s kr. davčnim oficialom Janezom Stesko, rojenim v Gradšču št. 37 v Ljubljani (5. maja 1837.), sinom računskega svetnika v Gradcu Janeza Steske in Ivane Hord.

Vdova Marija Feichter, vnovič poročena Urh (pivovarnarica od l. 1845. do 1846. ter od 1859. do 1865.). Feichterica je bila ob moževi smrti stara že blizu 42 let. Nekaj časa je vodila pivovarno sama. 23. novembra 1846. leta pa se je poročila s 16 let mlajšim bivšim semeniščnikom Matevžem Urhom, stanujočim na Poljanah št. 22, ki je hodil poučevati njuni hčeri. Urh je bil doma iz Tržiča na Gorenjskem, rojen 18. sept. 1820. v hiši št. 144. Oče Anton Urh je bil zasebni uradnik pri tamošnji graščinski gosposki, mati je bila Marija, rojena Klander. Priči pri poroki v šentjakobski cerkvi sta bila zvonar Anton Samassa in Vincenc vitez Steinberg, akcesist pri državnem knjigovodstvu. — Iz tega zakona izhaja samo hčerka Marija,⁵ roj. 23. sept. 1847., ki se je pozneje poročila s tapetnikom in jermenarjem Jožefom Filcem s češkega. Njihov sin, poštni oficial v pok., menda še živi.

Matevž Urh (pivovarnar od l. 1847. do 1859.). Feichterjeva vdova, sedaj Urhova žena, je morala po poroki seveda vrniti svoj obrtni list, ki se je glasil še na ime Janeza Feichterja. Zaprošila je za novo obrtno dovoljenje. V prošnji je med drugim navajala, da ji je mož zapustil obilo dolgov, da pa poseduje veliko zalogo ječmena, sladuh, hmelja in vse potrebne naprave za pivovarsko obrt. Magistrat je njeno prošnjo 20. aprila 1847. odbil, ker se smejo ženskam izdajati krčmarska, pa tudi pivovarniška dovoljenja samo izjemno, ona pa je »sedaj poročena z mladim človekom, ki bi lahko sam izvrševal pivovarstvo« (fasc. 20, akt 2115). Zato je 27. julija 1847. zaprosil za obrtno pravico sam Urh, ki je v prošnji poudarjal, da se je že dodobra vpoznal s pivovarskim obrtom in ga lahko sam vodi. Obljubil je tudi, da bo skrben vzgojitelj otrokom svojega prednika Janeza Feichterja. Magistrat mu je izdal pivovarsko dovoljenje 17. avg. 1847. (fasc. 20, akt 5098).

Mož pa je živel razsipno. Vozaril se je po gosposko okrog, zgubljal na taroku, delal dolgove, zaigral celo kočijo, v kateri se je pripeljal.⁶ 17. marca 1851. (fasc. 22, akt 1357) so mu na prošnjo znižali obrtni davek od 30 na 15 gld., ker je obrt opešala. Gostilno »pri deteljici« je oddal na račun natakarku Jožetu Zorcu

⁴ Ljudje so imenovali pivovarno in gostilno »pri Kleplatu«. Nosila pa je napis »Zum heil. Florian«. Pri ogledu l. 1832. (?) so ocenili prostore kot »primerne«, prav tako pijačo in kuhinjsko posodo. Pri tej priliki so zabeležili gornji napis.

⁵ Oče je v krstni knjigi pri sv. Jakobu pravilno označen kot pivovarski mojster Matevž Urh, mati pa očitno napačno kot Marija, rojena Perger.

⁶ Zvedel g. dr. Andrejka. Matevža Urha je cum licentia poetica obdelal dr. Iv. Tavčar v »Izza kongresa«.

(Sorz) (f. 20, akt 2422/1857.). L. 1858. Urha ni več v Ljubljani, marveč živi v Kamniku, kjer je zaprosil za podelitev pivovarniške koncesije v Kamniku (f. XV/4, akt 6477 iz l. 1858.). Medtem se je z ženo *sodno ločil*.

Marija Urh je zopet zaprosila za samostojno pivovarniško obrtno dovoljenje (10. maja 1859., fasc. XV/4, št. 3196). V prošnji pove, da njen v Kamniku živeči, sodno ločeni mož ne more več izvrševati obrti, ker nima ne potrebne obratne glavnice, ne pivovarniških prostorov in ne orodja (to je bilo vse njeno). Njej bo pomagal kot pomočnik njen sin (Janez Florijan Franc), ki je izučen v pivovarski stroki. Vzela pa bo še drugega izvedenca. Varila bo dobro pivo, saj je to njena lastna korist in so skoro vse njene pivovarniške naprave nove ali pa izboljšane. Magistratni referent je predlagal odklonitev prošnje, ker je prosilkin sin šele 17 let star in torej ne more voditi pivovarne in ker mož še vedno poseduje pivovarsko pravico in plačuje davek. Po sodni ločitvi sta mož¹ in žena dve različni stranki in se ne sme podeliti na isto hišo dvema osebama ista obrt. Večina na magistratni seji pa je bila drugega mnenja in je Urhovki podelila obrtno pravico 14. julija 1859. Marija Urh je pivovarila in krčmarila v Florijanski ulici in na Poljanah do 30. septembra 1865.

Feichter Janez ml. Urhovkin sin iz prvega zakona Janez je prevzel l. 1864. v najem gostilno Barbare Koglna Tržaški cesti 58 (danes *Rimska cesta 22*), 30. sept. 1865. pa v last hišo in gostilno »pri deteljici«, kakor tudi sosedno hišo skupaj s sestro Ano Julijano Steska. V hiši št. 95 (danes 28) v Florijanski ulici je imel tudi gostilno, ki jo je oddal v najem Antonu Umbergerju, prej najemniku gostilne v Študentovski ulici št. 289. Sam je upal dobiti službo na južnem kolodvoru. Spis, ki o tem govori (fasc. XV/4, 8894 iz leta 1869. z dne 4. okt.), je zadnji spis o poslednjem pivovarju v Florijanski ulici. Hiša št. 96 je prešla 23. dec. 1869. v last nečaka Edvarda Steske, sosedna (danes dr. Zorčeva) pa v posest nečakinje Ivanke Steska.

2. PIVOVARNA V VEGOVI ULICI ŠT. 8

Na mestu današnje Robežnikove hiše v Vegovi ulici št. 8 je stala v Valvasorjevih časih in že prej pristava, ki je bila od l. 1686. dalje last trgovca Gašperja Pipana. Pristava (Hoffstatt) je bila precej prostorna, vsaj delno zidana in uporabna tudi za stanovanje. Zemljiška gosposka ji je bil nemški viteški red v Ljubljani. Med drugimi hišami, pristavami in zemljišči, ki jih je ljubljanski magistrat 19. maja 1738. kupil od viteške komende in ki so ležale večinoma v Gradišču, je bila tudi Pipanova pristava,² kjer je že dalj časa

¹ Matevž Urh je napravil v Ljubljani velike dolgove. Tako je bil dolžan gospe Mariji Svetina 2000 gld., na menico pa 912 gld. Ko je bil že v Kamniku, se je zadolžil 27. aprila 1857. za 116 gld. pri Henrikju Klandru, 29. okt. 1857. za 500 gld. pri Francu Debevcu, 14. jun. 1859. za 1500 gld. pri Janezu in Mariji Tomc itd. Ti dolgovi so bili vknjiženi na njegove pravice na hišah v Florijanski ulici, v kolikor si jih je zasigural v ženitveni pogodbi 25. junija 1847.

² *Lastniška vrsta v Vegovi ulici št. 8*: l. 1686.—1694. Gašper Pipan, 1695.—1696. Krištof Gertheis (v davčnih urbarjih za ti dve leti je zabeležen »Casper Pippan, aniezo Christoph«), 1697.—1733. Franc Anton Obreza, 1734. do 1750. dr. Franc Jeronim Obreza (v njegovem imenu do

Bivša Obrezova, potem Miheličeva, potem Klobusova, potem Erzenova pivovarna Gradišče 40, odnosno (od l. 1805.) 3, danes Vegova ulica 8

obratovala Obrezova pivovarna, tedaj last maloletnega Franceta Jeronima Obreze, poznejšega zdravnika, upravljal pa jo je njegov oče, odvetnik dr. Janez Jurij Obreza, sin Pipanovega naslednika Franceta Antona Obreze, cerkniškega rojaka. Pristave se je držal vrt, od katerega se je kot od pristave plačevala najemnina viteški komendi. Drug Pipanov vrt je ležal nedaleč od tod, v jarku pred mestnim zidom. Spadal pa je pod mestno gosposko.³

Gašper Pipan, lastnik pristave od l. 1686. do 1694. Pipan je bil trgovec (»Khauffman«, »Handlsmann«). Mestu je plačeval v začetku po 12 gld. obrtnega davka, pozneje pa vedno manj, leta 1694. samo še 6 gld.

O njem vemo že iz lanske razprave o žabniški pivovarni, da se je 19. februarja 1669. poročil z vdovo po črnivcu (»Schwarzferber«) Krištofu Krainerju, Marijo Elizabeto, rojeno Žlebnik.⁴ Krištof Krainer je bil v ožjih stikih s pivovarjem Matijo Staindorferjem in tudi njegov upnik. Po Staindorferjevi smrti je želel na račun dolga prevzeti tudi njegove pivovarniške priprave. Ali je do tega prišlo ali ne, ni znano. Sam Krainer je imel v najemu mestno barvarno⁵ na žabja-

leta 1746. oče dr. Janez Jurij Obreza, potem pa mati Marija Julijana Obreza), 1750.—1773. dr. Andrej Jožef Mihelič in žena Marija Elizabeta roj. Obreza, 1774.—1782. vdova Marija Elizabeta Mihelič, 1783.—1792. Rozalija Mihelič, od 16. avg. 1792. do 21. dec. 1820. dr. Blaž Klobus in žena Rozalija, nato Matej Klobus, od 7. dec. 1840. Jožef Eržen, od 15. sept. 1859. Jožef Schaffer, od 3. avg. 1871. Ignac Seeman. — Pristava z vrtom (»Eine sterbrechtmeßige Hoffstatt und Garten«) je imela prvotno številko 40 v Gradišču, po letu 1805. pa številko 3. L. 1840. se je ulica imenovala »Untere Gradischa = Gasse« ali slovensko »Dolnje Gradišče«. Z letom 1876. so tu Vegove ulice št. 8. L. 1901. so lastniki Marija Truden, dr. Friderik Seeman, Matilda in Ivan Seeman, l. 1938. Uršule Robežnik dediči.

³ *Lastniki vrtička v mestnem jarku v Gradišču* (»ein Gärtl in dem Graben«): l. 1660. (pribl.) do 1678. Simon Spiller, 1679. (pribl.) do 1685. Florijan Wedenikh, 1685. do 1697. Gašper Pippan, od l. 1698. Anton Obreza in dediči.

⁴ »Kronika« 1937., str. 230.

⁵ *Najemniki barvarne pri žabniškem stolpu*: l. 1623. Janez Košir (»Hanns Caschier, Ferber, Zinst von einer aufgerichteten Hütten vnd Offen ... fl 5«), l. 1637.—1645. Blaž Damnikh (včasih pisano tudi »Jamnikh«), nato njegovi dediči, od l. 1648.—1667. Krištof Crainer, l. 1667.—1670. je vpisana vdova po Krištofu Krainerju, od l. 1671. do 1688. pa Krainerjevi dediči. Pozneje se v najemniških urbarjih (»Cammer Zinß Vrbarium«) ta barvarna ne omenja več.

ku poleg Vodnega stolpa in hišo v bližini, danes Žabjak št. 10.¹

Ali se je že Gašper Pipan bavil s pivovarstvom, o tem nimamo nobenih podatkov. Prav tako ne za čas, kdaj se je začelo variti pivo v današnji Vegovi ulici. Pipan je trgoval menda s suknom. Žena je po svojem prvem možu, Krištofu Krainerju, nasledila barvarno in morda tudi hišo na Žabjaku. Pipan je torej prodajal najbrž sukno, ki se je vsaj spočetka barvalo v Krainerjevi barvarni.

Za sprejem med ljubljanske meščane se je moral zelo dolgo potegovati. Njegova prva prošnja je bila »začasno« odklonjena 16. februarja l. 1671. (s. p. fol. 22—23) in mu sporočeno, naj potrpi (»und auf geduld angewiesen«). Čakati je moral celih 15 let. Šele leta 1686. mu je bila podeljena meščanska pravica proti sprejemnini 15 gld., kar je bilo tedaj nekako srednje visoka taksa. (»Herr Jacomo Schell«, poznejši Jakob pl. Schellenburg, ki je bil sprejet isto leto med 12 drugimi, je plačal 20 gld. Ausgabe Buech de 1686.)

Tedaj je bil Pipan že v drugič oženjen. Prva žena, Marija Elizabeta, je umrla 28. maja 1680. l., stara 52 let. Pokopali so jo pri sv. Petru. Drugi ženi je bilo ime Marija Magdalena, rojena menda leta 1653. Odkod je bila in kako se je pisala kot dekle, nisem mogel dognati. Iz dobe drugega Pipanovega zakona je za-beleženo več njegovih civilnih pravn. Tako toži Pipana in ženo neki Janez Jurina za 600 gld. nemške veljave (s. p. 1687., fol. 77), Pipan pa gostilničarja »pri zlatem turu« (danes Stari trg 17) Klavdija de la Fontana in velikega kramarja Zuane di Albertisa, imenovanega del Ponte (fol. 61). L. 1691. se pravda za 90 dukatov z Janezom Mravljetom in baronom »zu Egkh« Simonom Engelbrehtom (s. p. fol. 165).

Poleg posestva v Gradišču in (morda) na Žabjaku je imel Gašper Pipan, kakor vemo povsem zanesljivo, še pristavo in zemljišče v obsegu 1 kmetije (»Eine hueben«) pri št. Janžu, v današnji Dalmatinovi ulici.²

¹ Krainerjeva hiša na Žabjaku, za katero je pobiralo mesto malo najemnino, je imela tele lastnike: l. 1637. do 1645. črnivec Janez Košir, nato do l. 1648. njegovi dediči, l. 1648.—1667. črnivec Krištof Krainer, 1668.—1690. njegovi dediči (opomba v najemnihskih urbarjih po l. 1690.: »Diese schuldt völlig des Cräner hat ein Er. Magistrat daß Hauß darfir Eingezogen den 2. Nov. 1690.«) Z letom 1723. se beležita tu lončar Andrej Garweiß in njegova žena Katarina, od l. 1739. (prikl.) do 1752. Ignac Mihelič, nato pa lončar Jožef Pošinič (pisan tudi Poschnitz in Puschnitz), od (prikl.) 1760. lončar Janez Hueber (pozn. Huber), od (prikl.) 1770. Jakob in Neža Potrata, od 25. jan. 1793. Janez Potrata, od 8. jan. 1808. Meden Lovrenc »Ex Pfarrer«, od 8. jan. 1810. Janez Franc Klem, od 12. dec. 1815. Adomovitsch Anton in Marija, od 19. jan. 1839. Adamitsch Marija, od 18. dec. 1847. Jakob Kuchar. L. 1876. se beleži Janez Kuchar, l. 1901. Elizabeta Kuhar, l. 1933. Košir Marija, l. 1938. pa Franc Dermastja. Hiša je imela prvotno št. 20, po l. 1805. št. 84 (mesto), z letom 1876. pa dobi št. 10 na Žabjaku.

² Lastniki Pipanove pristave pri št. Janžu, danes Dalmatinova ul. 13: do l. 1695. Gašper Pipan, za njim Krištof Gertheis, 1697.—1733. Franc Anton Obreza, nato dr. Janez Jurij Obreza »als Vertreter seines Söndl Franz«, za tem dr. Andrej Jožef Mihelič in njegovi dediči. Z 28. febr. 1795. sta v urbarju vpisana kot lastnika Rozalija in dr. Blaž Klobus, od 30. sept. 1796. Matej in Marija Leutz. Prvotno je tukaj bila hišna številka 130, po letu 1805. pa št. 128 v šentpeterskem predmestju. Tedaj je bila lastnica Marta Janežič; od 17. avg. 1819. Jernej Cerar (Zerrer in Zörer),

Posestvo je bilo podložno nemškemu viteškemu redu kot zemljiški gosposki. Primščina (Sterbrecht) je znašala 30 gld. nemške veljave.

Trgovec Gašper Pipan je umrl leta 1695. Mestni sodni zapisnik od ponedeljka, 24. oktobra tistega leta (fol. 115) pove, da prosi gospa Marija Magdalena, vdova po Gašperju Pipanu, naj se vskladiščeno blago, ki ga je zapustil njen mož in je bilo že sodno popisano, izroči njej ali pa do likvidacije njenih zahtevkov (»Sprüch«) v znesku 680 gld. nemške veljave spravi na primerno mesto, da se ne bi pokvarilo.

To blago, cenjeno na 680 gld., je iztržil Matija Christian.³ Obrnil se je na magistrat, da mu pove, komu naj da ta denar, ker se gospa vdova ne mara pred ureditvijo njenih zakonskih zahtevkov v nič vmešavati. Ker pa se blago kvari, prosi, da se mu izroče ključi od skladišča. Z rotovža so mu odgovorili, naj položi denar na magistratu. O ključih pa zapisnik ne pravi ničesar (s. p. 1695., fol. 115). Iz vsega tega ni razvidno, za kakšno blago gre. Vsekakor pa za *kvarljivo* blago. Ali je morda bilo tudi pivo vmes?

Krištof Gertheis (1696.—1697.) Marija Magdalena ni dolgo žalovala za Pipanom. Že prvo leto po Gašperjevi smrti se je v drugo poročila in sicer s Krištofom Gertheisom. Ta pa je kaj hitro umrl, že prve mesece po poroki, l. 1697. (s. p., fol. 45).

Franc Anton Obreza, lastnik Pipanovine od l. 1697. do 1733. Vnovič obdovela Marija Magdalena je bila tedaj stara že 44 let. Pohitela je s tretjo poroko. 21. julija 1697., ko je Gertheis komaj par mesecev počival v grobu, je gospod Sebastijan Trojer pri sv. Nikolaju blagoslovil njen zakon s Cerknicanom Francem Antonom Obrezo. Priči sta bili g. Mihael Zalokar (Sallaher) in g. Gregor Ržen (Reshen).

Obrezi ni bilo treba tako dolgo čakati, da so ga sprejeli med ljubljanske meščane, kot njegovemu predniku Gašperju Pipanu. Že prvo leto po ženitvi je bilo med enaindvajsetimi drugimi podeljeno meščanstvo tudi »gospodu Antonu Obrezi od Cerknice« (Herr Anthoni Obresa von Zierkhviz). Bil je gotovo najbogatejši in najuglednejši med vsemi kandidati tistega leta, ker ga seznam imenuje »gospoda« in je plačal 20 gld sprejemnine, vsi ostali — razen treh meščanskih sinov, ki so bili po stari navadi oproščeni — pa po 15 gld. Pivovar Matija Neidlinger (Neullinger) je isto leto plačal le 10 gld. (»Neu aufgenombene Burger De anno 1698«, Empfang Buech 1698.).

V lanski razpravi⁴ sem zapisal, da je bil Obreza okrog leta 1700 *zakupnik pivskega daca* v Ljubljani in je kot tak preganjal pivovarja Linčana Matijo Neidlingerja za zaostanek na pivskem davku. Skupaj z vrvarjem Maissom je pripomogel, da je prišel Neidlinger na kant in moral zaprositi za službo mestnega birača.

Poroka s Pipanco je spravila Obrezo v trgovino s suknom. Če pri Pipanu nismo mogli dognati, ali se je

od 15. sept. 1841. Marija Cerar, nato pa Marija Wirk. Ulica se l. 1840. imenuje »Barmherzigen = Gasse« (slov. »Dolge ulice«). L. 1876. je lastnik nove št. 7 Janez Jerman. V seznamu hišnih lastnikov za l. 1901. sta številki 5 in 7 v Dolgih ulicah zaznamovani kot »prihranjeni« za novo št. 13. Danes je tam *stanovanjska hiša Mestne hranilnice ljubljanske*.

³ Matija Christian mlajši je bil mestni sodnik v letih 1720./21.—1722./23. ter 1738./39.—1740./41., župan pa leta 1726./27.—1728./29. in 1732./33.—1737./38.

⁴ »Kronika« l. 1937., str. 231.

pečal s pivovarstvom ali ne, moremo to z vso gotovostjo trditi o Obrezi. Ta pa ni bil lastnik kake skromne pivovarnice (Preyhütte), marveč je posedoval v Gradišču pravo pravcato pivovarno (Preyhaus). To dokazujejo dokumenti iz dobe po njegovi smrti, ki jih bomo navedli v nadaljnjih izvajanjih. Kdaj se je začelo pivovarstvo v Vegovi ulici, kot rečeno, ni bilo mogoče ugotoviti. Obrezova (das Obressische Preyhaus) pa se je imenovala tamošnja pivovarna še dolga desetletja po smrti moža, od katerega je naziv izhajal. Podobno ko pri Kleplatu v Florijanski ulici.

Naš Cerkničan je hitro bogatel. Verjetno je, da je bil petičen že pred oženitvijo z vdovo Gertheisovo, prejšnjo Pipanco. Ta zakon razuma pa je premoženje znatno pomnožil.

Bogastvo je odprlo Obrezi vrata k mestnim častem. Te pa so bile po tedanji šegi neusahljiv vir novih dohodkov. Kdaj je postal član občine, najnižjega zbora izvoljencev, ne vem, ker so se sodni zapisniki iz te dobe poizgubili. Knjige o prejemkih in izdatkih pa dokazujejo, da je bil vsaj leta 1707. že član zunanega sveta, da je torej že priplezal za nadstropje višje, med »štiriindvajsetnike«. Tega in naslednjega leta je bil mestni podblagajnik, prav tako leta 1716. in 1717. Vmes je bil tudi »računski komisar« (Raith Commissarius) in »vinomerec« (Weinmesser). 27. oktobra 1718. leta so izvolili Obrezo za notranjega svetnika. Med »dvanajstnike«, tako rekoč nesmrtnike v občinski upravi je prišel na mesto Matije Križaja, ki je bil po cesarski naredbi odstavljen, ker ni kot višji mestni blagajnik izročil svojemu nasledniku računskega prebitka, kolikor ga je bil ostal dolžan (»den schuldig Verbliebenen Cammer Raithrest«)¹. Zanimivo je, da je bil Obreza izvoljen za notranjega svetnika »s pogojem, da se preseli s komendskega na mestni svet in tam stanuje« (s. p. 1718., fol. 211). Obreza je tedaj torej še stanoval v pivovarni, ki je spadala pod viteško komendo. (Mesto je kupilo komendsko imenje šele 20 let pozneje.) Kot hišni lastnik je bil podložnik nemškega viteškega reda, kot oseba — obrtnik, trgovec — pa je bil seveda svoboden meščan že od leta 1698.

Magistratovi zahtevi mu ni bilo težko ustreči. Pred dvem letoma je prodal krojaču Andreju Žužku Kronlechnerjevo hišo, danes Blinčevo v Krojaški ulici št. 5,² ki jo je bil kupil l. 1708. Tam se je od tega leta beležil njegov obrtni davek v povprečnem letnem iz-

¹ Da so ostajali mestni blagajniki dolžni občini leta in leta znatne, včasih ogromne vsote, je bilo prej v navadi. Račune so polagali šele po več letih. Medtem so z občinskim denarjem kupčevali in špekulirali. Mestna blagajna je bila kar na blagajnikovem domu. Samo po sebi je bilo umevno, da mora mestni blagajnik obogateti. — Zadeva s Križajem se ni končala tragično, ker je pozneje mož spet prišel v notranji svet in postal celo sodnik v letih 1727./28. do 1729./30. ter 1736./37. do 1737./38.

² Lastniki dr. Blinčeve hiše v Krojaški ul. 5: l. 1657. do 1667. Jurij Kronlechner (tudi Khranlehner), 1668.—1677. gospa Marija Kronlechner, 1678.—1706. njeni dediči. (V hiši so tedaj stanovale razne stranke: l. 1680. sta n. pr. imeli obrt Magdalena Černe in njena sestra Doroteja Ferfilla, l. 1695. pa se beleži kovač Janez Schwarz.) L. 1707. je lastnica Marija Kronlechner, 1708.—1715. Franc Anton Obreza, 1716.—1736. krojač Andrej Žužek. Žužek je imel tik zraven še eno hišo. Obe hiši sta bili l. 1720. spojeni v eno (»Andreas Schuschekh schneider von zween zusammen gebauten Häuser«). L. 1737.—1755. (pribl.) krojač Primož Telban z ženo; 1756. (pribl.) do 1790. krojač Jožef

nosu 6 gld. Leto dni po prodaji Kronlechnerjeve hiše v Krojaški ulici je Obreza kupil od meščanskega špitala večjo hišo na Mestnem trgu (danes št. 19), ki je nekoč bila last lekarnarja in mestnega sodnika Domenica Brogiola.³ Kupna pogodba je z dne 31. januarja

Stauдекher in žena Marija, od 7. jan. 1791. pa Janez Stau-decker. — Hiša (včasih se imenuje tudi samo »Hoffstatt« [domec], kar bi pojasnilo, zakaj se je od nje plačeval nesorazmerno manjši davek kakor od sosednih meščanskih hiš) je imela prvotno številko 260 »am Platz«, po letu 1805. št. 242 »Schneider-Gassel«, z l. 1877. pa št. 5 Krojaška ulica. — Do 6. aprila 1805. je lastnik Janez Sebig, nato do 5. julija 1805. Sebigova vdova, vnovič poročena Deschmann. Slede Jurij Grabner (še l. 1832.) in dediči. V seznamu hišnih lastnikov za l. 1877. je vpisan v Krojaški ulici 5 Franjo Kollman, prav tako l. 1901. L. 1933. je lastnik Robert Kollman, l. 1938. pa je v seznamu hišnih posestnikov dr. Leon Blinc.

³ Hiša št. 19 na Mestnem trgu je nastala iz dveh hiš, ki sta od l. 1787. združeni v eno. Lastniki prve hiše (polovice tik današnje št. 20): konec 16. stoletja Miklavž Still. Kot »Niclaß Stillisch hauß« se beleži do l. 1618., hišni davek pa je plačeval že od l. 1613. »herr Verbez« vse do konca 1617., ko je jasneje zapisan kot Janez Krstnik Verbez (župan l. 1623./24. in 1626./27. do 1628./29.). Za l. 1618. plača za Stillovo hišo davek gospod Alexius Frey, ki je lastnik do l. 1635. L. 1636.—1641. slede Freyevi dediči. V hiši je od l. 1632. obrtoval lekarnar Domenico Brogiol (meščan od l. 1624., sodnik v letih 1649./50. do 1650./51. in 1656./57.) Brogiolli (včasih ga pišejo tako, desetletja po smrti celo Brigniolli) je zapisan kot »Appotekher«, plačeval pa je »vom handl« od 20 do 30 gld. obrtnega davka. Hišnega davka je bilo prvotno 5, pozneje 6 gld. na leto. Brogiol postane lastnik hiše l. 1642. in ostane to do 1660. Do leta 1665. mu slede dediči, ki plačujejo še nekaj časa od trgovine 12, nato pa samo 6 gld. Med leti 1666. in 1715. je lastnik meščanski špital. Tedaj sta v hiši zaporedoma bivala lekarnarja Domenico Amadory in Janez Grafenhueber. Slednji je bil mestni sodnik v letih 1693./94. do 1695./96., župan pa od l. 1699./1700. do 1701./02. Od 1716.—1733. Franc Anton Obreza, 1734.—1750. njegov vnuk zdravnik dr. Franc Jeronim Obreza, od 30. jul. 1750. do 1773. odvetnik in pivovarnar dr. Andrej Jožef Mihelič, 1774.—1780. trgovec Matija Bartalotti (župan v l. 1768./69.—1770./71.), od l. 1781. dalje trgovec Janez Krstnik Hartl. Hiša je tedaj imela številko 277. Hartl je l. 1787. kupil še sosedno hišo št. 276 in obe hiši prezidal v eno. — Lastniška vrsta hiše št. 276 (t. j. polovice proti današnji št. 18): l. 1600.—1603. gospod Janez Ludovik Saurer (v hiši je vdova Jurija Raisingerja), 1604.—1625. trgovec Giovanni Battista Ghidinelli, ki se l. 1611. sam podpisuje Bernardini ditto Ghidinelli, pozneje pa samo Bernardini (župan l. 1610./11. do 1611./12., 1613./14. do 1615./16., l. 1622./23. ter 1625./26.). Od trgovine in prodajalen (»vom Handl vnd Laden heuser«) je plačeval Bernardini, imenovan Ghidinelli, letno po 50 gld. L. 1626.—1680. Bernardinijevi dediči, 1681. do 1720. gospod Giacomo Locatelli (pisan tudi Jacomo Locatelli), 1721.—1787. Matija Christian, oče in sin. Prvi je bil mestni sodnik l. 1720./21., in 1738./39. do 1740./41. ter župan l. 1726./27. do 1728./29. in 1732./33. do 1737./38. — Naslednji lastnik Hartl združi obe hiši v eno samo, ki dobi l. 1805. novo številko 239. Od 3. jul. 1818. l. do 21. maja 1839. je lastnica te združene hiše Hartlova hči Jožefa por. Laurin, za njo do l. 1836. trgovec Franc Gregel, nato do 1883. l. Marija Gregel. Z letom 1876. dobi hiša današnjo številko 19 Mestni trg. Od 18. avgusta 1883. so lastniki Marija Krisper, Ana Samassa in Franc Gregel, vsak po 1/3. Mariji Krisper sledi l. 1887. Jožef Vincenc Krisper. L. 1908. sta bili lastnici Berta baronica Winkler, roj. Samassa in Elza Galle, roj. Samassa. Danes je hiša last dr. Viktorja in Franca Schiffrerja. — O tej hiši je pisal Peter pl. Radics v »Alte Häuser«, Serie II, str. 50—57. Njegove deloma netočne podatke iz starejše dobe sem popravil po mestnih davčnih urbarjih.

1716., kupnina je bila poravnana 3. julija 1716., »otvorenje« (»Grundtaufschlagen«) pa dovoljena 1. marca 1717. (s. p. 1717.).

V to hišo se je preselil Obreza, ko je postal notranji svetnik. Pivovarna pa je bila še naprej v Gradišču.

Tri leta po tistem je kupil na Mestnem trgu še sosedno hišo od grofa Lamberga, današnjo številko 18.¹ S tem pa seznam Obrezovih hiš še ni izčrpan. Razen že omenjene Pipanove pristave in posestva v Blatni vasi je imel Obreza že od leta 1706. tik zraven še eno pristavo in vrt, ki ju je kupil od dedičev po dr. Markoviču.² Na mestu obeh teh poslopij, od katerih je Pipanovo spadalo pod komendo, Markovičevo pa kot »patidenčno« pod magistrat, stoji danes stanovanjska hiša Mestne hranilnice ljubljanske v Dalmatinovi ulici št. 13.

Mestni sodni zapisniki nam razkrivajo nekaj zanimivosti iz Obrezovega življenja, seveda večinoma gmotnega značaja, kakršne je pač obravnaval mestni svet. Tako čitamo v s. p. l. 1716. (fol. 121) Obrezovo

¹ *Lastniki št. 18 na Mestnem trgu*: l. 1600.—1615. gospod Franc Gall (pisan tudi Goll), 1616.—1618. njegovi dediči. V hiši je od l. 1610. dalje Lenard Vischgoi (tudi Vischkoi), ki je poleg svojih letnih 10 gld. za trgovino, plačeval tudi že hišni davek v znesku 10 gld. Kot lastnik se Lienhardt Vischkoi beleži od l. 1619. do 1623. L. 1623. je plačal od 20 sodov medu, 20 starov pšenice, od popra, prošeka in od sejmov 28 gld. 16 kr. davka. L. 1624.—1638. Vischkhojevi dediči. Trgovski davek plačuje Florijan Vischkoi. L. 1638. pa je v hiši že »Herr Gregor Khunstl Burgermaister«, ki plača »vom handl« 40 gld. Gregor Kunstl (mestni sodnik v letih 1622./23. in 1626./27. do 1627./28. ter župan l. 1638./39.) se beleži kot hišni lastnik samo l. 1639. L. 1640.—1685. gospoda Gregorja Kunstla dediči. Trgovski davek (okoli 20 gld.) plačuje gospod Janez Khunstl. L. 1686. preide hiša v last polhograjskih baronov: 1686.—1699. (pribl.) »Herr Marx Ant. freyh: von Pillichgratz, 1700.—1705. grof Janez Herbart Turjaški, 1706. do 1720. grof Franc Adam Lamberg, 1721.—1733. Franc Anton Obreza, 1734.—1756. dr. Franc Jeronim Obreza, 1756. do 1791. trgovec Matija Barthalotti (župan l. 1768./69. do 1770./71.), od 26. apr. 1791. do 4. febr. 1823. trgovec Janez Mihael Kuck. Nato Alojzija Lukman, od 20. marca 1833. Jožef Lukman, od 30. dec. 1836. Jurij Schantel, od 28. okt. 1843. Franc in Amalija Schantel. Hiša je imela prvotno številko 278 »am Platz«, od l. 1805. št. 238, od 1876. dalje pa Mestni trg št. 18. L. 1901. se beleži tu v seznamu hišnih posestnikov Fran Schantel, danes pa Karel Soss.

² *Lastniki Markovičeve pristave v Blatni vasi*. Poslopje je bilo sicer »patidenčno«, vendar moremo slediti vrsti lastnikov šele z letom 1640. Tedaj in naslednje leto je bil lastnik pristave »pred špitalskimi vrati« zdravnik dr. Andrej Ludovik Bezjak (»Herr Andree Ludwig Wessiakh M. D. von der hoffstatt«), od l. 1642. do 1651. dr. Bezjakovi dediči, 1652.—1656. gospod dr. Markovič (»Herr D: Markhouitsch), 1657.—1677. gospod Wolfgang Markhouitsch, 1678.—1705. njegovi dediči, 1706.—1755. gospod Franc Anton Obreza in njegovi dediči (»von der Hoffstatt in Khottdorff«), 1756.—1795. advokat in pivovarnar dr. Jožef Andrej Mihelič in njegovi dediči. Od 28. febr. 1795. dalje je vpisan advokat in pivovarnar dr. Blaž Klobus in žena Rozalija. Ta pa sta še 18. apr. istega leta prodala hišo Tomažu Jernejcu (Thomas Jerneiz). Od 12. jan. 1802. je lastnik Janez Kumauer (pozneje pisan Kunauer). Hiša je prvotno imela št. 131, od l. 1805. pa 129 v Šentpeterskem predmestju. L. 1840. in 1853. se v seznamu posestnikov navaja kot lastnik št. 129 v Dolgih ulicah (»Barmherzigen-Gasse«) Franc Kunauer, l. 1877., ko dobi hiša novo št. 5 v Dolgih ulicah, pa je zapisan Franjo Kunovar. Danes stoji tu in na sosedni parceli stanovanjska hiša Mestne posojilnice, Dalmatinova ulica 13.

zehtevo, da vtakne mestni sodnik Janez Karel Mally³ »na prosilčevo odgovornost v tukajšnji mestni stolp« meščana in zlatarja Martina Puecherja, ki je zapravil 82 lotov avgsburškega cerkvenega srebra, izročene ga mu v predelavo 12. febr. 1716. Moža naj pridrži v stolpu, da ne bi ušel, vse dotlej, dokler ne vrne srebra. Magistrat je naročil sodniku, naj uporabi naglo pravico (»die schleinige Justiz administrieren«), tako da se Obreza ne bo imel več razloga pritoževati (22. maja 1716.). Zdi se mi, da je bilo to zlato last bratovščine corporis Christi, kjer je bil Obreza blagajnik.

Iz letnika 1721. izvemo, da je Obrezova žena v času, ko je njen mož bil višji mestni blagajnik, zalagala vojaštvo in občino s suknom in platnom: Gospa Marija Magdalena Obreza predlaga račun v znesku 5 gld. za platno za vojaške rjuhe (»Frau Maria Magdalena Obressin legt ein außzug vor was sye Zu machung der leilacher Vor die Soldaten Leinbath gegeben«). Mestni svet je naročil višjemu blagajniku, t. j. trgovkinemu možu Obrezi, da plača račun (21. junija 1721., s. p. fol. 67).

L. 1725. se je stari Obreza zaradi občinskih zadev silovito razburil. Mestni očetje so mu namreč naložili, da mora prevzeti skrbništvo nad Milbacherčinimi otroci. Mož se je upiral na vse kriplje. Dejal je, da je žena zelo stara (»hoch bey Jahren«) in vedno bolna ter da ne more nič delati. Sam ima polne roke posla s svojim gospodarstvom. Skrbništva že zato ne more prevzeti, ker se je potegoval po smrti gospoda Milbacherja za pošto in tudi sedaj zanjo kompetira (»inmassen derselbe Vmb ds Postamt Bereiths nach zeitlichen Hintritt des Hern Milbacher seel: Vnd auch aniezo Competiert«), česar pa ne bi mogel storiti kot skrbnik, ker bi to nasprotovalo koristim varovancev... Pritožnik je član slavnega magistrata in je v resnici vsega obžalovanja vredno, da bi ga s tem suženjstvom spravili celo ob življenje (!). V službi mestu je od velikih skrbi osivel. Po dovolj prestanih spletkah se je odločil za skrajno potrebni počitek in službo Bogu. To pa bi se s to Bogu in ljudem znano vspletkarjeno jerobščino razdrlo. Sicer pa slavnemu magistratu ne primanjkuje veliko zmožnejših, mlajših in večje hvaležnosti dolžnih članov, ki ne morejo navesti nobene take, na zakonu utemeljene opravičbe kot prosilec in ki so za življenje gospe Milbacherice imeli vse v rokah in velike dobrote prejemale od Hingerleve hiše,⁴ kot n. pr. gospoda Križaj in Stefan. Primeren bi bil tudi gospod Valusig poleg več drugih, slavnemu magistratu dobro znanih članov... Prošnjik je nadalje že sedmo leto obremenjen z blagajništvom pri bratovščini sv. Rešnjega Telesa in, čeprav je za vsa ta leta napravil obračun, mu tega obračuna do danes niso niti osporavali, še manj pa potrdili, tako da je še sedaj zaradi tega v večnem strahu. Krona vsej nesreči pa bo, da se mora nadejati najhujšemu razdoru v svojem zakonu, kar nebesom gotovo ne more biti všeč, ker ga žena ne bo smatrala za nikakega soproga (sic!) in tudi ne bo hotela prebivati pri njem, če bo prevzel to jerobščino.

Vsi ti razlogi pa niso prepričali magistrata. Vztrajal je pri svoji zahtevi in zagrozil Obrezi, da bo nepo-

³ Mally, ki je nastopal kot nekak vodja opozicije v občini proti vladajočim gospodom na rotovžu, je bil sodnik v letih 1712./13. do 1716./17., 1719./20. ter 1725./26.

⁴ Danes Souvanova hiša, Mestni trg 24.

K članku:

Ljubljana kot
umetnostno središče

Fortunat Bergant, Ljubljanski tipl:
Tičar

Klišé je last Akademske založbe v Ljubljani

pustljivo izterjal od njega globo 200 dukatov v zlatu, če takoj ne prevzame skrbništva (s. p. 15. marca 1725., fol. 43).

Obreza se je moral vdati. Prosil pa je, naj mu pri jerobstvu pomagata Križaj in Anton Raab in da skrbništvo ne sme ovirati njegove konkurence z varovanci pri potegovanju za podelitev pošte (»vnd Entlich das dise gerhabschafft administrierung an seiner Concurenz mit dessen Pupillen Zu Überkhombung des Postambts Vnschädlich sein möge«). Tej prošnji je mestni svet ustregel (s. p. 16. marca 1725., fol. 44).

Obreza je le z veliko nejevoljo opravljal vsiljeno mu skrbništvo. V svoji jezi je začel pošiljati nekaterim občinskim svetnikom razne terjatve iz Milbacheričine zapuščinske mase. Ti pa so mu vračali milo za drago s tem, da so mu ostro motrili na prste pri pregledu mestnih računov za leta 1719. do 1721. Stari mož je

bil tako užaljen, da ga ni bilo na nobeno sejo mestnega sveta več. Milbacheričino zapuščino pa je vendarle moral oskrbovati.

Umrl je Franc Anton Obreza decembra l. 1733. ali prve dni januarja 1734. (s. p. 1734., seja 21. jan.). Za univerzalnega dediča je bil postavil svojega vnučka Franca Jeronima, ki ga je zastopal oče, obojnega prava doktor Janez Jurij Obreza, pokojnikov sin. Vdovi Mariji Magdaleni je bil z oporoko določen dosmrtni užitek. S pogodbo 20. junija l. 1734. sta se Franckov oče in Marija Magdalena popolnoma sporazumela glede dediščine, da se ogneta velikim pravnim stroškom. Kmalu pa je vdova zahtevala, da se sporazum razveljavi. Glavna razprava o tem sporu se je vršila 27. novembra na rotovžu (s. p. 1734., fol. 154—156).

Marija Magdalena je trdila, da je bila *zapeljana*. Hočejo ji dati samo 1000 gld., njeni zahtevki pa zna-

šajo 4000 gld. »Prikratba radi podpolovične prave vrednosti je čisto jasno podana. *Dá se dokazati, da nese pivovarna čistih 800 gld.* Kje pa ostane užitek od hiš, zemljišč in kar še zraven spada, a njej se je obljubilo za vse to samo po 350 gld« (»Erhölet also die Cassion ganz klar... ultra dimidium lediert: ist Erweyßlich das *das Preyhaus* Deductis Deducendis bey die 800 fl abwirffet: wo bleibt der genuß der Heyser, grundstükh, vnd was deme anhängig darfür aber derselben Vor solchen Fruchtgenuß nur 350 fl Versprochen worden.«) Zahteva nadalje tudi polovico srebrnine, ki jo je dedovala za svojim drugim možem, Kristofom Gertheisom. Zatrjuje, da se je Gertheisovo in Obrezovo premoženje sploh pomešalo. Vse to je dr. Obreza vedel in namenoma izpustil (iz pogodbe).

Dr. Janez Jurij Obreza je na dolgo in široko zagovarjal veljavnost sporazuma. Dejal je, da o dolusu ne more biti govora, ker je *vdova toliko let upravljala celo premoženje* (torej tudi pivovarno) in je vedela za vse. Sporazumela sta se samo zato, da ne bi prišlo do drage pravde.

Pri razpravi med staro Obrezovko in dr. Janezom Jurijem Obrezo — ali je bil njen sin ali samo pastorek, nisem mogel dognati, verjetnejše se mi zdi slednje — je nastopil še neki Janez Krstnik Vogl, sin Gertheisove sestre Marije Magdalene, z zahtevo, da se mora izločiti Gertheisovo premoženje od Obrezovega in njemu priznati del dediščine.

Mestni svet je ugodil dr. Obrezi in potrdil poravnavo od 20. junija. Stara Obrezovka je torej propadla s svojo pritožbo. Vogl pa je še tri nadaljnja leta vodil pravdo proti obema Obrezoma za izločitev Gertheisove zapuščine (s. p. 1734., fol. 158; s. p. 1735., fol. 49; s. p. 1736., fol. 45).

Ko je proces še trajal, je 23. okt. 1737. Marija Magdalena Obrezovka umrla na svojem domu v današnji Vegovi ulici 8. Stara je bila 84 let (s. p. 1737., fol. 117 in mrliška knjiga župnije sv. Nikolaja). Pokopali so jo pri bližnjih kapucinih, ki so imeli cerkev in samostan na zemljišču današnjega drevoreda »Zvezde«.

Vogl pa še ni odnehal, marveč je zdaj preciziral svoje zahteve. Terjal je 1000 gld., ki da so nedvomno Gertheisovi, iz Obrezovkine zapuščine pa Gertheisove dragulje in srebrnino. Mestni svet ga je napotil na ljubljansko viteško komendo, »ker je gospa Obreza umrla na komenskem svetu« (s. p. 1737., fol. 117).

Dr. Janez Jurij Obreza. Po Obrezovkini smrti je oskrboval celotno premoženje njen pastorek (ali sin?) dr. Janez Jurij Obreza v imenu svojega sinčka Franceljna. Upravljal je seveda tudi pivovarno. Pivovarstvo pa je bila meščanska obrt. Zato je zaprosil za meščansko pravico, ki so mu jo mestni očetje prav uslužno podelili na seji 7. februarja 1738. Dr. Obreza jih je prosil, naj ga pridejo zapriseči na njegov dom, ker je bolan. Prav radi so tja pohiteli namestnik mestnega sodnika Jurij Ambrož Kappus ter svetnika Tomaž Vincenc Mulič in Jožef Rubida. Spremljal jih je mestni registrar (fol. 14). Primerna pogostitev gotovo ni izostala. Tako je terjala tedanja šega. Meščansko takso so novemu meščanu predpisali šele mesec dni pozneje, 7. marca. Odmerili so mu 20 gld. nemške veljave, kar za bogatega moža ni bilo mnogo.

Dr. Obreza je vodil pivovarno do svoje smrti. Nedvomno je imel v obratu izučene pivovarske pomoč-

nike (»Braüknechte«). Njihova imena pa nam niso ohranjena.

V sodnih protokolih čitamo večkrat o pravadah, ki jih je imel z raznimi dolžniki in pravimi ter nepravimi dediči. L. 1738. n 1739. je tožil nekega Franceta Jožefa Žigona (Shigan), ki je nastopal (ni povedano, iz katerega naslova) kot »proglašeni dedič po Mariji Magdaleni Obreza« in si prilastil njen pribor srebrnih nožev, žlic in vilic. Žigon je izjavil, da je to isti pribor, ki ga zahteva zase tudi Vogl. Zato ga je deponiral pri zemljiški gosposki v viteški komendi. Končno je na pribor resigniral, zahteval pa je 1000 gld. v denarju. Pravda se je vlekla več let.

Sodni zapisnik z dne 10. sept. 1742. (str. 228) razpravlja o sporu med dr. Janezom Jurijem Obrezo ter Antonom Jeničem in njegovo ženo Marijano, rojeno Kapl. Stari Obreza je bil oskrbovalec Kaplove zapuščine. Do njene likvidacije pa je prišlo šele 8 let po Obrezovi smrti. Njegov sin, dr. Janez Jurij je ponudil zakoncema Jenič 900 gld. in 12 dukatov, da se ognejo pravnim stroškom. Zadeva je zanimiva v toliko, ker je v besedilu razprave točno povedano, da je dr. Janez Jurij Obreza pravi sin ranjkega Franca Antona Obreze. Značilno — toda ne prav verjetno — je tudi njegovo zatrjevanje, da ni med Obrezovo zapuščino nikake gotovine (»bekanntermassen sich kein paar gelt befindet«).

Vdova Marija Julijana Obreza in njen sin dr. Franc Karol Jeronim Obreza. Dr. Janez Jurij Obreza je umrl 28. avgusta 1746. Pokopan je bil pri bosih avguštinčih (na stavbišču Kmečke posojilnice na Dunajski cesti). Po oporoki z dne 28. marca 1738. je bila proglašena za univerzalno dedično po njem njegova vdova Marija Julijana (s. p. 2. sept. 1746., str. 257). Vodstvo vsega premoženja in pivovarne je prešlo nanjo. Pravi lastnik, njen sin France je tedaj študiral na Dunaju medicino. Zdi se, da je bil fant zelo živahen dijak. Konec zime l. 1749. je bil celo aretiran na Dunaju in mati se je morala zavzeti na ljubljanskem rotovžu, da je potrdil pravilnost krstnega lista, s katerim se je fant pri prijetju izkazal pred notranje - avstrijsko vlado (s. p. 1749., str. 115).

Študija ni dokončal na Dunaju, marveč je hotel to storiti na vseučilišču v Bologni. Mati je naslovila tole prošnjo na magistrat:

Njen sin Franc Jeronim je tri leta posečal zdravniški pouk na Dunaju. Da bi se v omenjeni vedi čimbolj izpopolnil, želi sedaj oditi za poldrugo leto v Bologno (»nach Bononien«) in tam doseči doktorat (»gradum medicum«). Ker pa je že porabil očetovo dediščino 600 gld., prosi, da se ji dovoli za potovanje in študij vzeti 600 gld. hipoteke (seveda na dedovo zapuščino, t. j. pivovarno, hiše in zemljišča),

Mestni svet kot vrhovni skrbnik je prošnjo odklonil, ker mati »iz pupilarnih sredstev«, ki z njimi upravlja, in iz njihovih letnih dohodkov *prav lahko omogoči svojemu gospodu sinu nadaljevanje študijev* (s. p. 1749., str. 324). Tako se je tudi zgodilo.

Fant je moral biti v Bologni zelo marljiv, kajti že 2. junija naslednjega, 1750. leta, beremo v sodnem zapisniku: Gospod Franc Jeronim Obreza, *doktor filozofije in medicine*, prosi magistrat, da ga z dekretom proglasi za polnoletnega, ker je že dopolnil 22 let. Magistrat je rade volje ustregel.

K članku:

Ljubljana kot
umetnostno središče

Fortunat Bergant, Ljubljanski tip:
Prestar

Klišé je last Akademske založbe v Ljubljani

Dr. Andrej Jožef Mihelič, advokat in pivovarnar. S svojo polnoletnostjo je postal mladi zdravnik pravi lastnik pivovarne in vseh dedovih hiš, pristav in zemljišč. Pa se ni maral pečati s pivovarstvom, marveč se je popolnoma posvetil zdravniškemu poklicu. Vlogo pivovarnarja je prevzel njegov svak, advokat dr. Andrej Jože Mihelič (poznejši plemič kakor, v ostalem, tudi Obreze. To plemstvo je bilo seveda denarno, ki so ga dosegli tudi mnogi meščanje).

Dr. Mihelič se je bil poročil z dr. Francovo sestro Marijo Elizabeto 13. febr. 1747. pri avguštincih (v današnji frančiškanski cerkvi). Priči sta bili Franc Ernest pl. Stainhoffen in zdravnik dr. Friderik baron Rosenthal.

Že 30. julija 1750., komaj 8 tednov po dosegu polnoletnosti, je prodal mladi zdravnik odvetniku dr. Miheliču eno hišo na Mestnem trgu in sicer tisto, ki je

stala »med Obrezovo in Matije Christiana hišo«. Prenos lastništva je bil dovoljen po starodavni navadi na slovesni mestni seji dne 1. marca 1751. Dr. Franca Obrezo je zastopal kot pooblaščenec dr. Franc Luka Marenik (s. p. str. 85).

Mesec dni potem, ko je kupil hišo na Mestnem trgu, sta dr. Mihelič in žena prevzela tudi pivovarno v Gradšču od vdove Marije Julijane Obreza (»Frau Maria Julliana obresin wittib, herr Andree Joseph Michellitsch J: U: Dr. und Maria Elisabetha dessen Eheconsortin biten den Zwischen ihnen wegen *durch die frau obresin denenselben übergebenen Preyhauses*, und was deme mehr anhörig errichteten übergaabs Contract De Dato Lezten augusti 1750 jahrs ghs: Zu raticieren«). Magistrat je, kot novi lastnik komendskega imenja, priznal prenos posesti 13. jan. 1751. (s. p. 1751., str. 19). V nobenem spisu, kar sem jih našel,

ni razloženo, kako je to, da je mati razpolagala s pivovarno, ki je bila po dedu last dr. Franceta Jeronima. Morda je fant s tajnimi posojili zaštudiral pivovarno ali pa jo podaril materi (oz. sestri). Vsekakor smemo sklepati, da je mlada Marija Elizabeta dobila pivovarno kot *doto* in da je torej dr. Mihelič pivovarno *priženil*.

Sedaj, ko je bil lastnik hiše na Mestnem trgu (današnje št. 19) in pivovarne v Gradišču, je dr. Mihelič brž zaprosil za meščansko pravico. Če je hotel izvrševati obrt, se temu ni mogel ogniti. Kot doktor prava se je potegoval za »privilegirano meščansko pravico«. Magistrat mu je meščanstvo podelil isti dan, ko je privolil v prenos posestva pivovarne, t. j. na seji dne 13. januarja 1751. Taksa je znašala 36 gld. nemške veljave. Prihodnje leto, na dan sv. Jakoba, 31. julija, je bil med šestimi drugimi izvoljen v »občino« (Gemeinde), najnižje mestno predstavniško telo, tudi dr. Andrej Mihelič (s. p. 1752., str. 251).

Marija Julijana Obreza je bila l. 1751. popolnoma izločena iz uprave pivovarne. Živela pa je še celih 9 let. Umrla je 9. februarja 1760., stara 82 let. Kot pred 14 leti njenega moža, so tudi njo pokopali pri bosih avguštincih. Po njej je dedovala njena hči Marija Elizabeta, žena dr. Miheliča.

Medtem je dr. Mihelič koval cekine kot kranjski advokat (»Praenobilis ac Clarissimus Dominus Josephus Andreas Michellitsch J : U : Inclytae Provinciae Carnioliae Advocatus« ga imenujejo matične knjige stolne župnije sv. Nikolaja) in kot meščanski obrtnik pivovarnar. *Njegova pivovarna je bila največja in najbrž tudi najboljša v Ljubljani*. L. 1756. (»Rectificiertes Vrbarium« fol. 110) je plačal 64 gld. 11 kr. pivovarskega davka (»Prey Vrbar«), dočim so ostali pivovarnarji bili ocenjeni na sledeče vsote: Janez Jurij Schmidt (pozneje pri Perlesu v današnji Prešernovi ulici) 29 gld. 50 kr., Pavla Kleplatha vdova v Florijanski ulici 10 gld. 20 kr., Matija Brandl (na današnji Rimski cesti, pri Živcu) 9 gld. 17 kr., Anton Steffel v Židovski ulici 8 gld. 2 kr. in Nikolaj Merk (v današnji Wolfovi ulici, Oražnov dom) 7 gld. 20 kr.¹ Seveda so vsi ti pivovarnarji imeli s pivovarno združene lastne pivotoče ali gostilne. Od teh so l. 1756. plačali po 1 gld. 8 kr. obrtnega davka. Pivo so varili večinoma za potrošnjo v lastnih obratih. Zalagali pa so tudi druge gostilničarje po mestu in deželi.

Dr. Mihelič je prišel s svojimi odjemalci večkrat navzkriž. Tako teče od l. 1753. do 1755. njegova tožba proti gostilničarki Katarini Pillich za 108 gld. 54 kr. za dobavljeno pivo (s. p. 1753, str. 46 itd.). 18. avgusta l. 1763. toži dr. Mihelič, imetnik Obrezove pivovarne (»Inhaber des obresischen Preihauses«), krčmarja Janeza Filipiča za pivo, ki mu ga je dobavil od 7. aprila 1760. do 27. januarja 1761. l. Terjatev

¹ Miheličeva pivovarna je ohranila vodilno vlogo še dolgo časa. L. 1762. in 1763. je bil pivovarniški davek takole razpodeljen: dr. Mihelič 75 gld. 36 kr., Nik. Merk 35 gld. 6 kr., Franc Ksav. Jamnik (Schmidtov naslednik) 29 gld. 42 kr., Matija Brandl 28 gld. 12 kr., Anton Steffl 4 gld. 48 kr. (franc. akti, fasc. 24, koncolut 13); l. 1769.: dr. Mihelič 45 gld. 30 kr., Merk 30 gld. 30 kr., Saagmeister 21 gld. 4 kr., Feichter 16 gld. 47 kr., Jamnik 15 gld. 9 kr.; l. 1772.: dr. Mihelič 42 gld. 12 kr., Merk 34 gld. 52 kr., Feichter 23 gld. 52 kr., Jamnik 16 gld. 10 kr., Brandl 11 gld. 54 kr.

je znašala 60 gld. 24 kr. — pivo je bilo na debelo po 4 kr. bokal. Zapretil je Filipiču z zaporom, če ne plača v 14 dneh (s. p. 1763, str. 163). Tedaj se je šlo za neplačane dolgove v zapor v mestni stolp. Tam je dolžnik sedel, dokler ni plačal. Vzdrževati pa ga je moral upnik.

L. 1768. je tožila Miheličeva žena Marija Elizabeta Blaža Sterkina za 93 gld. 15 kr., ki jih je bil dolžan za pivo (s. p. 26. novembra 1768.). Pravda je tekla tudi še naslednje leto.

Dr. Mihelič je imel spore tudi s svojimi sosedi v Gradišču, tako z Gregorjem Piškurjem zastran iztoka na cesto pri vrtnem plotu (s. p. 18. oktobra 1763.) l. 1769. z Janezom Rotarjem (Rotter) in l. 1772. z Jožetom Kušarjem, ker mu je zasipaval jarek.

Že leta 1755. je zaprosil dr. Mihelič občino za odstop »koščka sveta tik njegovega vrta, da postavi tam *ledenico*«. Ta košček sveta je segal od njegovega vrta pri pivovarni do deželne ledenice (»bis zu der Landschaft Eys-grueben«). Občina mu je ustregla na seji 28. novembra 1755. leta. Lastno ledenico je pač rabil za hlajenje piva. Sicer je bilo v Ljubljani več ledenic, tako n. pr. mestna pred samostanskimi vrati.

Za stanje jarka ob mestnem zidu v Gradišču je značilen zapisek pri Miheličevi hiši v »Vrbarium Über die Vorhin Commendisich vnd Capitlisch geweste gült« iz l. 1764.:

»Magistrat kraljevega glavnega mesta Ljubljane, tudi kot lastnik prej komendskega sveta in imenj v mestu in zunaj mesta Ljubljane ter kot zemljiška gosposka, zabičuje sedanjim gospodom lastnikom, oz. imetnikom pred križanskimi vrati ležeče pristave in vrtov rajne gospe Marije Julijane Obreza (naslednje): Ker je mestni magistrat opazil, da se le-ta (t. j. dr. Mihelič) prizadeva, da bi nasproti pristave ležeči mestni jarek, oz. vrt napolnil z razno sipino, oviral odtok vode in odvajal vodo na drugo stran, vsled česar je ob tamošnji ledenici in zasebnikom v rabo prepuščenem mestnem obzidju nastalo pravo močvirje . . ., se mu ne samo resno zabranjuje nadaljnje zasipavanje in polnitev, s čimer se voda in močvirje odvajata k obzidju, marveč se mu nalaga, da vpostavi prejšnji kanal, ki se je iztekal dober meter od obzidja, sicer bo pri prvi pritožbi sosedstva primoran poravnati škodo. Po tem naj se ravna. Sedanje samostalno zasipavanje in napolnjevanje (jarka) pa naj se zabeleži v zemljiški knjigi . . . V Ljubljani, na rotožvu 19. julija 1764.«

L. 1771. je dr. Mihelič pomnožil svoje premoženje z dvema hišama v Blatni vasi. Na občinski seji 11. marca je bil dovoljen prepis nanj in na njegovo ženo Prešernove hiše (»das Preschernisch Haus und Garten in Kottendorf«) in prejšnje Obrezove hiše. Prva je stala na mestu sedanje hiše št. 7 v Dalmatinovi ulici.² Tako je postal dr. Mihelič lastnik precejšnjega dela današnje Dalmatinove ulice (s. p. 1771., fol. 113).

² *Lastniki hiše št. 7 v Dalmatinovi ulici*: Dr. Janez Krstnik pl. Preschern do l. 1771.; l. 1771.—1774. dr. Andrej Jožef Mihelič; l. 1774.—1780. vdova Marija Elizabeta Mihelič; od 8. jan. 1780. do 7. maja 1802. čevljar Simon Lednig (pisan tudi Ledeneg) in žena Marija Ana. Hiša je imela številko 132 v diskalceatski ulici (prvotno pri št. Janžu, pozneje št. petrsko predmestje), po letu 1805. pa št. 130. Za Simonom Lednikom je bil do 21. jan. 1803. lastnik Mihael Ledeneg, nato do 6. marca 1818. Janez Krstn.

Medtem ko je dr. Mihelič širil svojo posest, je dr. France Obreza, zdravnik, počasi likvidiral očetovo zapuščino in je 27. septembra 1756. prodal svojo hišo na Mestnem trgu Matiji Bartholottiju (s. p. 28. febr. 1757.). Na Obrezovo ime naletimo le še parkrat v mestnih zapisnikih, tako 4. januarja 1772., ko se je pritožil proti lekarnarju Ernestu Bittu. Dr. Obreza je prosil magistrat, naj »omenjenemu gospodu Bittu ukaže, da se on in njegovi ljudje popolnoma vzdrže vseh dr. Obrezovi časti škodljivih govoric«, ter jim zagrozi z zaporom v stolpu. Če ima Bitt kaj proti dr. Obrezi, naj se obrne na pristojno sodišče.

Dr. Andrej Jožef Mihelič je umrl zadnjega februarja l. 1774. (s. p. str. 99). Ureditev njegove zapuščine se je zavlačevala celi dve leti. Šele na mestni seji 21. junija 1776. so bili proglašeni za dediče: vdova Marija Elizabeta Mihelič ter njena hči in varovanka Rozalija Mihelič, g. dr. Lovrenc Semen kot zastopnik svoje žene Terezije, roj. Mihelič, g. Karel Avguštin Weikhard, doktor medicine, kot zastopnik svoje so-proge Julijane, roj. Mihelič ter g. dr. Franc Sedej za svojo ženo Marijo, roj. Mihelič.

Vse imenovane so bile hčerke dr. Miheliča in njegove žene Marije Elizabete, ki mu je rodila menda 12 otrok, večinoma deklic. Dečki so bili trije, pa so zgodaj pomrli. Kumovala sta pri krstih navadno dr. Franc Jeronim Obresa in njegova mati Marija Julijana, včasih pa tudi Lovrenc pl. Warl ali Anton pl. Webern z ženo Ano Marijo. Umrli otroci so bili vsi pokopani pri bosih avguštincah na Dunajski cesti. Preživele hčere so se, kot smo videli, dobro pomožile. Marija Terezija je obvdovela že s petindvajsetimi leti, ko ji je 12. avgusta 1778. umrl mož, pravnik dr. Lovrenc Semen, star 42 let. Naslednjega leta se je odpo-vedala očetovi dediščini in jo vso prepustila sestram (s. p. 7. decembra 1779., s. 414).

Le-te so koncem l. 1779. prodale na javni dražbi hišo št. 132 v šentpeterskem predmestju, njivo pri sv. Krištofu, dva travnika na Prulah, kozolec in njivo pri sv. Petru in tri njive, od katerih se je plačevala najemnina cerkvi Naše ljube gospe na Šmarni gori (s. p. 1779., s. 319, 320 itd.). Hišo in vrt v ulici bosonožcev je kupil 8. januarja 1780. čevljar Simon Lednik, ki je že prej bil lastnik bližnje dr. Miheličeve njive, pa jo je prodal trgovcu Angelu Mar. Alborgettiju (s. p. 1781., s. 84 in 85).

Vdova Marija Elizabeta pl. Mihelič je umrla okrog l. 1782. Dedščino v Gradišču, zlasti pivovarno je prevzela hčerka *Marija Rozalija*, roj. 31. avgusta 1750., ki jo zapisniki stalno imenujejo »Freule«. Nekoč veliko premoženje pa se je razbilo med dr. Miheličeve otroke in upnike. V zemljiški in zastavni knjigi za Gradišče, ki jo hrani Narodni muzej, so vknjižena na pivovarno naslednja bremena: takoj po dr. Miheličevi smrti, 3. marca 1774., dediči po Mariji Rozaliji Milbacher za 9800 gld., vdova Marija roj. Obreza po ženitni pogodbi z dne 8. februarja 1747. za 2500 gld.,

Jager, potem pa Marija Zach. L. 1840. in 1853. je v seznamih hišnih lastnikov v »Barmherziger Gasse« 130 vpisan Valentin Zeschko, prav tako l. 1876. v »Dolgih ulicah« št. 3 (prej 130). L. 1901. so v novih »Dalmatinovih ulicah« 7 (prej Dolge ul. 3) vpisani V. Zeschkovi dediči. L. 1933. so lastniki te hiše — seveda večkrat prezidane ali čisto na novo zgrajene — Stanko Jesenko, dr. Andrej Kuhar in dr. Oton Fettich.

za vdovnino letno po 150 gld. ali v glavnici po 4 % 3700 gld., hči Julijana pl. Waikhart s carta bianco od 6. novembra 1769. — najbrž ob možitvi¹ — 4000 gld., dve postavki po 5609 gld. in 8112 gld., dr. Blaž in Jožefa Klobus (carta bianca iz l. 1767.) 1200 gld., dalje razni zneski, ki jih je »frajla« Rozalija zapisala sestram, in še vpisi raznih drugih upnikov. Velika je morala biti vrednost dr. Miheličevega premoženja, da se je dalo obložiti s tolikim bremenom.

Dr. Blaž Klobus. Vendar se je pod njimi polagoma razrušilo. Največji del je pridobil dr. Blaž Klobus z ženo Rozalijo, ki sta na dražbi 16. avgusta 1792. kupila kot najvišja ponudnika tudi *pivovarsko pravico* za 7500 gld. 30 kr. (fasc. 20). Kupila sta seveda tudi hišo in vrt ter sploh vse, kar je bilo v Gradišču.

Dr. Blaž Klobus je bil sprejet za meščana dne 14. februarja 1795. z motivacijo, da ima meščansko pivovarsko pravico. Plačal je razmeroma nizko sprejemnino, 25 gld. (fasc. 57, akt 133/1795).

Rodil se je dr. Klobus — po poizvedbah g. dr. Rudolfa Andrejke, ki mi je svoje podatke ljubeznivo odstopil — l. 1753. v Škofji Loki. Po pravem poklicu je bil odvetnik. Umrl je 12. aprila 1822. v Gradišču št. 8 (danes Soteska št. 10). Oženjen je bil z Rozalijo pl. Burg, rojeno l. 1756., ki je umrla v Gradišču 19 (danes Rimska cesta 6). Zakon je ostal brez otrok. Njegov sorodnik — morda brat — je bil Boštjan Klobus, strojar v Škofji Loki, čigar hči Marija, roj. 1774., se je 8. januarja 1804. pri frančiškanih v drugič poročila s krčmarjem Antonom Strojnikom v Gradišču 68.

Dr. Klobovs je bil bogataš. Poleg hiše in pivovarne v Gradišču je l. 1795. pridobil pristavo v Dolgi (Premecarski = Barmherzigengasse) ulici 129, ki je l. 1802. prešla na Janeza Kunovarja. Danes stoji tam dr. Regalijeva hiša v Dalmatinovi ulici. L. 1802. je pode- doval kot sodedič hišo Janeza Nep. Polza v Kapucin- skem predmestju 37, ki je stala poleg današnje Sve- tinove hiše (Kongresni trg 3) in zapirala dohod v Šelenburgovo ulico. Kupil je tudi hišo Andreja Jelov- ška (današnja Šumijevo) v Gradišču² za 7000 gld., a jo je l. 1814. prodal gostilničarju Bernardu Marko- viču. L. 1820. pa je pridobil hišo Luke Selana v Gra- dišču št. 8 (današnje št. 10 v Soteski).³

¹ Julijana Mihelič je bila rojena 5. februarja 1749.

² *Lastniška vrsta Schumijeve hiše v Gradišču 90*. Hiša je bila patidenčna. Zraven je spadal tudi vrt. Do l. 1805. je nosila št. 54 (Gornje Gradišče), nato 23, po l. 1876. pa št. 9. L. 1752. (in gotovo že prej) je bil lastnik Anton pl. Wollwitz, 1771.—1784. Janez Krst. Melling, po l. 1785. Andrej Jelouscheg, nato dr. Janez Burger, z vpisom 28. septembra 1810. dr. Blaž Klobus, z 29. oktobrom 1814. Bernard Markovič, s 5. julijem 1828. Franc Markovič, z 18. aprilom 1832. Bernard Markovič, s 13. julijem 1832. Anton Bedenčič. L. 1877. je po seznamu hišnih posestnikov last- nica Ana Mauser, l. 1901. Josipina Schumi, l. 1933. Evge- nija Hribar, l. 1938. pa Rado Hribar.

³ *Lastniška vrsta v Soteski 10*: v začetku 17. stol. do l. 1621. Urban Jeromančič; 1622. do (pribl.) 1639. Gregor Žorga (Schorga); 1640. (pribl.) do 1664. (pribl.) Urban Plestenjak (Plesteniagk, pozn. Plestaniakh); 1664. (pribl.) do 1678. (pribl.) Tobija Smrekar (Sumrekhar); 1678. do 1730. (pribl.) Smrekarjevi dediči (»von einem Heußl. NB: H: von Schmidthoffen possediert«); 1730. do 1740. (pribl.) Andrej in Eva Ferjančič; 1740. do 1770. (pribl.) Gregor in Helena Piškur (Pißkhur); 1770. do 1783. Janez in Barbara Mening; 1784. do 1790. (pribl.) Jakob Praznik (Prasnik); 1790. do 1798. Ignac in Marija Hacker; od

Kako je šlo ljubljanskim pivovarjem za časa treh francoskih okupacij, sem povedal že v zgodovini Kleplatove pivovarne. Dr. Klobus je l. 1809. najavil 928 fl. škode od francoskih čet (franc. fasc. 23, škoda v predmestjih). Več kot on je imel v Gradišču škode samo Luka Zupančič (1616 fl.). Precej občutneje so bili prizadeti Vincenc Samassa v Karlovškem predmestju št. 1 (2000 fl.), Franc Valentin v Kapucinskem predmestju št. 64 (2440 fl.), Eva baronica v. Borouitz roj. De Buchenthal v Kapucinskem predm. 58, pa 2272 fl. Vsi drugi — seznam obsega 27 imen — so bili manj oškodovani. Po dr. Klobusovem lastnoročnem in podpisanim računu so Francozi takole porabili tistih 928 fl., od binkošti 1809. do 23. januarja 1810.:

1. prehrana in postrežba 3 častnikov v 9 dneh	108 fl.
2. tridnevni stroški za približno 60 tu nastanjenih mož Marmontovega kora (drva, slama, razbito pohištvo)	50 fl.
3. devetdnevna nastanitev preko 100 mož istega kora	150 fl.
4. dvomesečna prehrana, kurjava in luč za prvega topniškega častnika Brondolinija	240 fl.
5. 20. avg. za 1 oficir. ženo (1 dan in 1 noč)	4 fl.
6. enomesečni stroški za 2 bolna oficirja	240 fl.
7. za drugega oficirja 2 dni	8 fl.
8. 13. nov. za bolnega oficirja de Fouille (6 dni)	24 fl.
9. od 5. do 12. nov. prehrana za 2 kapitana	56 fl.
10. od 11. nov. 3 dnevna prehrana oficirja	24 fl.
11. od 15. do 25. nov. prehrana skladiščnika (M. garde Magazin)	24 fl.
Vsota	928 fl.

Matevž Klobus. Od dr. Blaža Klobusa je pivovarno kupil njegov sorodnik Matej Klobus, ki se je rodil 3. oktobra 1750. v Poljanah. 21. januarja 1806. se je poročil z vdovo Ano Mark. Iz zakona ni bilo otrok. Matej je umrl za kapjo v Gradišču št. 3 dne 21. jan. 1840. l., star skoro 90 let. Hči njegove žene iz njenega prvega zakona Marija Mark se je 6. febr. 1832. poročila z mestnim ranocelnikom Jožefom Erženom.¹ Ta je bil lastnik pivovarne po l. 1841.

Preden je prevzel pivovarno »pri zvonu« v Gradišču, je bil Matevž Klobus gostilničar v Kapucinskem predmestju št. 6 (ime »pri šestici« izvira iz tega starega številjenja), danes Tyrševa cesta 8 (seznam krčmarjev iz l. 1818., f. 20). 20. januarja je vložil prošnjo na mestni magistrat, naj se mu »dovoli zopetna otvoritev stare pivovarne g. dr. Blaža Klobusa v Gradišču št. 3 in se mu podeli pivovarska pravica«. Navaja, da je kupil pivovarno z vsemi pivovarskimi napravami itd. od g. dr. Klobusa, da je »izučen pivovar« in da je »tudi potoval in delal kot pivovarski pomočnik (Bräuknecht)

6. julija 1798. do 14. avgusta 1811. Luka in Ana Marija Selan; nato do 28. januarja 1820. Luka Selan; za tem Florijan Mischitz, nato Jernej Boštjančič; od 1. marca 1820. Matej Klobus; od 5. decembra 1820. dr. Blaž in Rozalija Klobus; od 17. januarja 1826. magistratni svetnik Bernard Klobus; od 13. junija 1826. dr. Andrej Frank; l. 1853. so vpisani v seznam hišnih lastnikov dr. Franka dediči, l. 1877. Terezija Šimenc, l. 1901. Jerica Pintar, l. 1933. in 1938. Marta Damjanovič. Prvotno sta tu bili hišni številki 45 in 46 v Gradišču, po l. 1805. št. 8 v Soteski (Einöd-Gasse), po l. 1876. pa Soteska št. 10.

¹ Te in še nekatere podatke imam od g. dr. Andrejke.

po Štajerskem, Koroškem in v Avstriji, in sicer v Badenu pri Dunaju«. Poudarja, da »z njegovim prevzemom ne nastaja nobena nova pivovarna,² marveč se ponovno odvarja stara pivovarna, ki le nekaj let ni bila v obratu«. Občinstvu bo povečana konkurenca samo v korist. »Ostali pivovarji ne morejo popolnoma zadovoljiti občinstva, saj se zadnja leta pivo uvaža celo z Vrhnike, kar bi z boljšo postrežbo prenehalo«. Obljublja, da »bo varil dobro pivo, in sicer take vrste, ki jih želi publika«. Podjetju bo kos, ker je pogodba z dr. Klobusom zanj tako ugodna, da bo lahko svoj kapital porabil za obrat. Končno naglaša, da že več let toči vino in je družabnik pri žitni trgovini. Klobus je tedaj stanoval pri današnji »šestici«. Rotovž je prošnjo uslišal že 7. februarja 1820.

Poslej je Matevž Klobus skoro dve desetletji pivovaril »pri zvonu« v Gradišču. Proti koncu se je obrat zmanjšal, zato je zaprosil za znižanje obrtnega davka. Magistrat mu je 6. junija 1837. znižal davek za polovico. Odlok kresije z dne 9. avgusta 1837. (f. 22, akt 5339), s katerim se Klobusu zmanjšuje pridobnina od 30 na 9 gld., pa pravi celo, da »Matevž Klobus že dalj časa ne vari piva, marveč toči le proizvod drugega obrtniškega tovariša in je torej postal samo pivotoč (Bierwirth)«. Iz naslednjega pa bomo videli, da je šlo Klobusu prav dobro in da je pivovarna zopet začela izdelovati pivo, le da obrata ni več vodil stari Matevž sam, marveč njegov poslovodja Andrej Nening.

Nening je bil rojen l. 1811. v Gradcu, kjer se je učil obrti od 27. junija 1827. do 20. sept. 1829. Nato je služil v »prvih hišah« v Gradcu, od koder je krenil, da »si zboljša usodo«, s 4000 gld. dediščine in prihrankov v Ljubljano. Tu je stopil v službo k Antonu Dolničarju, gostilničarju in hotelirju pri »zlatem levu« na Dunajski cesti števil. 62 in 63 (pozneje števil. 5 in 7), predniku Andreja Fröhlicha. Od marca 1837. je kot višji natakar vzel na račun ves obrat v hiši št. 62. Prišlo pa je do spora z magistratom, nakar je Nening (pišejo ga tudi Nennig) prešel h Klobusu v Gradišče. Tu je vodil ne samo pivotoč, marveč tudi pivovarno.

9. septembra 1839. je Andrej Nening vložil na magistrat prošnjo za samostojno pivovarsko pravico. V prošnji navaja poleg življenjskih podatkov, da je s svojim delom doslej spravil pivovarno »pri zvonu« do nedvomljive povzdige, da streže Ljubljancem z nepotvorjenim pivom in da je g. Klobus, ki je s svojo živahno delavnostjo prišel v srečne razmere, pripravljen Neningu dati v najem ali tudi prodati hišo v Gradišču.

Prošnjo je ponovil 30. jan. 1840., ker je magistrat zahteval od njega dokaz, da razpolaga z zadostno obratno glavnico. Iz njegovih obširnih izvajanj povzemo, da je prebival v Ljubljani od marca 1837., da »Klobusova pivovarna prej že sploh ni več delovala. Ko pa je bila poverjena njegovemu vodstvu, je doži-

² Ljubljanski pivovarnarji so se vedno na vse kriplje upirali odpiranju novih pivovarn in celo novih pivotočev. Rotovž je krepko podpiral njihova prizadevanja po ohranitvi monopola v pivovarski stroki. Komaj dobro leto pred Matevžem Klobusom je 12. maja 1818. zaprosil pivovarnar na Vrhniki Jurij Anton Javornik za dovoljenje, da bi smel točiti svoje pivo v Ljubljani. Magistrat je prošnjo odbil, 1. sept. 1819. pa tudi kresija z motivacijo, da je v Ljubljani dovolj vinotočev, katerim se lahko oddaja vrhniško pivo. Za Jurijem Jauernigom pa da stoji »špekulant Valentin Klemenčič« (fasc. 20).

vela tak procvit kakor še nikoli poprej.« V točki sedmi se je takole izrazil o ljubljanskih pivovarnah:

»Splošno je znano dejstvo, da se razen pivovarske pravice g. Klobusa od vseh petih ostalih nobena redno ne izvršuje, da je pivo, ki ga izdelujejo ostale pivovarne, večkrat slabo in neužitno in da skoro vsi krčmarji v Ljubljani, ki ne jemljejo piva pri meni, naročajo to z *Vrhniko*. Zato je prava krajevna potreba, da se podeli še ena pivovarska pravica, in sicer možu, ki ima voljo in zmožnosti, da jo izvršuje redno in da ustreže potrebam občinstva« (fasc. 20, 595/1840.).

Magistrat mu je odgovoril 2. febr., da bo njegovo prošnjo upošteval, ko se izkaže, da razpolaga s primernimi prostori za izvrševanje pivovarske obrti.

Nening ni prevzel Klobusove pivovarne v Gradišču, marveč je 12. febr. 1840. javil magistratu, da je vzel v zakup za 12 let *Klobusovo hišo in pivovarno na Zelenem hribu v Kurji vasi 20*. Na ta način je 11. marca dosegel zaželeno pivovarsko pravico.

Jožef Eržen. Po Klobusovi smrti je pivovarno »pri zvonu« podedoval njegov zet, mestni ranocelnik *Jožef Erschen*. Pivovarska obrtnica mu je bila podeljena 13. aprila 1840. (fasc. 20, akt 1737 in 2339). Obrt je izvrševal 17 let. L. 1857. — tedaj je bil občinski svetnik — pa je Eržena zadela kap in je docela ohromel. Njegova žena *Marija* je 31. oktobra 1857. vrnila pivovarsko pravico, »ker je žal res, da niti moj mož niti njegova rodbina ne bo nikoli v stanu, še kdaj zopet izvrševati obrt« (fasc. 20, akt 6538). *Tako je l. 1857. prenehala starodavna Obrezova pivovarna v današnji Vegovi ulici št. 8.*

Gostilna »pri zvonu« pa je obstojala še naprej. Vodila jo je v imenu ohromelega moža sama *Marija Eržen*, l. 1859. je vzela za družabnika *Neningovega* kompanjona pri pivovarni na *Zelenem hribu*, *Gašperja Gaiserja* (fasc. XV/4 l. 1859., akt 2518). Že drugo leto pa je prenehala tudi *gostilna* v *Gradišču*, *Erženka* je ohranila samo krčmarsko obrtno pravico, ki jo je do 1. maja 1861. izvrševal *Janes Kus* v šentpeterskem predmestju št. 79, nato pa špecerijski trgovec *Matevž Oitzinger* v *Gradišču* št. 30.

Z vlogo 12. jan. 1865. (f. XV/4, 284), v kateri pravi, da je njen mož *Jožef Eržen* »že dolgo časa moralno mrtev«, sama pa obrti ne more izvrševati, se je *Marija Eržen* odpovedala krčmarski pravici v prilog *Pavline Justin* v *Krakovem* št. 30.

Hišo v *Gradišču 3* je 15. okt. 1859. kupil od silno zadolženega *Eržena* (oz. njegove žene) — dolžan je bil *Jožefu Schafferju* 14.000 gld., *Ljubljanski hranilnici* 8000, *Heleni Modrič* 2600 gld., *Jožefu Schwarzu* 4500 gld. itd. — glavni upnik *Jožef Schaffer*,¹ od tega pa *Ignac Seeman*, ki mu je bila na magistratni seji 16. sept. 1874. podeljena tudi krčmarska pravica. *Seeman* je točil v bivši pivovarni vino iz svoje zaloge na *Novem trgu* št. 200, kjer sta dotlej imela krčmo z *Miklavžem Recherjem*.

¹ *Jožef Schaffer*, roj. 18. febr. 1788., je bil c. kr. poveljnik vojaškega oskrbovališča, ki je stalo tam, kjer stoji današnja realka. Stanoval je v *Kapucinskem predmestju* 31. Njegov sin je bil znani nemški politik dr. *Adolf Schaffer*, državni in deželni poslanec, roj. 15. jan. 1840. v *Bregenzu*, umrl 24. jan. 1905. v *Ljubljani*. Drugi sin je bil oficir 27. pešpolka.

GEOLOGIJA MARIBORA

(Konec.)

C. Š L E B I N G E R

III. GEOLOŠKA ZGRADBA

V *Mariboru* ter neposredni okolici dobimo le terciar, mlade zemeljske plasti. Na zapad pa se v *Kobanskem* in *Pohorju* pokažejo kristalasti skrilavci izredno velike starosti; *Schwinner* šteje njihov najnižji del v svojo serijo I., to je skupino kamenin, ki tvorijo globlje ogrodje *Vzhodnih Alp* in sestoje iz injiciranih skrilastih gnajsov, ki jih često lomijo razpoke, prelomi in narivi, ob katerih so se razvili amfiboliti, ki so bili za one dislokacije ravno »drča« ali »drsalni horizont«. Strme *kobanske doline*, posebno na severnem pobočju *Remšnika*, imenovane jame, razgalijo na dnu po navadi amfibolite. Nad njimi pa sledi serija II.: to so granitni sljudni skrilavci, ki vsebujejo granatne skrilavce, eklogite, marmorje, pa tudi amfibolite; tile tvorijo velik del starega ovoja *pohorskega tonalita*, pa tudi velik del *Kobanskega*. Obe seriji sta verjetno *kalevijsko-jatulijske* starosti, obe je nagubalo *algomansko gubanje*. Veliko manj nagubane in izpremenjene so mlajše plasti, ki jih isti avtor razvršča v seriji III. a in III. b; zadnja serija bi bila že iz najstarejšega paleozoika. Ti dve seriji sestojita iz drobe, filitov, sljudnatih skri-

lavcev, milonitiziranih konglomeratov, III. a pa bolj iz kremenovih filitov. Od prve in druge serije jih loči *rannaški (Rannacher) konglomerat*, ki je precej nepravilno razširjen ter tvori včasih velik del serije III. a. Obe gornji seriji sta utrpeli metamorfozo prve globinske stopnje.

Starejši skladi pa so tu podvrženi diaftorezi. *Diaftorite* imenujemo tiste kristalaste skrilavce, ki so nastali v večji globini in pod silnejšim pritiskom, a so nato prišli v višje lege in zavzeli polagoma lastnosti, ki jih imajo kristalasti skrilavci v zgornjih plasteh. Na kristalih rudnin, ki nastajajo le v velikem pritisku, so vzbrsteli kristalčki mineralov iz zgornjih plasti kristalinskih skrilavcev, ki nastajajo le v zmernem pritisku, izpremenil in preuredil se je mineralizem, ne da bi popolnoma izginili znaki one dobe, ko je kamenina še ležala pod silnim pritiskom v globini.

Te tvorbe sicer ne spadajo več v neposredno *mariborsko območje*, dajejo pa v mnogem material za *klastične usedline mlajših plasti* ter tvorijo pod njimi razgiban relief. Baje so do *diaftoritov* prikopali pri mestnem vodovodu na *Teznu*; nisem pa videl kamenin in ne morem soditi, če niso tam kakšne druge trdne kamenine, toda mlajše od njih, ki tvorijo tamkaj

Maribor. Vrtovi med Koroško cesto in Dravo: brestrniška terasa. Desni, visoki breg je studenška terasa

Založba: L. Kieser

živo skalo. Pri zarezah v ta starejša gorovja, na pr. pri novi cesti iz dravske doline k Sv. Križu, vidimo komplicirano sliko teh starih dislociranih tvorb, ki so jih novejša, mlada gubanja še bolj komplicirala. Mlajše ogrodje Vzhodnih Alp, seriji III. a in III. b, tvorijo v mariborskem okrožju predvsem filiti, ki drže iz Karavank čez zapadno Pohorje in Kobansko do graškega paleozoika, seveda večkrat prekinjeno. Tudi v njih, kakor v graškem paleozoiku, se dobe žile diabaza. Važno je, da so končno tudi na Kobanskem našli devon s koralo *Favosites stiriaca*. Na zapadnem Pohorju ter posameznih nahajališčih na Kobanskem, na pr. Sv. Duh na Ostrem vrhu — se dobe skladi mladega paleozoika ter nekatere mezozojske tvorbe, ki pa verjetneje niso avtohtone; našli so se sledovi narivov, ki dokazujejo, da so prišli ti skladi od jugozapada. Teh drč in narivov proti severovzhodu bomo videli pozneje še več; važno je, da se je ozemlje premikalo večidel na sever in severovzhod in da ima Kozjak več prelomov v poldnevniški smeri, ob katerih se je zapadno krilo pomaknilo močneje na sever. O vseh teh dobah pa nimajo vsepovsod jasnih sledov in zato tudi ne jasne slike. Razumemo pa, od kod izhaja ogromnost terciarnih plastičnih usedlin zlasti okoli gorovij. Še celo eruptiva, ki so delovala na postanek teh kristalastih skrilavcev, so že večidel uničena in pretopljena, kajti tonalitno pohorsko jedro je mlajše in nima zveze z eruptivnimi žilami v skrilastih skladih. Dejstvo, da se nadaljujejo te stare tvorbe daleč na vzhod in da se vedno bolj pogrezajo pod terciar, ima mnogo verjetnosti; razlaga tudi tektonsko labilnost tega ozemlja. Ti skladi bi bili torej najgloblji in najstarejši, če bi pri Mariboru vrtali v globino.

Mlajše tvorbe dobimo v Pohorju, kjer tvorijo eruptivno tonalitno jedro med kristalastimi skrilavci. To jedro ima obliko leče v vzporedniški smeri, ki vpada proti jugu ter je narinjena na sever. Starosti ne poznamo, vzporejajo pa to tvorbo z drugimi južnoalpskimi tonalitnimi nahajališči, ki so nastala za časa alpskega gubanja. Njihovo neenakomerno lego kaže osamljeno in tektonsko odločeno nahajališče — Pekska gora. Tamošnji tonalit — nekateri ga imenujejo za razliko kremenov diorit, ker se ne sklada popolnoma s pohorskim — je svetlozelenkast ter vpada proti Pohorju približno pod istim naklonskim kotom, kakor ga kaže južno gričevo pobočje. Ne drži se direktno pohorskega tonalita in tvori posebno nagnjeno lečo, ki vpada pod pohorsko gmoto.

Čisti značaj pohorskega tonalita pa kaže njegovo nahajališče v Bezovju; toda to ni tonalitni čok, to je sklad tonalitnega konglomerata, ki tvori podlago kalvarijskega terciara in jedro tamošnje antiklinale.

Nova, jasno obeležena doba pa nastopi za to ozemlje z neogeom, ko je jelo morje preplavljati tukajšnje kraje, ki so bili poprej nekaj časa kopno. Že so se dvigali alpski grebeni v strme gube, ko so udrle vode v kadunje med njimi. Marsikje se je zemlja pogrezala in se zopet dvigala; tako so tudi naraščala in vpadala vodovja, po čemer ločimo v terciaru več stopenj.

Najstarejši tukajšnji terciar vidimo na Lucijinem bregu; to so bazalni morski laporji, nagubani obenem s skrilavci Kozjaka, čigar zapadni del krijejo. Meja bazalnih morskih laporjev napram mlajšim terciar-

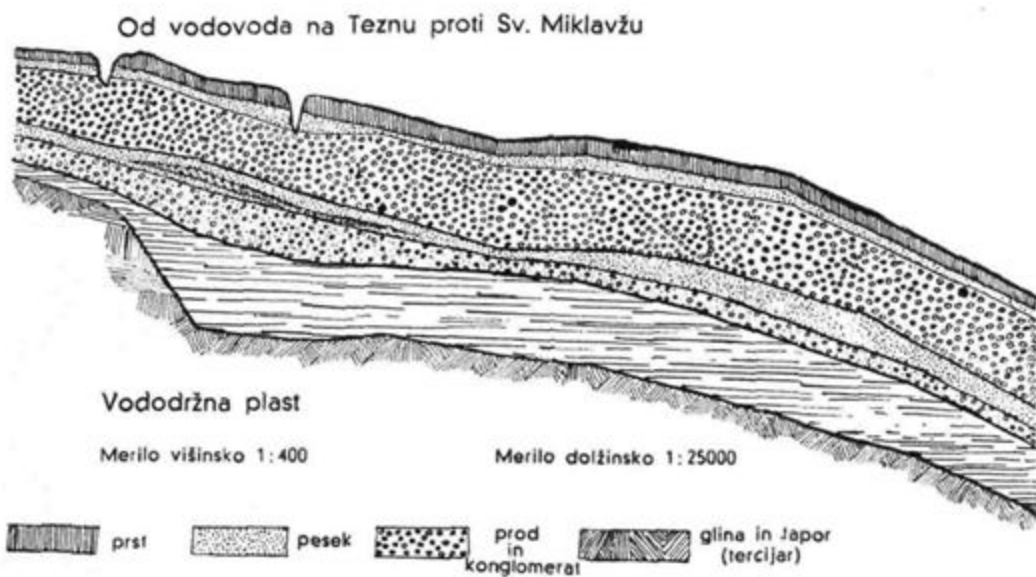

Melje (Meljski hrib) ter Duplek imata kalvarijski nivo; Grmada zadaj je višja. Polca z vinogradom ob gozdu (spredaj) predstavlja Badlov nivo. Na Pobrežju in v Meljskem predmestju so stopnjema nižje terase

nim plastem gre počez čez kamniško jamo v poldnevniški smeri, tako da so vzhodni obronki Lucijinega brega že mlajši. Tle bazalni laporji se pokažejo zlasti jasno ob izlivu kamniškega potoka nad otokom. Tu je razgaljen njihov spodnji del.

Na levem dravskem bregu, nad mostom na otok, opazimo ob stezi jasen profil. Ob stezi drži stalna plast mivke, nad njo pa konglomerat kosovec, a pod njo nezlepljen prod. Vse to je še kvartar. Više naprej se prikažejo izpod prodovja strme, temne skale, ki slemene skoro vodoravno. Spodaj so iz konglomerata, čigar posamezni sestavni kosi imajo velikost glave, pa tudi kakor nečke. Je zelo žilav; lepilo je enako temnosive barve kakor zlepljeni kosi, od katerih je največ kremenca, je pa tudi andezit, zeleni skrilavci in serpentin z ohranjenimi olivinovimi jedri. Tu smo že v teh terciarnih laporjih in sicer v njihovi podlagi. Nad tem konglomeratom je teman, skoro črn tenkopolest skriljavec. To prvo nahajališče vpada na $N 15^{\circ} E$ za nekaj stopinj (vpad je neenakomeren). Še naprej, ob neprehodni skali ob Dravi, je pa vpad $W 20^{\circ}$ proti N pod kotom 50° ; ta skrilavec je vodni sloj. V razpokah se pojavljajo kristalčki belega kalcita; te razpoke gredo točno v vzporedniški smeri in vpadajo skoro navpično na S. Nad tem skrilavcem je ob robu terase konglomerat. Še naprej, nasproti začetku otoka, vpada isti temni skrilavec za 20° na E. Velika apnena žila seče te skrilavce v smeri slemenitve, vpada pa za 60° na E. Ob izlivu kamniškega potoka (zapadna peč) padajo skrilavci na NW, a pod njimi se prikažejo strmejše, diskordantno ležeči skrilavci. Tu je opaziti še en sistem razpok in sicer tudi v poldnevniški smeri, vpadajo pa na W za 30° . Podoba je, da je pri teh rahlo naklonjenih prelomnicah nariv od zapadne, kozjaške strani; in še dalje navzgor v debri kamniškega potoka vidimo zapognitve skrilastih plasti ob tej razpoki, ki vpadajo tod na ES za 20° . Tako vidimo tu te bazalne morske laporje, ki slemene v glavnem v smeri dravskega praga nad otokom; radi prelomov se pa slemenitev ponekodi menja. Po mojem ti laporji ne predstavljajo stratigrafske enote.

Prihodnja doba v terciaru je veliko mlajša in jo loči od prejšnjih laporjev erozijska in tektonska diskordanca. Od Lucijinega brega do Dupleka je to tako zvani slovenjegoriški šlir. V Bezovju opazujemo sle-

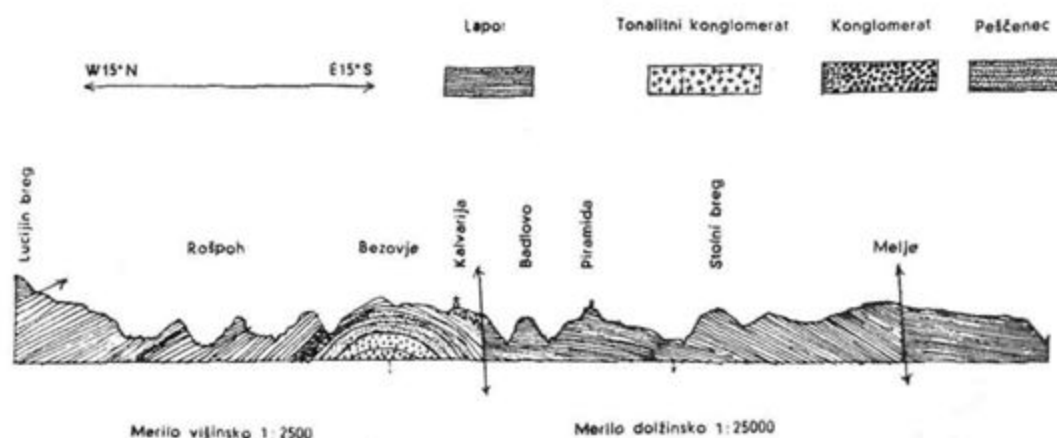
deče plasti: tonaltni konglomerat, nad njim polast peščenjak, še više tenkopolast lapor, ki je v zgornjih plasteh vijoličast, in končno konglomerat (skala pod kalvarijsko cerkvijo). Na zapadni strani (v dolinici bezovskega potoka) vidimo še višje plasti; menja se konglomerat z lapornimi legami in končno obvlada lapor sam (glej plazovno ozemlje na vzhodnem pobočju Vinarij). Vzhodno od kalvarijske skale se začne šlir mlajše stopnje; do tod vidimo jasno antiklinalo, ki slemeni na NE, na vzhodnem kalvarijskem pobočju pa leži svetlosivi, polasti lapor že vodoravno; ta diskordanca je znak srednjemiocenskega gubanja, nekako na meji prve in druge mediteranske stopnje. Naprej na vzhod pa se jame nagibati tudi ta mlajši šlir (ki odgovarja tvorbam severno od Lučan in Arveža: Kreuzbergschotter). Na vrhu klanca, ki pelje za kolodvorom poleg tovarne »Mirim« v hrib, vpada rjavi lapor na SW za 27° ; na južni strani hriba pa vpada lapor močnejše. Peščene in laporne pole so v Meljskem hribu, ki jasno vpadajo na S in malo na E in to vpadanje traja prav do Dupleka, kjer ta spodnjertonski šlir preide v koraljni apnenec (litavce druge stopnje).

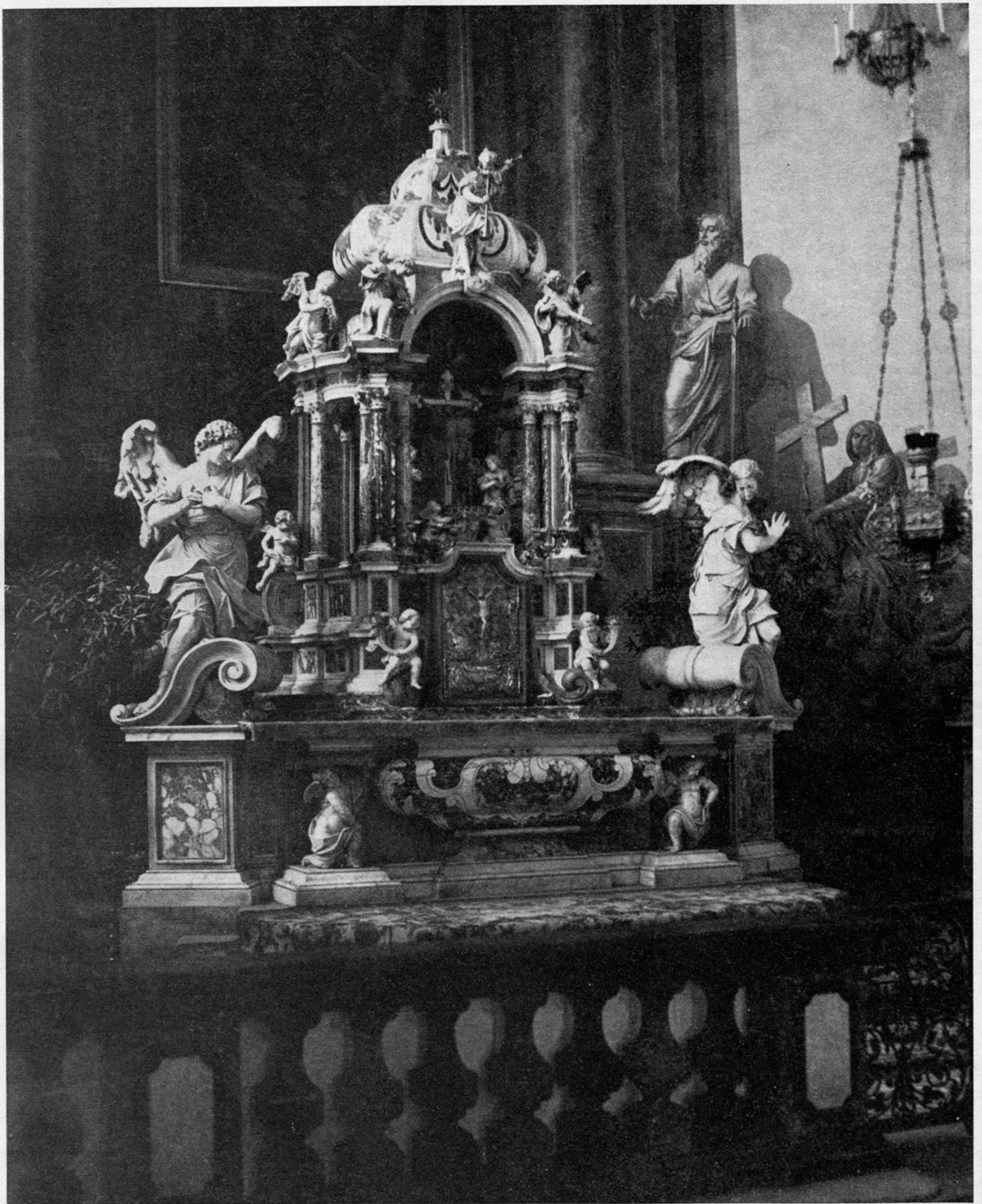
Še en člen terciara imamo in ta je prav v mestu, a ne vemo, kateremu od prejšnjih členov bi ga prišteli. Ob levem dravskem bregu nad zadnjo brano, nasproti studenske šole, so tvorbe, ki smo jih že enkrat imenovali. Je to trd, sljudnat skrilavec, deloma peščen, svetlosive barve; vmes nastopa konglomerat zdrobovec. Pri prvem nahajališču je vpad na SW za 17° . Navzgor ob Dravi, 10 korakov naprej, se vpad mestoma poveča na 72° . Terciarni skladi so od tu navzgor izmenoma tenkopolasti in debelopolasti ter leže nad imenovano strmo vpadajočo tvorbo navidezno vodoravno, kažejo pa tlačnja in zapognitve. Spodnji, strmo postavljeni terciar je le na enem mestu tenkopolast, tako da se loči od zgornjega diskordantno ležečega. Nad tem terciarnim nahajališčem leži oreška terasa, ki nosi napram spodnjemu laporju prodnato odejo (angularna diskordanca), sicer je pa oreška terasa tu sestavljena iz mivke. Podobno lego laporja opažamo nasproti na desnem bregu na mestu, kjer ob deževnem vremenu nastopi slap. Ves ta terciar pa tvori le majhen erodiran otok sredi kvartarnega prodovja; klada enakega laporja nastopa tudi nekaj naprej v Dravi ob zagrajenem vrtu nove vile ob levem bregu. Še naprej ob Dravi se terciar zopet pojavi, je pa drobno-konglomeraten in pod njim je čisto tonaltni prod (prim. Bezovje). Naprej, nasproti usadu na studenski strani, so zopet drobno-polasti laporni gubanci (majhne gube se hitro me-

njajo = Fältelung), vpad je povprečno 45° na WSW proti pohorskemu slemenu. Tukaj močno spominja na lego in razvrstitev na južni strani Stolnega hriba. Gubasti terciarni lapor se tu neha točno ob vodoravni meji, ki je približno v polovici višine bresteriške terase. Terasni material pa postaja tu kamenit, ni več mivke, kakor prej v vzhodnem delu. Navzgor postaja kamenje vse večje, posamezni kosi dosežejo do $\frac{1}{2}$ m. Terasa se tu po svoji zgradbi veže na terase v studenskem gozdu. Nasproti »Katrci« zopet vidimo jasen skrilast lapor, izmenoma tenak in debelopolast, vpada kakor prejšnje nahajališče, krojitev pa gre tu počez čez vpadanje pod kotom 40° do 45° . Ob melu pod kamnolomom neha pod prodom ta skrilasti otok. Zadnji gubanci laporja imajo na razpokah rjaste prevlake.

Kakor vidimo, ima tudi terciar dovolj razgibano zgodovino; poln je diskordanc. Nahajališč ob Dravi ne smemo sploh nikakor prišteti k slovenjegoriškemu šliru, ker vpada ravno pravokotno na šlir in se priključuje na podpohorski terciar ter ga mora ločiti od Slovenskih goric tektonska diskordanca, verjetno prelom. Vzhodni litavci (dupleški) so tortonski in imajo mnogo fosilov; v šliru med Duplekom in Kalvarijo je najden *Pecten latissimus*, slabše ohranjene ostreide, morski ježki, poogleneli deli rastlin itd. Proti Kozjaku ima terciar vse manj okamenin, zlasti bazalni morski laporji, ki jim ne vemo točne starosti in so prejkone z meje oligocena in miocena. Sistemi razpok in tudi odkriti narivi (ob izlivu kamniškega potoka) kažejo na pritisk od zapada (Kobansko) in od jugozapada (Pohorje) ter končno v smeri severjug. Razpoke, nastale pod tem vplivom, so večidel zapolnjene z apnenčevimi kristalčki in zlasti v šliru jih vidimo dva sistema, starejši z rumenkastimi in mlajši s popolnoma belimi kristalčki. Še eno nahajališče terciara je, ki pa ni popolnoma jasno; je to ob izvirku pri ribjem vališču, ki spominja popolnoma na le-ono nad otokom, ga pa je premajhno, da bi trdili avtohtonost ali celo določali lego.

Kakor so diskordance med posameznimi členi terciara, tako je tudi med terciarom in kvartarom. Slednji ne predstavlja debelih plasti in je večinoma prod, vrščaj stare Drave. Ni pa vsega tega nanesele le Drava; vdrlo se je namreč ozemlje Dravskega polja in se pogreza še dandanes ter je pritegnilo tudi drugo vodovje, ki odklada največ glino (pod Slovenskimi goricami, nastala iz laporja, in pod Pohorjem, kjer je to preperina kristalastih kamenin). Začenši na zapadu, pri otoku, vidimo sledeče pred mostom na kopalnišče: spodaj je čisto bel prod, ki sega več metrov visoko in vsebuje 4 vložene pole mivke, debele povprečno eno ped; peta pola mivke pa krije tudi ta beli

FR. ROBBA, OLTAR V CERKVI SV. JAKOBA V LJUBLJANI

prod. Na dravsko stran se pojavlja posebno močna plast mivke, ki je pa zakrivljena in se hitro izklini. Čudno, da se ravno prod pod vsako polo mivke strjuje v konglomerat, čigar plošče mole iz odkopa. Od zgorne, krovne mivke navzdol so si pole mivke 1 m ali 80 cm vsaksebi; nad najvišjo polo mivke je mivki diskordanten (diagonalna lega). Nad tem finim prodom leži 2'7 m grobejšega proda, od katerega je nekoliko rjavkastega proda, ki je proti imenovani najbolj zgornja plast iz posebno velikih, do ½ m dolgih prodnikov, a skoro še večji so ob spodnjem robu tega grobejšega proda. Prav na vrhu je ½ m peščene prsti. Zanimivo je, da segajo nekatere tvorbe v kvartaru neizpremenjene precej daleč; tako n. pr. je ob izlivu vinarskega potoka pod mivko tenka rjasta plast, ki jo vidimo tudi v odkopu zapadno od kamniške (Černiškovke) opekarne. Profil v peščeni jami (zgornji rob je ob bresterniški terasi, kjer gre cesta čez Vinarski potok), je tam takšen: v globini 9 m nevelik prod (kvarciti, filiti, apnenec), ki je prekrit z rjasto površino, mestoma s pooglenelimi rastlinskimi vlakni, ki ima na vrhu tenko, črno premogasto kožico. 1 m više v prodju je zopet enaka rjasta plast; glavni material pa je prod z diagonalno strukturo, v katerem se pojavljajo leče mivke in gline. Nad to drugo rjasto plastjo so še štiri in 1 m nad najvišjo se začno večji prodniki (prim. pri mostu na otok!) in v njih 2 plasti posebno velikih. Vzhodneje od te jame se začneta glinasti nanos, ki tvori podlago severnega mesta in njegova meja proti južnejšemu prodovju gre čez Poljane, ob Koroščevi ulici, po sredi med Koroščevo in Gregorčičevo, približno ob Maistrovi in južno od Meljske čez Kopernikovo proti Hutterju. Gline so nanесли potoki s Slovenskih goric, prod Drava. Med mostom na otok ter Vinarskim potokom je moral biti s severa tudi precej močan pritok, ki je uničil zvezo obeh opisanih terciarnih erozijskih ostankov pod prodom, ali pa je moral biti proti severu precej močan meander v postpliocenski dobi pred nasipavanjem teh prodnatih teras. Od kamnolomov od otoka proti mestu bi omenjal kot bistveno le to, da se zopet pojavlja v višini bresterniške terase in drugič nekoliko pod njo prod izrednih dimenzij, do ½ m veliki posamezni kosi — in tudi to, da je najvišja terasa, v kolikor seže nad Smetanovo, pokrita s prstjo in ne s prodom.

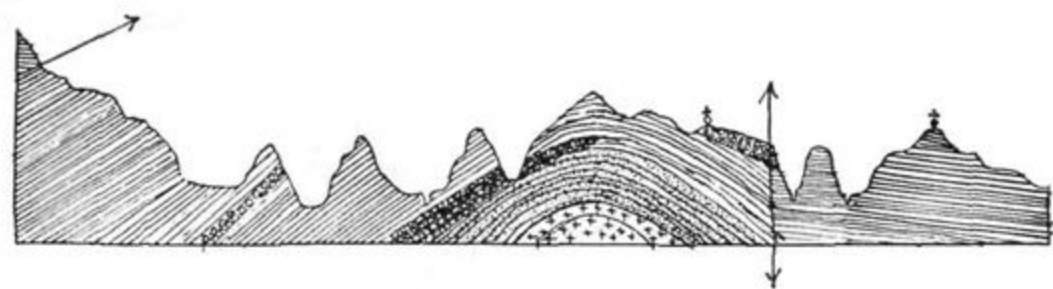
Pri stezi, ki pelje od izvirkov na Ruško cesto, opazamo pod vrhom, da tvori spodnji konglomerat diskordanco proti zgornjemu s tem, da vpada za 17° proti ENE, torej proti Melju, nisem pa mogel dognati, ali je to morda le diagonalna lega prvotnega prodovja ali pa naguban terciar, ki seže tu tako visoko v kvartar.

Na Pobrežju kažejo gramoznice precej podobno sliko. Gornji robovi segajo v Smetanovo, deloma tudi v bresterniško teraso; razvrstitev materiala je analogna,

le material je v odgovarjajočih polah manjši, komaj večji od glave. Tu je transportna sila kvartarne Drave že precej popustila, saj smo že nekaj proč iz dravske doline, ki je bila izhodišče tega prodnatega vrščaja. V kamnolomu tik za pokopališčem imamo na dnu mivko, nad njo 2 m proda neenakomerne velikosti, zopet mivko, zopet 2 m enakega proda, zopet mivko in še enkrat prod, ki ga krijeta nato 2 m debelega proda glavača. Nad glavačem je droben prod, ki je pa za razliko proti spodnjemu izredno enakomeren, više je 1 m belega proda pestnjaka in zgoraj približno 60 cm rjavega proda, pomešanega s prstjo. Ob Gozdni cesti kaže večja gramoznica na dnu mivko ali prod, 1 m nad tem nekoliko večji prod, nad njo zopet mivko, nad njo drobnejši prod, ki ga je na jugovzhodni strani le 80 cm, na nasprotni pa do 180 cm, a njegovo jamasto površino izpolnjuje pola mivke, nato najmanj 1'1 m neenakomerne proda, ki ima ob dnu in ob krovu lego proda glavača, še više je ½ m nekake puhlice, ki pa na severno stran preide v zelo fin prod, a na vrhu ½ m drobnega proda, pomešanega z rumeno prstjo. Od pokopališča in Špesovega sela na jug je ob robu stražunskega gozda 2 do 3 m globoka dolina, široka približno 50 m; onkraj nje se nadaljuje terasa Smetanove višine. Večino gozda proti dolini stražunskega potoka pa izpolnjuje greben studenske terase, jamast in kamenit kakor v studenskem gozdu; tamošnji profil bi bil posebno zanimiv radi razmer napram močvirni stražunski dolini, ki ima pred južnim svojim robom še en prodnat rahlo vzpet greben.

V glavni pobrežki gramoznici, kjer se vrši tudi strojni obrat, je zgoraj ½ m rjaste prodnate prsti (puhlica se prikazuje v sosednji, južni zapuščeni prijami, ki se na sever polmesečasto izklini); pod tem 4 pole mivke, ki se menjajo z rjavkastim prodom; pod tem bel prod glavač, v diagonalni legi, čigar posamezne diagonalne ploskve vpadajo lahko poševno proti SE. Tega glavača je 2 m in prehaja navzdol v drobnejši in enakomernejši pesek, pod katerim je zopet 2 m glavača, ki je še bolj neenakomeren kakor zgornji, niže je mivka in na dnu prod pestnjak. Mnogo kosov v kamnolomu je prevlečenih z belo sigo: začetek konglomeratizacije; na nekkih kosih pa je bila pod to belo sigo še druga, starejša, črne barve. To donašajo vodeniki izpod Pohorja, ki so različne mineralne vsebine; vrec v dolini za smuško skakalnico ima n. pr. železo in slatinast okus. Material v gramoznici je iz apnenca, kremenca, andezita, porfirja, zelo prepereloga tonalita (drugotna lega), groha, zelo preperelih sljudnih skrilačev in manj preperelih blestnikov, keratofirja, dacita in zaokrožene paleozojske drobe. Konglomerat se začneta pod Ptujsko cesto in ob Pobrežki cesti pri železnici.

Vobče vidimo, da se v globini menjavata mivka in prod, torej drobnejši material, še niže (pri kamniški opekarni!) rjaste površine, ostanki vegetacije na teda-

Izrez iz leve polovice

Izrez iz desne polovice

Desno ob strani je rob studenške terase proti Dravi

njih prodnatih otokih, ki jih je nagli tok zopet zasilpal. Proti vrhu jasno nastopata dve plasti grobejšega materiala, kar znači dvakratni sunek v pogrezanju Dravskega polja.

Pri mestnem vodovodu na Teznu vidimo n. pr. sledeče: na dnu vodonepropustna modra glina, nad njo 0'2 m bele glinice; 0'4 m grobega proda; 7'5 m proda; vmes večje klade (proti dnu material finejši, toda več večjih klad); 0'4 m konglomerata; 0'9 m proda in peska; 1'4 m trdnega konglomerata; nato 7'5 m grobega proda in končno 0'7 m prsti s prodniki. Ta profil je napravljen med Tržaško cesto in železnico. Konglomerat nima tu posebnega stratigrafskega pomena, jasno je, da je to le naknadno prepojen prod. Važno

pa je drugo dejstvo, ki so ga ugotovili tudi s pomočjo ostalih vrtanj, da tvori glinasta podlaga v smeri od Betnave dolino, ki se kmalu naprej, proti Ptujski cesti razcepi v krak proti Stražunu in v drugega proti Sv. Miklavžu; tu pri vodovodu pa se podtalnica nabira in zastaja. Pri drugem vrtanju v gramoznici pri cesti na Betnavo, ki ima za 0'95 m višji gornji rob od prejšnje, je zgoraj 0'7 m prsti in proda; nato od zgoraj navzdol 8'5 m proda z vloženim peskom in kladami, mestoma že labore; 0'9 m konglomerata; 0'6 m skoro čistega peska; 8'6 m proda, srednje finega, ki postaja proti dnu finejši, ima pa tam večje kamne; 1'3 m čistega peska; 0'4 m grobega proda; 0'2 m bele glinice in končno modro glino. — Tretje vrtanje je bilo v najbližji gramoznici in je bil njega zgornji rob za 17'1 m nižji od prvega vrtanja; zgoraj 0'5 m močvirskih tal; 0'7 m blata in peska; 1'75 m grobega proda in končno vodonosna modra glina.

Ostala vrtanja so šla bolj na vzhod in kažejo obenem, kako pada voda v smeri od Pohorja. Vodonosna plast lahko pada proti tezenskemu gozdu, kjer se drži dolgo skoro vodoravno, dokler nima blizu Sv. Miklavža zopet večjega strmca proti Dravi.

H koncu mi bodi prijetna dolžnost, da se zahvalim za podatke zlasti g. svetniku ing. Baranu, ravnatelju mestnega gradbenega urada, posebno za podatke o ravnokar opisanih vrtanjih pri mestnem vodovodu. Nadalje se najlepše zahvaljujem g. tovarnarju F. Negerju, ki je dal na razpolago poročilo o projektirani železnici Maribor—Eibiswald (Ivnik).

DNEVNI DOTOK INDUSTRIJSKEGA DELAVSTVA V LJUBLJANI

Z V O N E H O Č E V A R

Meje politične Ljubljane so točno določene; bolj težko pa je omejiti vpliv gospodarske funkcije Ljubljane na okolico. Ta omejitev zavisi od najrazličnejših faktorjev (naseljenost in zazidanost mesta in okolice, aglomeracija prebivalstva, osebni promet itd.).

Gospodarski razvoj vsakega področja je v tesni zvezi z gibanjem prebivalstva. Poleg prirodne kakovosti in lege gospodarske pokrajine odloča pri oblikovanju njenih gospodarskih in socialnih prilik predvsem kvalitativni in kvantitativni sestav prebivalstva.¹ S tem v zvezi pa je tudi vprašanje delovne moči.

Potrebno delovno moč pa lahko črpa iz dveh virov: s povečanjem lastnega prebivalstva (t. j. s prirodnim prirastkom), z doseljevanjem iz drugih krajev in z dnevnim dotokom. V okviru študij nas zanima samo dnevni dotok, to se pravi, koliko delavcev, ki bivajo izven Ljubljane, pride zjutraj na delo v Ljubljano in se po končanem delu (zvečer) vrača domov v okolico. To število se je v poslednjem času iz različnih vzrokov (n. pr. moderna prometna sredstva) jako povečalo.

Najenostavnejšo sliko gospodarske funkcije Ljubljane nam nudi statistika poklicev.² Za leto 1910. navaja za Ljubljano 6414 resničnih zaposlencev v indu-

strijsko - obrtni stroki,* t. j. 15'37 %, s svojci pa 10.788 (25'85 %).³ Prva jugoslov. drž. statistika poklicev iz leta 1921. beleži 7328 oseb, zaposlenih v industriji in obrti (t. j. 13'75 % celokupnega prebivalstva Ljubljane), z družinskimi člani pa 12.599, ali 23'63 %.⁴ Torej napram letu 1910. padec za 1'62 % pri resničnih zaposlencih. Ista statistika iz leta 1931. pa navaja za Ljubljano 9121 resničnih zaposlencev, t. j. 15'26 %, torej porast za 1793 (1'51 %) pri prirastku 6471 ljudi (10'82 %);⁵ vendar pa odstotek iz leta 1910. še ni bil dosežen. Ako vzamemo v poštev še svoje zaposlencev, bomo videli, da je živelo leta 1931. od industrije in obrti 14.948 (25'03 %) Ljubljčanov. Če pa se ne oziramo na politično mejo Ljubljane in vzamemo v pretres Veliko Ljubljano s kasneje priključenimi občinami Vič, Zg. Šiška in Moste, skupno 77.951 prebivalcev (brez manjših drobcev iz občin Dobrunje, Ježica in Polje — radi lažjega računanja), se bo odstotek v industriji in obrti zaposlenih precej dvignil. V tem primeru izkazuje ista statistika 13.772 (17'66 %) resničnih zaposlencev, s svojci pa 23.249 (29'82 %). Podrobno razporeditev po poklicih nam nudi tabela št. 1.

* Brez gostilniške obrti.

Tabela št. 1.

Ljubljana po poklicu prebivalstva v letih 1910.—1931.

Leto	Skupina poklicev	Resničnih zaposlencev		Svojcev		Skupaj	
		število	v %	število	v %	število	v %
1910.	I. Poljedelstvo in gozdarstvo	755	1·81	619	1·48	1.374	3·92
	II. Industrija in obrt	6.414	15·37	4.374	10·48	10.788	25·85
	III. Trgovina, kredit in promet (z gostilniško obrtjo)	5.962	14·29	4.856	11·63	10.818	25·92
	IV. Javni in vojni nameščenci ter „svobodni poklici“	13.491	32·33	5.256	12·61	18.747	44·94
	Skupaj	26.622	63·80	15.105	36·20	41.727	100·00
1921.	I. Poljedelstvo in gozdarstvo	737	1·38	616	1·16	1.353	2·54
	II. Industrija in obrt	7.328	13·75	5.271	9·88	12.599	23·63
	III. Trgovina, kredit in promet (z gostilniško obrtjo)	7.842	14·71	6.700	12·56	14.542	27·27
	IV. Javni in vojni nameščenci ter „svobodni poklici“	17.751	33·49	7.049	13·07	24.800	46·38
	Skupaj	33.658	63·33	19.636	36·67	53.294	100·00
1931.	I. Poljedelstvo in gozdarstvo	743	1·24	807	1·35	1.550	2·59
	II. Industrija in obrt	9.121	15·26	5.827	9·78	14.948	25·03
	III. Trgovina, kredit in promet (z gostilniško obrtjo)	8.247	13·79	7.556	12·64	15.803	26·43
	IV. Javni in vojni nameščenci ter „svobodni poklici“	17.190	28·75	10.274	17·19	27.464	45·95
	Skupaj	35.301	59·04	24.464	40·96	59.765	100·00

Za leto 1938. so podatki črpani iz statistik OUZD, Trgovskega bolniškega in podpornega društva ter Zbornice za TOI v Ljubljani. Po teh podatkih je v ljubljanski industriji in obrti 15.100 zaposlencev. Vendar pa nam navedene statistike ne dajo nikakih podatkov o stalnem bivališču teh zaposlencev ter o njih svojcih.

Kolika je gospodarska funkcija Ljubljane, nam bo v skrčenem obsegu pokazala pričujoča študija, ki obravnava najvidnejšo gospodarsko panogo — industrijo. Zajela je le 4940 zaposlencev, t. j. 32·71 % vseh v ljubljanski industriji in obrti zaposlenih ljudi in upošteva le ona podjetja, ki zaposlujejo najmanj 20 delavcev; potrebne podatke o njih stalnem bivališču je dalo na razpolago 70 podjetij. Proučevanje (na podlagi osebnih poizvedb) je bilo izvršeno v marcu in aprilu 1938.

Nastane vprašanje, koliki del teh zaposlencev biva stalno na teritoriju mestne občine ljubljanske in koliko jih prihaja vsak dan na delo v Ljubljano iz okoliških občin. Nadalje nas zanima, kateri deli ljubljanske okolice dajejo največ delavcev in kako daleč sega radij njih vsakdanjega prihajanja na delo v Ljubljano.

Na podlagi podatkov, dobljenih od podjetij, zaposluje vseh 70 podjetij 4940 delovnih moči. Od teh jih biva v Ljubljani 3314 (67·07 %), izven Ljubljane pa 1626 (32·93 %). Odstotek izvenljubljskih je vsekakor precej visok, kajti po priključitvi okoliških občin so bili k Ljubljani priključeni kraji, ki izkazujejo jako velik odstotek v industriji in obrti zaposlenih ljudi

(Vič 53·06 %, Moste 44·91 %, Zg. šiška 48·14 %); in pretežna večina delavstva, zaposlenega v ljubljanski industriji, biva ravno v inkorporiranih predmestnih občinah.

Tabela št. 2 nam nudi podroben pregled zaposlencev, tako ljubljanskih kot izvenljubljskih, razvrščenih po posameznih strokah. (Vrstni red po jakosti izvenljubljskih zaposlencev.)

Največ zaposlencev, ki bivajo izven Ljubljane, izkazuje tekstilna industrija, namreč 362 (7·33 % vseh zaposlencev) in zaostaja za ljubljanskimi le za 0·63 %. Drugo mesto je zasedla kovinska industrija, vendar pa je tu razlika v korist Ljubljančanov že večja (+ 2·13 %). Na tretjem mestu stoji hranilna in tobačna industrija; tako visok odstotek gre predvsem na račun tobačne tovarne, ki sama šteje 165 izvenljubljskih zaposlencev, t. j. 3·34 % celokupnega delavstva ali 10·14 % izvenljubljskih. Kemična in keramična industrija (z industrijo kamna) sta zasedli četrto, odnosno peto mesto s približno enakim odstotkom. Tudi med industrijo usnja in čevljev, ki je na šestem mestu, in lesno industrijo (z zamaški), ki je na sedmem, ni mnogo razlike (0·24 %). S poldrugim odstotkom zunanjih je zasedla papirna industrija (s kartonažo in knjigoveznicami) osmo mesto pred elektrotehnično. Najmanj zunanjih zaposlencev je v tiskarsko-litografski stroki, saj jih je v devetih podjetjih, ki zaposlujejo 588 ljudi, komaj 44 (0·92 % vseh zaposlencev, ali 2·70 % zunanjih); to so predvsem hlapci, vozniki in podobno.

Tabela št. 2.

Vrsta industrije	Število obratov	V Ljubljani		Izven Ljubljane		Skupaj	
		število	v %	število	v %	število	v %
I. Tekstilna in oblačilna	9	395	7·96	362	7·33	757	15·29
II. Kovinska	8	375	7·60	270	5·47	645	13·07
III. Hranilna, pijače in tobačna tovarna	8	849	17·19	254	5·14	1.103	22·33
IV. Opekarne, cementna, tov. peči, ind. kamna	8	187	3·79	159	3·22	346	7·01
V. Kemična	10	383	7·76	154	3·12	537	10·88
VI. Čevlji in usnje	4	160	3·24	135	2·73	295	5·97
VII. Lesna in zamaški	7	143	2·89	123	2·49	266	5·38
VIII. Papirna, kartonaža in knjigoveznice	5	195	3·95	78	1·58	273	5·53
IX. Elektrotehnična	2	83	1·68	47	0·93	130	2·61
X. Tiskarne in litografije	9	544	11·01	44	0·92	588	11·93
Skupaj	70	3.314	67·07	1.626	32·93	4.940	100·00

Visok odstotek izvenljubljskih zaposlencev znamenjujejo predvsem one industrijske panoge, kjer ni potrebna višja strokovna izobrazba, kot je to primer v tiskarsko-litografski stroki.

Preden preidemo k podrobnemu proučevanju lokalizacije bivališč zunanjih delavcev, si oglejmo na podlagi karte št. 1 (po občinah iz leta 1931.), koliki odstotek prebivalstva je zaposlen v industriji in obrti (brez svojcev). V karto so prevzete le one občine, ki so dajale tudi v letu 1938. del teh zaposlencev Ljubljani, to pa radi lažje primerjave s karto št. 3.

Južni del Ljubljanske kotline tvori barje, ki je izrazito poljedelski predel. Po statistiki poklicev iz leta 1931. se giblje odstotek poljedelcev (brez svojcev) v barjanskih občinah od 62·59 % (o. Studenec-Ig) do 96·91 % (o. Pijava gorica); nasprotno pa v nobeni barjanski občini ni več kot 25·80 % v industriji in obrti zaposlenega prebivalstva. V tem oziru je vsekakor najbolj značilna občina Pijava gorica, kjer karta ne izkazuje niti 1 % (0·43 %). — Tako mala udeležba v industriji in obrti ima svoje temelje predvsem v kolonizaciji barja. Kajti še pred razmeroma kratkim časom je bilo barje prava anekumena in dolgo časa odrezano od Ljubljane, ni bilo z njo nikdar v ožjih stikih. O priliki kolonizacije so kolonisti itak prišli na barje z namenom posvetiti se kmetijstvu. Iz teh vzrokov in ker na barju ni prav nikakih surovin, da bi se mogla razviti industrija vsaj v najmanjšem obsegu (doba šotne industrije je prav tako nenadoma prene-

hala kot se je bila pričela in prebivalci so se vrnili zopet h kmetijstvu), v tem predelu ni govora o industrijsko-obrtni tradiciji, ki jo bomo srečavali v drugih delih ljubljanske okolice.

Močnejšo udeležbo v industriji in obrti izkazuje zapadni in jugovzhodni del, torej obrobne občine Ljubljanskega barja in pa Gradaška dolina: občina Rudnik in občina Šmarje na jugovzhodni — ter občine Vrhnika, Brezovica in Dobrova na zapadni strani: Rudnik 29·06 %, Vrhnika 30·84 % in Dobrova 25·70 % (od teh je zaposlenih samo v opekarnah ¹/₅).

Najmočnejši odstotek prebivalstva, ki živi od industrije in obrti, izkazuje severna in vzhodna okolica, torej obsavske občine od Medvod do Zaloga (od 23·69 % — občina Podgorica, do 49·44 % — občina Šmartno pod Šmarno goro), podgolovška občina Dobrunje (49·42 %) in že prej omenjene predmestne občine Vič, Moste in Zgornja Šiška. Od občin Skarčenske in Kamniško-Mengeške ravni pridejo v poštev predvsem oni kraji, ki ležijo južno od črte Medvode—Domžale.

Ostale občine, s sicer visokim odstotkom obrtno-industrijskega prebivalstva (Stražišče, Šmarca, Homec, Loka-Mengeš, Radomlje itd.), so za Ljubljano podrejenega pomena, ker so že v interesni sferi drugih industrijskih središč (Kranj, Škofja Loka, Jarše-Mengeš, Litija).

Dočim nam nudi karta št. 1 enostransko sliko in obravnava le oni del prebivalstva, ki je zaposlen v

industriji in obrti, nam karta št. 2 predstavlja štiri glavne skupine poklicev, od katerih živi prebivalstvo posameznih občin in velja kot dopolnilo h karti št. 1.

Po celokupnem številu zunanjih zaposlencev stoji ljubljanski okraj daleč pred ostalimi: nanj odpade 1474 (90,67 %). Na drugem mestu je kamniški s 127 zaposlenci (7,81 %). Ostalih 25 zaposlencev, t. j. 1,52 %, si delijo: kranjski 10 (0,61 %), litijski 9 (0,55 %) in škofjeloški 6 (0,36 %) zaposlencev.

Po podatkih iz leta 1938. prihajajo vsak dan na delo v ljubljansko industrijo zaposlenci iz 180 krajev. Od teh je iz ljubljanskega okraja 140 krajev (77,77 %), iz kamniškega 26 (14,44 %), iz litijskega 6 (3,33 %), iz kranjskega 5 (2,77 %) in iz škofjeloškega 3 (1,69 %) kraji.

Ako razčlenimo teh 180 krajev po njih kapaciteti v devet skupin (gl. tabelo št. 3), dobimo naslednjo sliko: 52 krajev (28,88 %) prve skupine daje dnevno po enega zaposlenca; druga skupina (2—5 delavcev) je najmočnejša in izkazuje 62 krajev ali 34,44 %. Kraji prve in druge skupine ležijo večinoma v perifernih predelih območja ljubljanske industrije. Čim bolj pa se bližamo središču, tem večje število delavcev dajejo posamezni kraji. Maksimum je dosežen z 72 delavci, ki jih daje Devica Marija v Polju.

Tabela št. 3.

Skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Zaposl.	1	2—5	6—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	72
Krajev	52	62	21	20	11	5	4	4	1

V koliki meri prevladuje baš najbližja ljubljanska okolica, je razvidno iz naslednjega: 41 krajev (22,70 %) od četrte do devete skupine (izvemši Vrhnika, Medvode, Trzin in Domžale) daje 67,53 % (1100) delavcev, torej dobri dve tretjini.

Kot je že zgoraj omenjeno, motijo enotno sliko postopnega naraščanja števila delavcev v smeri od periferije k središču Vrhnika, Medvode, Trzin in Domžale. Ti kraji — razen Trzina — tvorijo manjša periferna industrijska središča. Zato pa izkazujejo te občine dokajšen odstotek v industriji in obrti zaposlenega delavstva (občina Vrhnika 30,84 %, občina Medvode 37,63 %, občina Trzin 26,66 %, občina Domžale pa celo 55,16 %). Tako je tod nastal kader izvežbanih delavcev, ki živijo predvsem od dela v tovarnah. Toda v letih gospodarskega zastoja so nekateri obrati prenehali, v drugih pa je prišlo do delne redukcije; tako je popolnoma naravno, da so si mnogi od njih poiskali delo v ljubljanski industriji. Najlepši primer za to nam je Vrhnika: od 23 delavcev je zaposlenih kar 18 v ljubljanskih tovarnah usnja (vpliv usnjarne na Vrhniki!), ostalih 5 je v kovinski stroki. Delavci iz Trzina, Domžal in Medvod so porazdeljeni precej enakomerno med vse industrijske panoge; pozna pa se vpliv usnjarne v Domžalah ter papirnic v Količevem in Medvodah-Goričanah; ti stroki izkazujeta večje število delavcev.

Glavni rezervoar, iz katerega dobiva ljubljanska industrija vsak dan svoje zunanje delavstvo, so kraji, ki ležijo v krogu z radijem 5 do 7 km od Ljubljane. Da dajejo ti kraji Ljubljanici toliko delavcev, je iskati

vzroka v tem, da so se tu razvile industrije in obrti, ki se imajo za svoje prve početke zahvaliti potrebam Ljubljane in obstojajo deloma še sedaj le zato, da krijejo te potrebe. Tako se je poleg drugih industrij razvilo mizarstvo v vseh vaseh od Zg. Šiške do Vižmarij, kar je gotovo tudi v zvezi z bližnjimi gozdovi in lego ob gorenjski cesti in železnici.⁶ Isti vzroki veljajo tudi za vzhodno okolico (Vevče) ter na severovzhodu v okolišju Domžale—Mengeš. Tu odloča torej predvsem tradicija in strokovna izvežbanost.

Skrajno mejo vsakdanjega potovanja na delo postavimo lahko v oddaljenosti 20 km od Ljubljane. Pri premostrivanju najbolj oddaljenih krajev dobimo sledečo sliko: vsi leže ob železnici, ali pa ob njeni neposredni bližini (Kranj, Kamnik, Litija, Kresnice, Vrhnika, Stara Vrhnika). Vendar pa je tudi nekaj izjem: Horjul, Polhov Gradec, Vodice, Skaručna, Moravče; zato pa leže ti kraji ob važnejših cestah z avtobusnim prometom.

Izredno zanimiv pojav nam nudijo polhograjski, golovski in zasavski hribi; celo sem gori (Žlebe, Sv. Katarina, Orlje, Podlipoglav, Podmolnik, Janče), daleč od vsakih komunikacij, si je industrializacija že utrla pot, in hribovec, ki je znan kot najbolj konservativen kmet, si je poiskal zaslužka v ljubljanski industriji. Ti primeri so sicer še osamljeni, a toliko bolj karakteristični za gospodarsko sožitje Ljubljane z njeno okolico.

Na podlagi navedenega se je izkazalo, da število v industriji in obrti zaposlenega kmetijskega prebivalstva zavisi predvsem od konfiguracije tal, gostote prebivalstva, tradicije in prometnih sredstev. To je presežek, ki ga zemlja ne more več direktno rediti in je prisiljen iskati si zaslužka v industriji in obrti. Pri tem pa ne smemo prezreti, da del tega presežka ni kmetijskega stanu. To so doseljenci iz mesta, ki so se radi visokih cen življenjskih potrebščin pomaknili na skrajno mestno periferijo — v precejšnji meri že izven območja mestne občine — kjer ustvarjajo značilno sliko delavskih kolonij (Stožice, Nove Jarše, Devica Marija v Polju, Vrhovci). To nam potrjuje tudi tip urbane hiše, ki je ponekod kmetijski dom že močno potisnila v ozadje.

S tem v zvezi je vsekakor zanimiva izjava neke ljubljanske tovarne, ki je za svoje delavce sezidala v mestu (ob Tržaški cesti) dve stanovanjski hiši. Uspeha pa ni bilo, ker so delavci ostali rajši na periferiji. Več uspeha so dosegle Združene opekarne, ki so med svoje delavce razdelile (proti mesečnemu odplačevanju) zemljo na Brdu, kjer so si postavili skromne domove in v prostem času obdelujejo svoj košček zemlje. Pa tudi podjetje ima od tega korist, kajti na ta način si je zasiguralo stalen kader izvežbanih delavcev v najbližji okolici svojih obratovališč.

Vsi kraji, ki oddajajo dnevno višek svojega prebivalstva ljubljanski industriji, ležijo večinoma ob glavnih prometnih žilah, po katerih je najhitrejša zveza med podeželjem in Ljubljano.

Kar se tiče prometnih sredstev, je treba v prvi vrsti omeniti kolo in železnico, v manjši meri pa še tramvaj; avtobus skoraj ne pride v poštev. Za kolesarje ni bilo mogoče dobiti točnih podatkov; po cenitvah jih bo skoraj ²/₃.

Bolj zanesljivi so železniški podatki. Na podlagi delavskih tedenskih legitimacij se je izkazalo, da se po-

služuje vlaka dnevno 1505 oseb; od teh odpade na delavce, ki jih proučuje študija, 562, t. j. 37'34 %.

Na ta način smo dobili točno sliko: 562 (34'56 %) zunanjih delavcev, o katerih razpravlja študija, se dnevno pripelje v Ljubljano z vlakom. Najmočnejša je kamniška proga. Po njej se vozijo v Ljubljano 204 delavci (36'29 %). Večina jih vstopi na postajah od Domžal do Ježice. Od posameznih postaj so na prvem mestu Domžale z 69 delavci (t. j. 33'82 % kamniške proge). — Po jakosti je na drugem mestu proga Litija—Ljubljana s 132 delavci (23'48 %). Njen radij sega v glavnem do Zaloga, kjer je tudi izhodišče vsakdanjega delavskega vlaka. Od Litije do Zaloga je število delavcev malenkostno, šele tu se začne glavni naval, tako da dasta postaji Zalog in Devica Marija v Polju 21 + 65 delavcev, t. j. 38'64 % + 49'24 % = 87'87 %. — Tretje mesto pripada progi Vrhnika—Ljubljana (105 delavcev — 18'67 %); vrhniška proga daleč prekaša notranjsko progo (ki je na zadnjem mestu), saj se od Logatca do Brezovice pripelje komaj 10 delavcev (1'77 %). — Četrto mesto zavzema gorenjska proga od Kranja do Ljubljane (76 delavcev — 13'57 %). Glavni naval je v Medvodah, kjer vstopi 35 delavcev (46'05 %). Interesantno je, da v št. Vidu ne vstopi nihče. Temu je vzrok (poleg bližine mesta — kolo) tramvaj, ki nudi bolj ugodno zvezo z Ljubljano. — Na predzadnjem mestu stoji dolenska proga, kajti od Grosupljega do Ljubljane se pripelje dnevno samo 35 (6'22 %) delavcev. Največ jih vstopi na Lavrici (40'00 %).

Iz statistik ravnateljstva električne cestne železnice je razvidno, da je bilo v januarju 1938. izdanih 330, v februarju 327 in v marcu 293 tedenskih delavskih kart. Višek je v zimskih mesecih, saj izkazuje julij 1937. samo 149 kart. Po cenitvah ravnateljstva odpade največ delavskih tedenskih kart na šentviško progo in sicer okrog 70 %. (Te številke se nanašajo na vse delavstvo, ker podrobnejših statistik ravnateljstvo ne vodi!)

SKLEP

Namen študije, prikazati gospodarsko funkcijo Ljubljane in njen odnos do okolice, ni dosežen v polnem obsegu, kajti izvedba vsega problema je radi pomanjkanja statističnih podatkov jako otežkočena. Kljub temu pa smo na podlagi proučevanja zaposlenosti v ljubljanski industriji prišli do zanimivih rezultatov.

Ljubljana kot naselje je že davno prerasla občinsko mejo, se razvila čez njo in si priključila bližnje vasi, ki so razen v neznatnih ostankih izgubile kmetijski značaj. Kolik je gospodarski vpliv Ljubljane na

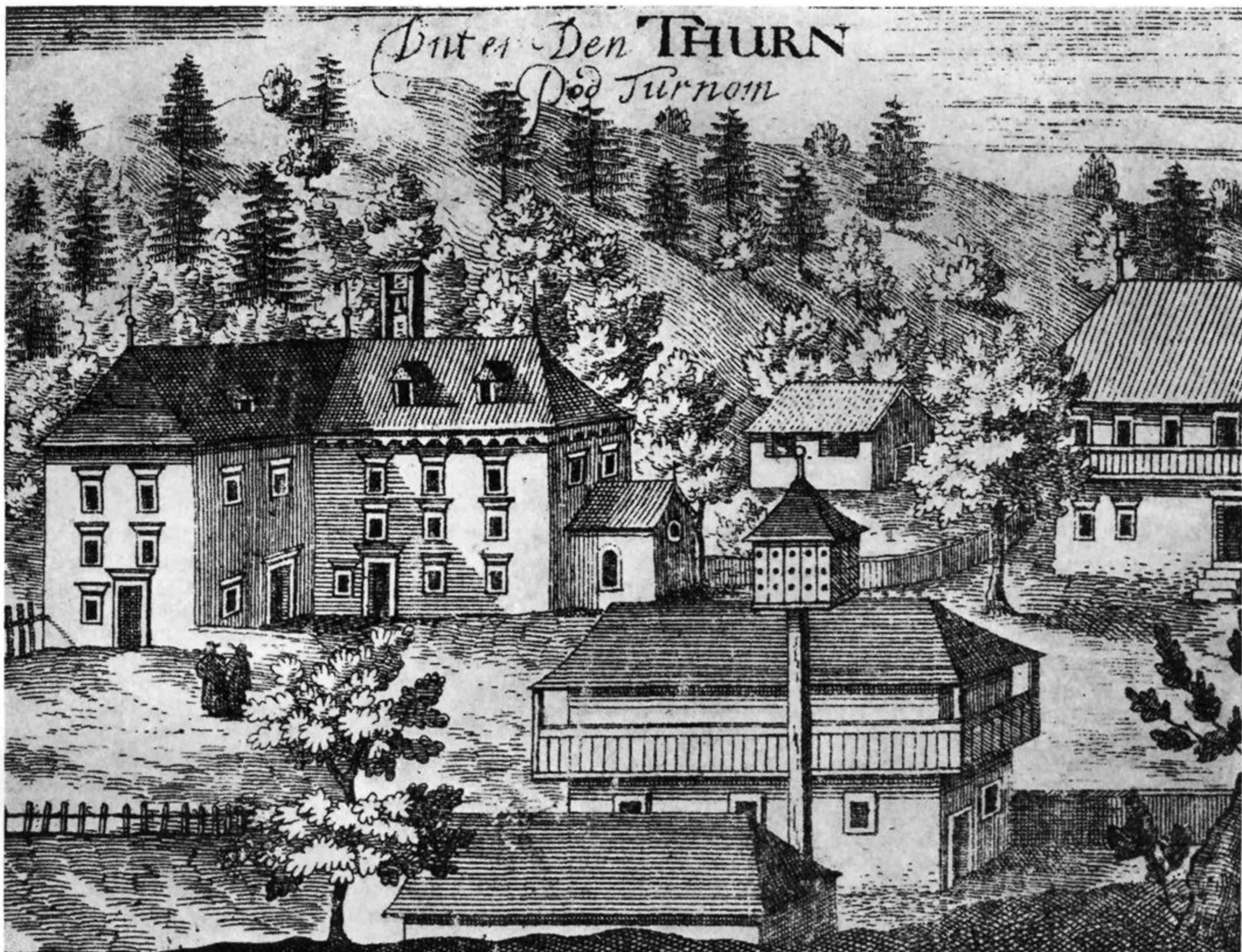
okolico, se vidi tudi v tem, da hodijo v mesto delavci in uradniki ter vsakovrstni uslužbenci tudi iz kmetijskih vasi, tako da zjutraj pridejo in se zvečer vračajo domov, nekateri peš, mnogi z železnico, kjer imajo znižano vozno ceno, največ pa s kolesi. Pred vojno je segal kolobar tega vsakodnevnega potovanja na delo največ 5 do 7 km iz mesta, toda v povojnih letih se je močno povečal in sega za kolesarje nekako 10 do 12 km, a za vlak še znatno dalje. Ako bi vsi ti ročni in duševni delavci bivali v Ljubljani, kjer so dejansko zaposleni, bi se prebivalstvo Ljubljane močno povečalo in poklicna statistika bi pokazala več v industriji in obrti, trgovini in prometu zaposlenih.⁷

Meja tega kolobarja je odvisna predvsem od fizikalnogeografskih faktorjev. Dočim se na severni in južni strani radi ravnine močno raztegne, se na vzhodu, še bolj pa na zapadu, radi gričevja in hribovja (redka naseljenost, slabe komunikacije) ustavi mnogo prej. Poleg orografskega momenta moramo v Zasavju računati še z litijsko industrijo. Do daljave 5 do 7 km imamo pas, v katerem je prebivalstvo najintenzivneje zaposleno v ljubljanski industriji. To nam potrjuje tudi urbana hiša, ki v tem pasu že močno izpodriva kmetijski dom.

Od kod relativno veliki odstotek zunanjih delavcev v ljubljanski industriji? V prvi vrsti je treba omeniti beg delavcev iz mesta v bližnjo okolico, industrijsko-obrtna tradicija manjših podeželskih industrijskih središč pa je ustvarila dovolj velik kader strokovno izvežbanega delavstva in končno je treba poudariti še dobre prometne zveze z mestom.

SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE

1. Die Quellen des Münchener Wirtschaftslebens. Einzelschriften des Statistischen Amtes der Stadt München, Nr. 14. München 1930. Str. 24.
2. A. Melik: Slovenija I/2. Ljubljana 1936. Str. 617.
3. Berufsstatistik nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dez. 1910, 5. Heft des 3. Bandes der Volkszählungsergebnisse. Wien 1915.
4. Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31 jan. 1921 godine. Sarajevo 1924. Statistički pregled Kraljevine Jugoslavije. Beograd 1930.
5. Stanovništvo po glavnom zanimanju u Dravskoj banovini. (Neobjavljeni podatki Drž. statističkog ureda u Zagrebu, po štetju z dne 31. marca 1931.)
6. V. Bohinec: Ljubljanska mestna aglomeracija in njena antropogeografska meja. Geogr. vestnik 1926., št. 1., str. 31.
7. A. Melik: o. c., str. 619—620.

Po Valvasorju: Grad Pod Turnom

TIVOLSKI GRAD IN PARK V LJUBLJANI

ALOJZIJ POTOČNIK

Od nekdanj si je ljubljanska mestna občina prizadevala, da bi dobila primeren in lepo urejen gaj ali park, v katerem bi se moglo meščanstvo oddahniti, razvedriti in okrepčati predvsem v vročem poletju. Pred devetnajstim stoletjem so bili v Ljubljani vsi čedno oskrbovani senčnati vrtovi last bogatinov, ki pa so jih skrbno zapirali, da ne bi zahajali vanje ostali meščani. Prvi večji javni park je bil Lattermannov drevored, ki je segal vzdolž Gosposvetske in Celovške ceste odnočno prav od sedanje Ajdovščine do Koslerjevega vrta nasproti pivovarni »Union«. Park so nameravali napraviti že Francozi. Zato je tedanji intendant Chabrol leta 1813. naročil inženirju Blanchardu, naj izdelala za park načrt. Inženir je površno zarisal le tisti del drevoreda, ki drži še dandanes od Bleiweisove ceste do Koslerjevega posestva, in onega, ki je držal svoje dni od bivšega Maličevega hotela, zdaj Bafove hiše pred

glavno pošto, do tivolskega gradu. Ko so Francozi leta 1813. odšli, je zamisel drevoreda zaspala za dve leti, to je do leta 1815. Takrat je prevzel petični Andrej Malič stroške za napravo glavnega drevoreda od svojega hotelskega vrta do podturnske graščine. Zasadili so štiri jagnede in dve sto štirideset akacij. Sploh je bil prvotno ves Lattermannov drevored zasažen po večini z jagnedi in akacijami. Toda ker ta drevesa niso nič kaj povoljno uspevala, so jih že leta 1822. zamenjali z divjimi kostanji, ki so se kmalu jako bohotno razrasli ter kot visokodebelni in zelo vejnati skrbeli ob vročini za prijetno senco.

Leta 1933. je dala mestna uprava preurediti dotedanji glavni drevored po načrtu arhitekta Jožefa Plečnika v velikomestno šetališče, ki odpira čudovit pogled proti podturnskemu gradu. Tujec, ki pride po Aleksandrovi cesti ter gre mimo Narodnega doma in

Trubarjevega parka proti Tivoliju, kar presenetljivo pospeši korake preko železniške proge, kjer se začne široka promenada, ki jo obdaja na obeh straneh krasen park ali angleški vrt. Že pri Trubarjevem spomeniku ga pozdravlja mičen topolov gaj, a za spomenikom se mu kaže iz zelenja pravoslavna cerkev, zgrajena v bizantinskem slogu po načrtu inž. arh. Korunovića in posvečena slovanskima blagovestnikoma Cirilu in Metodu. Ob železni cesti nasproti tej cerkvi se zbira na svojem igrališču z vodometom otroški svet, ki se lahko po mili volji zabava in veseli življenja v gosti senci dreves, na travi ali pa na razbeljenem pesku. Zelo lep je zlasti desni del parka, ki se razprostira za Jakopičevim umetniškim paviljonom. Veliki središnji cvetlični hlebec, ki so mu sosedne cvetlične grede in skupine listovcev, meji na zgornji del parka, zasajenega večidel z iglavci. Tu začuti človek že bližino gozda, iz katerega veje hladnejši zrak. Ves park in glavno šetališče, ki ima po sredi stebre iz umetnega kamna s svetilkami, razodevata prizadevanje, da Ljubljana noče zaostajati glede privlačnosti in lepote za bogatejšimi evropskimi mesti. Stari park — tik pod tivolskim gradom — v katerem je tudi vodomet, je ohranil iz večine še do dandanes prvotno obliko.

Čeprav so zgodovinski viri o početku tivolskega gradu precej nejasni, se vendar ve, da je stal nekoč na griču za današnjim njegovim poslopjem stolp, v trinajstem stoletju last koroških vojvod — v njem je zlasti rad letoval večkrat vojvoda Ulrik — a okoli leta 1440. v posesti stotnika Jurija barona Apfaltrerna. Ta mož je spretno branil Ljubljano za vladanja cesarja Friderika III. proti celjskemu grofu Ulriku II. dne 3. avgusta 1442. Jurij, pod čigar vodstvom so se Ljubljančani po junaško borili, je vse Ulrikove napade hrabro odbil. Zategadelj mu je Ulrik iz maščevanja zažgal stolp. Apfaltrern je sezidal nato pod gričem novo poslopje ter mu dal ime »Pod pustim turnom« (»Unter dem öden Turm«) ali kratko »Podturn«. Koliko časa je bilo poslopje ali gradič last Apfaltrernov, ni mogoče ugotoviti. Znano pa je vendar, da je bila leta 1448. njegova lastnica Siguna, katere mož je bil vitez Ivan pl. Saurau. Siguna je prodala gradič še istega leta ljubljanskemu meščanu Gašperju Chrobatu za dve sto goldinarjev ogrske vrednote. Leta 1507. sta postala lastnika gradiča Jurij in Wolfgang plemiča Sauraua, ki sta ga s prodajno listino prav to leto, in sicer v nedeljo pred sv. Margareto, odstopila deželnemu vicedomu Erazmu Praunwartu in njegovi soprogi Margareti za šest sto štirideset goldinarjev kranjske vrednote. Praunwart je zgradil v bližini gradiča opekarno, katero je pozneje prodal magistratu. Gradič je kupil l. 1534. ljubljanski meščan Anton Küchl, po čigar smrti je pripadel njegovi obvdoveli ženi Šolastiki. Za njo je bil leta 1557. posestnik gradiča Valentin Küchl, meščan radovljiški (morda sin ali pa sorodnik Antona Küchla). V neki listini je zapisan okoli leta 1581. kot posestnik gradiča sicer Gašper Maurič, vendar pa ni moči pojasniti, je li dobil gradič od Valentina Küchla ali od koga drugega. Kupno pismo z dne 17. februarja 1581. priča, da se je imenoval Podturn tudi »Podrožnik«, ker se je reklo vsemu hribu ob tistem času vobče Rožnik. Ista listina dokazuje še to, da ni pripadalo takrat gradiču toliko zemlje, kolikor pozneje. Vendar pa tudi Mauričeva družina

ni bila dolgo lastnica gradiča, kajti ko je umrl Gašper, je prodal dne 2. septembra 1589. njegov sin Adrian Maurič pl. Mosperg posestvo sorodniku Melhijorju Stofflu. A že dne 12. novembra naslednjega leta si je priboril gradič Stofflov »ljubi sorodnik« Melhijor Pantaleon, deželni uradnik. Hitro menjavanje posestnikov svedoči, da posestvo po vsej priliki ni donášalo primerne dohodka ter da se ga je skušal zato vsakdo čimprej iznebiti. Toda Pantaleon je zamenjal njive, ležeče v bližini gradiča, za druge, dá je tako osredotočil plodonosno obdelovanje posestva in si povečal dohodke iz njega. Ta lastnik je posedoval tudi prostor poleg gradiča, kjer je stala nekdanja Praunwartova opekarna. Zanj je plačeval mestnemu magistratu na leto samo en goldinar davka, to je tako imenovani »patidenk«.

Zaradi junaštva, vdanosti in zvestobe do vladarja, ki so jih izkazali borci pod poveljstvom Jurija barona Apfaltrerna, ko je oblegal Ulrik II. Ljubljano, je oprostil cesar Friderik IV. nekatere lastnike ljubljanskih hiš, ki so se udeležili tega boja, in njihove naslednike plačevanja davka. Taki srečniki so plačevali zavoljo tega odslej samo en krajcar davka na leto, kar je veljalo za nekakšen zunanji znak, da so podložni magistratu. »Patidenk« so prinašali praznično oblečeni zavezanci vsako leto dne 30. septembra o polnoči v mestno hišo, kjer so jih pričakovali in sprejeli vsi mestni očetje. Na določbe strogega mestnega reda, veljavne za vse druge noči, se to noč izjemoma ni gledalo. Ne samo srečni davčni oproščenci, temveč celokupno ljubljansko prebivalstvo se je vdajalo veselju ter prebilo noč med 30. septembrom in 1. oktobrom na ulicah in zabaviščih. Toda sčasoma se je ta slovesnost izpremenila v grdo razvado, tako da so se jeli porajati hudi nočni izgredi, ki so postajali bolj in bolj nekaj navadnega. Zato je prepovedal vicedom vse veselice v takih nočeh. Plačevanje »patidenka« se je ohranilo še nadalje do leta 1751. Škoda, da ni ostalo takšno plačevanje v veljavi do dandanes, zakaj zelo bi bilo to vseč tako posestnikom kakor najemnikom. Isti vladar je tudi dovolil, da sme mesto pismena potrdila z rdečim voskom pečatiti.

Med drugimi je bil oproščen tega davka pozneje tudi Melhijor Pantaleon. Tedanji po protestantsko orientirani mestni magistrat ga je s pismom z dne 5. junija 1600. oprostil vseh davščin z utemeljitvijo, da »uvideva Pantaleonovo zvestobo in podložnost ne le za časa njegove službe, marveč tudi pozneje«. Ker je nameraval mož ohraniti gradič najbrž še svojim potomcem, zato se je brigal zanj mnogo bolj ko njegovi predniki. Toda prišlo je drugače! Knezoškof Tomaž Hren si je nadel nalogo, da zatre luteranstvo v Ljubljani popolnoma. Zategadelj je poklical na pomoč jezuite z Reke. Prvi so dospeli dne 21. januarja 1597. ter se naselili v frančiškanskem samostanu na sedanjem Vodnikovem trgu. Ker pa so bili samostanski prostori v zelo slabem stanju, so se preselili jezuiti v ubožnico pri Sv. Jakobu. Toda ker tudi njeni pretemni in pretesni prostori niso ustrezali njihovim potrebam, so začeli misliti na gradbo lastnega samostana. V ta namen so pokupili okoli stare šentjakobske cerkve nad trideset hiš in tudi ubožnico ter dali vse s cerkvijo vred podreti. Nato so poklicali leta 1598. arhitekta Martina Valorsa, uda svojega reda, da je nadziral gradnjo novega samostana, ki je bil leta

1603. dozidan. Jezuiti so kaj uspešno pomagali Hrenu pri njegovem protireformacijskem delovanju. A najhujši udarec je zadal luteranstvu nadvojvoda Ferdinand, ko je uvedel »reformacijske komisije«.

V Ljubljani je pričela delovati taka komisija dne 22. decembra 1600. Razen drugega je določala neka odredba tudi to, da se morajo ljubljanski luterani povrniti k rimsko-katoliškemu veroizpovedanju. Trdovratnikom se je ukazalo, da morajo zapustiti v šestih tednih in treh dneh Ljubljano, priznati s prisego svoje premoženje ter plačati od njega »deseti vinar«. Ta odlok je prestrašil prejkone Pantaleona, da je ponudil jezuitom svoj gradič v nakup ter sklenil dne 26. februarja 1601. z njimi kupno pogodbo, ki jo je podpisal takratni rektor jezuitskega kolegija Henricus Nivarius. Pantaleon je prodal gradič za 4000 gld. s pogojem, da mu izplačajo jezuiti polovico kupnine takoj, a polovico poravnajo dve leti pozneje. V kupni pogodbi se ne imenuje gradič Podturn, ampak Rožnik (»Rosenpach«).

Kjer so danes Pod turnom parki, so se razprostirale svoje dni njive, lastne posvetnjakom, cerkvenim ustanovam in jezuitom. V last poslednjih so prehajale še vedno nekatere. Kako, naj pojasnijo sledeči odstavki.

V smislu kupne pogodbe z dne 14. decembra 1601. je prodal jezuitom Marko Stettner dve njivi. Za nju so mu plačali delni znesek 33 gld. 36 kr. 1 pf., medtem ko jim je ostalo kupnino njegov sin istega imena dne 11. aprila 1611. odpustil. Med jezuitskimi je bila tudi njiva, ki je ležala med njivama šentvidske cerkve in cerkve sv. Antona (kje je bila ta, se ne ve). To njivo je prodala njena lastnica Katarina Hueber svaku Fabijanu Kirchpergerju. Od njega in soproge Marije pa so jo kupili dne 15. januarja 1602. jezuiti za 155 gld. 32 kr. in 1 pf. Razen nje so si pridobili potem še njivi, ki sta mejili na kupljeno in pripadali omenjenima cerkvama, katerima so pa morali za to odrajtovati vsako leto obresti, in sicer za vsako njivo posebej.

Lastnica njive, ležeče med Stettnerjevo in Salbadonovo imovino, je bila šempetrska cerkev, prav za prav župnija. Med reformacijsko dobo je bila njiva prepuščena ob nekih pogojih Ivanu Soncu in njegovi ženi Suzani kakor tudi Krištofu Peeru, Suzaninemu sinu iz prvega zakona, in Katarini, hčeri Ivana Sonca in njegove prve žene Uršule. Toda to njivo so si prilastili kmalu jezuiti, ki so pa morali plačevati župniji 1 gld. 10 kr. najemnine na leto, kar jim ni bilo nič kaj povšeči. Zato so se hoteli te davščine vsekakor iznebiti, kar se jim je res posrečilo, ko je vladal ljubljanski škofiji Rajnald Scarlichi, naslednik knezoškofa Tomaža Hrena. Dne 19. avgusta 1637. so se namreč odkupili od navedenega letnega zneska s 33 gld. 20 kr. v kranjskih deželnih obligacijah, s čimer se je zvišal dohodek župniji za 50 kr.

S tako pridobljenimi njivami so postali jezuiti zdaj gospodarji zaokrožene celote njiv in travnikov na vznožju podturnskega gradu v smeri proti mestu.

Le nekaj je jezuitom zdaj še nedostajalo, da bi bil popolnoma ves kompleks njihov ter bi bili potemtakem nemoteno lastniki vsega posestva. In to je bila neka njiva, ležeča med njihovimi in kmetijo v Spodnji Šiški z nekaterimi travniki in majhnim, že izsekanim gozdom Pod turnom. Vse pa last baronov Lanthierjev.

Razen tega je presedalo jezuitom še to, da so morali oddajati od svojih njiv dve tretjini desetine baronom, medtem ko je imel pravico do tretje ljubljanski knezoškof. Jezuiti so uvideli, da bi to razmerje do Lanthierjev utegnilo postati razlog za vsa mogoča nesoglasja. Zato so naprosili po patru Nikolaju Koprivitzu Lanthierije, naj jim prodado po zmerni ceni svojo njivo in se odpovedo sporazumno desetini. Bratje Lanthieriji so odgovorili patru posredovalcu pismeno, da jim sicer ni neizogibno potrebno, prodajati nepremičnin, ki so jim jih zapustili praroditelji, vendar pa so pripravljene prepustiti neprisiljeni označene objekte kolegiju, če očetje iz družbe Jezusove obljubijo, da hočejo pri nadvojvodi regentu posredovati za troje, in sicer: 1. da se oprostijo njihova hiša v Ljubljani vsega, kar se tiče mestnih pravic, in se ji prizna izjemen položaj; 2. da se jim podari neki grič v št. Vidu pri Vipavi; 3. da dobe sodno oblast in neposredno podsoodnost, razen v izvestnih primerih, v krajih Sv. Roku, Sv. Petru, Spodnji in Zgornji Vrtojbi pri mestu Gorici. Baroni so dejali, da je njihova zahteva malenkostna in za nadvojvodo ne neugodna. Zategadelj so mislili, da njena izpolnitev pač ne bo težavna, ker vedo, kako zelo je priljubljen Koprivitz na nadvojvodovem dvoru v Grazu. To pa, kar kolegiju nudijo, cenijo na več tisoč goldinarjev (čeprav je bilo mnogo manj vredno).

Jezuiti so se sprijaznili s sporočeno zahtevo ter se takoj odločili, ukreniti vse, česar je treba, da Lanthierijem ustrezijo. Zastran prve točke niso imeli nobene prave težave, ker je mestno oblastvo pristalo v celoti nanjo, pa še na to, da baronom ne bo treba plačevati za njihovo hišo letnega davka v znesku 13 gld. 30 kr. Nikakor pa niso mogli jezuiti doseči povoljnih uspehov glede zahtev, izraženih v drugi in tretji točki. Zavrtilo tega so zahtevali Lanthieriji njivo, ki so jo medtem jezuiti že ukoriščali, nazaj, toda ne samo njive, temveč tudi pridelke, ki so zrasli na njej, in desetino. Vse to je povzročilo jezuitom dosti sitnosti, posebno v letih 1609. do 1612., ko je bil upravnik Lanthierijevih posestev njim sovražni in nenaklonjeni protestant Martin Steinhauser, ki je svoje gospodarje o vsem naporno obveščal. Naposled so Lanthieriji vendarle uvideli, da so jim jezuiti izvojevali, kar so pač mogli. Zato sta prepustila brata Ivan Gašper in Friderik kolegiju njivo v vrednosti 80 do 100 gld. in dve tretjini desetinskega deleža z darilnim pismom z dne 29. januarja 1619., naslovljenim na rektorja patra Nikolaja Jagniatoviusa in njegove naslednike. V pismu je rečeno, da to ni darilo, marveč le neke vrste nagrada, ki si jo je družba z dovoljnim trdom prislužila. Tako je bila ta zadeva za jezuite po daljšem času ugodno rešena. Preostala je nato le še ureditev, ki se je tikala ostale tretjine desetinskega deleža, pripadajočega ljubljanskemu knezoškofu. Pravici do tega deleža se je pa knezoškof Oton Friderik grof Buchhein odpovedal ter samo rektorju naročil, naj ob nekaterih nedeljah in posebej označenih praznikih v šenkavžu slovenski pridiga ud Jezusove družbe, ki si lahko izposodi knjige, ki bi jih morda za ta namen potreboval, v škofijski knjižnici. Toda Buchheinov naslednik knezoškof Jožef grof Rabatta je načel iznova razpravo o desetinskem deležu, trdeč, da gre za župnijske pravice. Spor o deležu je končal šele knezoškof Žiga grof Herberstein, ki je zasedel za Rabatto prestol ljubljanske škofije, s tem, da je dne 15. decembra 1688. potrdil pogodbo,

sklenjeno med knezoškofom Buchheimom in tedanjim jezuitskim rektorjem.

Hren je sezidal jezuitom nov grad in ga blagoslovil pri dveh vodnjakih, ki sta bila v grajski veži. Kakšen je bil grad ob tistem času, pripoveduje J. V. Valvasor v svojem delu »Ehre des Herzogthums Krain« (XI, stran 584). On pravi: »Grad stoji pod gričem, ki je obraščen z gostim gozdom. Poslopje obdaja sadno in drugo drevje tako, da ga ni moči prav opaziti od nobene strani, ker je med zelenim grmičevjem. Poleti je tu zaradi drevesne sence prijetno hladen zrak. V gozdu žubore tu pa tam ljubki studenčki, pod gradom pa se naslaja oko ob pogledu na ravne travnike in orno polje. Ker je torej ta kraj zabavno kratkočasen, zato ga p. n. očetje jezuiti ljubljanski porablajo ob dneh odpočitka za sprehajališče in zabavišče.«

Po navedenem Valvasorjevem poročilu se lahko sklepa, da sta bila grad in vrt današnjega Podturna zelo priljubljeno bivališče jezuitom in njihovim gojencem. Večkrat so bili v gradu pogoščeni dobrotniki jezuitskega reda, a tudi jezuite so drugi gostili. O tem vedo povedati marsikaj jezuitski dnevnik, ki jih hrani arhiv narodnega muzeja. Tako je na primer neki ljubljanski stolni prošt presenetil kuharja podturnske graščine s tem, da je poslal v kuhinjo, preden je prišel v grad, šest kopunov in več steklenic sladkega laškega vina, kar so nato v presrčni družbi on in očetje jezuiti použili. Nekdaj se je neki istrski župnik sam povabil k jezuitom ter imel srečo, da je bilo takrat v gradu na uporabo več zajcev in tort. Neki škof iz bližnje pokrajine, ki je večkrat obiskal jezuite, je dobil razen juhe, govedine, pečenke in močnate jedi tudi kokošje testenice, pečene jerebice in kot prikuho kolerabo. Ker je bil sladkosnedež, so mu postregli povrh še z mandeljnovo in hruševno torto. Pri rednem kosilu so postregli jezuiti goste tudi s pečenimi ribami in piščanci, raki, mlado kuretino v obari, jagnječino in različnimi prikahami. Pa tudi svojim gojencem so jezuiti ob slavnostnih prilikah nudili dobro južino, zlasti vselej takrat, kadar so na prostem pred gradom uprizorili gledališko igro. Pri neki priliki so Podturnom sprejeli z godbo povabljenega deželnega glavarja gojenci jezuitskega kolegija, našemljeni kot plesoče opice in satiri (gozdni bogovi).

Leta 1703. so jezuiti grad popolnoma preuredili. Po razpustu njihovega reda (1775.) je stanoval v njem včasih poleti ljubljanski knezoškof. Ko se je leta 1790. mudila v Ljubljani nadvojvodinja Elizabeta, ji je pridilo plemstvo dne 29. avgusta v gradu slavnostno večerjo, ker je bival tedaj ljubljanski knezonadškof Mihael baron Brigido v Podturnu. Grad je prešel pozneje v last kranjskih deželnih stanov, od njih v posest študijskega sklada, naposled pa državnega erarja, ki ga je obdržal do leta 1851.

Za časa vojne med Avstrijci in Francozi leta 1800. je bila v gradu vojaška bolnišnica za ranjence, ki so jih dovažali iz Italije.

Okoli štiridesetih let prejšnjega stoletja je dobil grad sedanjo obliko. Zanj se je zanimal zmagovalec v bitkah pri Kustoci (1848.), Mortari in Novari (1849.), maršal Jožef grof Radetzky pl. Radetz. Dne 18. junija 1851. je pisal deželnim stanovom, da se namerja naseliti v Ljubljani »iz posebne ljubezni do vrlih Kranjcev« in kupiti Podturn. Ni pa kupil gradu sam, ampak cesar Franc Jožef I., ki ga je prepustil

Radetzkemu in njegovi soprogi do konca njunega življenja na uporabo. Dne 1. maja 1852. je prevzel maršal grad, ki se je imenoval od tedaj »Villa Radetzky«. Radetzky je grad popolnoma prenovil in zgradil poleg njega čedne hleve. Razen tega je dal speljati po bližnjem gozdu položna pota in olepšati prostor okoli gradu z mičnimi cvetličnimi gredicami. Poprava gradu, nove stavbe in druge omišljave so stale maršala nad trideset tisoč goldinarjev.

Ljubljanski mestni odbor je izvolil Radeckega spričo hvaležnosti in spoštovanja dne 30. maja 1852. za častnega meščana in mu nato dne 24. septembra slovesno izročil častno diplomo. Štiri leta potem (1856.) je Radecki vrnil grad cesarju. Ker je bil grad nato naprodaj, ga je leta 1864. kupilo mesto od cesarske uprave posestev.

O tem nakupu so poročale »Novice« z dne 1. novembra 1865. sledeče: »Grad ‚pod turnom‘ (Tivoli) je tedaj *mestno posestvo*. Presvitli cesar ga je prodal mestu za 72.000 gld., in sicer tako, da se 22.000 gld. brž plača, ostalih 50.000 gld. pa v 5 letih, vsako leto po 10.000 gld., mesto pa vzame v svojo službo vrtnarja in hišnikarja. Gospod župan dr. Costa je v seji mestnega odbora 25. dne t. m. dobil nalogo, da se po grofu Grüne-u Njih. Veličanstvu spodobno zahvali. Ker so pa c. kr. deželni poglavar baron Schloissnigg, gosp. Kalman in gosp. župan iskreno si prizadevali za zaželjeni uspeh, je mestni zbor tudi njim izrekel zahvalo, kakor tudi g. dr. Schöppel-u, ki je prvi predlog v tej zadevi naredil. C. kr. dvorni svetovalec in ravnatelj cesarjevih grajščin gosp. Seifert, ki je posredoval to kupčijo, je bil za častnega mestjana izvoljen. Ker se je pa naša hranilnica mestu posebna dobrotnica stem skazala, da mu je brez posebnega poročstva posodila 22.000 gld., je tudi nji bila očitna zahvala izrečena. Za oskrbnike kupljene grajščine in poročevalce, kaj naj se ž njo počne, so bili po predlogu županovem izvoljeni gospodje Malič, dr. Orel in Sovan. — Ko je po Ljubljani počil glas, da je mesto kupilo in tako občinstvu ohranilo ‚najlepši kraj ljubljanski‘, so mestjani vsemu mestnemu zboru hvalo zapeli, da je tako srečno dovršil stvar, katero je župan s posebno marljivostjo obravnaval. Da je veselje mestjanov nad tem kupom res prav živo, znamenje je to, da so svetli knezoškof brž drugi dan županu poslali 1000 gld. v ta namen.« (Takrat je bil ljubljanski knezoškof Jernej Vidmar [1860—1875]. Op. pisca.)

Ko je devetdesetletni Radecki dne 5. januarja 1858. preminul, je mestna občina ljubljanska naročila akademskemu kiparju in livarju Antonu Fernkornu na Dunaju, naj izgotovi maršalov doprsnik. Le-tega so porabili za spomenik, kraseč Zvezdo od dne 19. marca 1860. do konca leta 1918. Podstavek za spomenik je napravil kamnoseški mojster Ignacij Toman. Spomenik je stal 7201 gld. — Nadalje je postavilo mesto Radeckemu tudi pred podturnskim gradom spomenik. Na njegovem kamnitnem podstavku je stal maršal v naravni velikosti iz litega železa. Ta kip, ki je bil na industrijski razstavi v Londonu odlikovan leta 1852., je kupil Jožef Benedikt Withalm, nekdanji lastnik kolizeja, od kneza Salma za 800 gld., čeprav je bil cenjen na 2000 gld., nato pa ga prodal mestu. Kip je bil ulit v Blanci na češkem. Dne 7. novembra 1854. je prosil Withalm dr. Henrika Costo, naj mesto čimprej prevzame kip, ker mu v kolizeju primanjkuje

prostora. Občina je prošnji ugodila. Ker pa takrat ni bil ugoden čas za postavitve spomenika, so ga spravili v mestno shrambo in nanj — pozabili. Okoli leta 1881. so kip našli in ga postavili pred grad Tivoli, kjer je stal do dne 31. decembra 1918., ko je ponoči s spred omenjenim doprnikom kar izginil.

Meseca aprila leta 1870. so zgradili v parku vodometa s fantičem, ki stiska ribo, iz katere se dviga voda visoko v zrak, ter okrasili štiri stebriče okoli vodometa z ulitimi vazami. Bržčas je dobilo ob prav istem času tudi stopnišče spodaj štiri velike pse iz litega železa, o katerih se govori, da se je njihov stvaritelj Fernkorn zaradi neke izgubljene stave ustrelil. Lepo kovano ograjo vrhu stopnišča pred gradom so postavili leta 1886. Izdelala jo je tvrdka Gustav Tönnies. Leta 1899. so nadomestili prejšnje stopnice s sedanjim stopniščem z rampo.

Kjer je dandanes za gradom prostor za letno gledališče, je bil nekoč ribnik, ki so ga pred tremi, štirimi desetletji zasuli. Pred svetovno vojno je igrala tu ali pa tik ob gradu često vojaška godba. Vodnjak s pozlačenim kipom, ki je zdaj pod zelenim baldahinom nad teraso, je stal prej na levi strani gradu, in sicer nasproti bohotno rastoči veliki tisi.

V mesecu maju leta 1883. so bila izpeljana gozdna pota po tivolskem griču, a leto dni pozneje je odsek za olepšavo mesta dal napraviti več mostičev na poti, ki drži proti šišenskemu hribu odnosno zdaj prav za prav le do hotela »Bellevue«. V letih 1937. in 1938. je dala mestna občina vsa pota in vse steze, ki vodijo na Rožnik, ki je bil leta 1936. privzet k mestu, korenito preurediti, to je izravnati, utrditi in dobro posuti z gramozom.

Prostor v Tivoliju, kjer je dandanes velesejem, čedno ograjeno letno telovadišče Ljubljanskega Sokola z veličastnim vhodom, kopališče športnega kluba »Ilirije« in otroško igrišče, je bil uporabljan nekoč za slavnostne nastope vojske ob cesarjevem rojstnem dnevu in za mladinske igre srednješolskega dijaštva; nato pa za prirejanje različnih zabav in razveseljevanja. Na kraju sedanjega telovadišča in kopališča je bilo zgrajeno pred štiridesetimi leti veliko kolesarsko dirkališče, kakih petnajst let pozneje opuščeno in porušeno. Ta del Tivolija je bil potem pred vojno in še precej časa po njej namenjen zgolj potujočim cirkusom, panoramam, zverinjakom, komedijam, vrtljakom, streliščem in podobnemu. Tedaj so Lattermannov drevored bolj ko zdaj obiskovale, zlasti ob

nedeljah in praznikih, velike množice radovednega občinstva, kar pa mirnim šetalcem spričo hrupa in trušča ni bilo nič kaj všeč.

Omembe vredna je vsekakor še beležka »Slovenskega Naroda« z dne 11. aprila 1882. s tole vsebino: Leta 1881. se je pojavil med stanovalci tivolskega gradu legar, za katerim je umrla celo soproga nekega polkovnika. Ljubljancani so se čudili, kako vendar je mogel nastati legar v poslopju, ki je precej oddaljeno od drugih hiš ter stoji med čednim parkom in smrekovim gozdom. Toliko večji pa je bil še preplah, ko se je zvedelo, da je zbolelo za nalezljivo boleznijo tudi šest gostov, ki so hodili zajtrkovat v bližnjo »Švicarijo«. Zato so začeli notranjost gradu preiskovati. In izsledili so vzrok: Vseh trinajst let, odkar so gospodarili na rotovžu nemškutarji, niso v gradu stranišča niti enkrat izpraznili.

Okoliš tivolskega in Cekinovega gradu je bil priklopljen Ljubljani šele leta 1892. Kjer je danes hotel Tivoli ali — bolje — samo mestna stanovanjska hiša, zgrajena od občine leta 1908., je bila prej »Švicarija«, ki jo je ustanovilo Kazinsko društvo ter otvorilo v njej gostilno in kavarno dne 8. junija 1835. z godbo in umetnim ognjem.

Velika sreča je za Ljubljano, da je postalo vse obširno tivolsko posestvo po tolikem menjavanju lastnikov in po toliko izpremembah v teku časa naposled mestna last. Zakaj če bi bil grad s krasno okolico vred v rokah zasebnikov, ki bi razpolagali z vsem po svoji mili volji, bi to gotovo nikakor ne koristilo prebivalstvu kakor tudi ne bi bilo na livadah tako lepo urejenih sprehajališč, kakor so dandanes, ki razveseljujejo domačine in privabljajo s svojo mikavnostjo množice tujcev.

Leta 1880. je napravila mestna občina stalni ribnik, ki ga je tri leta pozneje razširila na južnem delu. Sedaj meri ribnik okoli 8500 m². Mestni magistrat ga je prepustil nemškemu »Eislaufverein« in mu dovolil zgraditi paviljon za drsalce in gledalce. Ker pa društvo ni izpolnjevalo določil pogodbe in imelo samo nemške napise, je mestna občina pogodbo razveljavila ter prevzela drsališče v lastno oskrbo. Poleti so se v prejšnjih časih ljudje tudi vozili s čolni po ribniku.

Od leta 1921. pa do leta 1937. je telesno-kulturno društvo »Atena« uporabljalo prostor za železniško progo, kjer je zdaj izpeljana proti ribniku nova cesta, za telovadišče in igranje tenisa.

MLADINSKO SKRIBSTVO IN ZDRAVSTVO MESTA LJUBLJANE

NA MEDNARODNI MLADINSKO ZAŠČITNI RAZSTAVI II. BALKANSKEGA KONGRESA ZA
ZAŠČITO OTROK IN MLADINE V BEOGRADU LETA 1938.

V Beogradu se je vršil od 1. do 7. oktobra l. 1938. II. balkanski kongres za zaščito otrok in mladine, ki ga je priredila na iniciativo »Union Internationale de Securs aux Enfants à Genève« »Jugoslovanska Unija za zaščito otrok«. V zvezi s kongresom se je priredila istočasno tudi mednarodna mladinska zaščitna raz-

stava, ki je trajala od 1. do 25. oktobra. Razstave so se udeležile poleg balkanskih držav Jugoslavije, Bolgarije, Romunije, Turčije, Grčije in Albanije, tudi druge evropske države, in sicer Nemčija, Madžarska, Italija, Poljska, Anglija, Francija in Zedinjene države severne Amerike ter naknadno še Češkoslovaška.

Vkljub temu, da je kongres razpravljajal prvenstveno o zaščiti vaškega otroka in formaciji medicinsko-socialnega osebja na vasi, so bile še posebej pozvane zaradi primerjave nekatere prestolnice evropskih držav, da pokažejo svoje delo na mladinsko zaščitnem področju. Prav tako so bila pozvana k sodelovanju v okviru jugoslovanske razstave tudi mesta Ljubljana, Zagreb in Beograd.

Ljubljana se je vabilu odzvala in razstavila pregled mladinskega socialnega skrbstva in zdravstva po vojni v okviru slovenske mladinsko zaščitne razstave, ki jo je priredila Jugoslovanska Unija za zaščito dece, sekcija za dravsko banovino. Ker je bilo tako mladinsko skrbstvo in zdravstvo mesta Ljubljane prvič prezentirano pred mednarodnim forumom, velja, da »Kronika slovenskih mest« zabeleži ta dogodek in ga tako ohrani bodočim rodovom v spomin in pouk.

Mladinsko skrbstvo mesta Ljubljane je bilo prikazano s 14 kartami, diagrami in načrti mladinskih ustanov, zdravstvo pa z 10 kartami. Karte so bile razobešene na 3 stenah, ki so merile 76 m². Dočim sta imeli mesti Beograd in Zagreb mnogo več prostora in tudi razkošnejše opremljenega, je bila razstava mesta Ljubljane prikazana sicer skromneje, toda po vsebini gradiva in po mnenju udeležencev bogateje od drugih.

MLADINSKO SKRBTSTVO

Mladinsko zaščitne ustanove so bile razvidne iz karte, ki je v načrtu mesta Ljubljane imela včrtana posebna znamenja. Iz nje je bilo razvidno, da je imela Ljubljana v začetku leta 1938. 7 otroških zavetišč, 7 otroških vrtcev, 11 zavodov, v katere je oddajala svoje oskrbovance, dalje 13 šolskih kuhinj, 5 otroških igrišč in eno gozdno šolo.

Na tujca, ki ne pozna ljubljanskih socialnih razmer in ki mu ni znana socialna struktura Ljubljane tudi s teritorialne plati, je napravila karta ugoden vtis. Tisti pa, ki so mu tozadevne razmere znane, pa si je dovolil pripombo, da bi bilo potrebno več otroških zavetišč, osobito na periferiji mesta (inkorporirane občine). Toda tudi v tem oziru bi imela karta drugačno lice, če bi bili včrtani še zavetišči na Viču in v Zeleni jami, od katerih je bilo prvo izpuščeno, odn. označeno za zavod, kamor oddaja MOL svoje oskrbovance, dočim je drugo že dograjeno, pa še ne posluje.

Izdatki za socialno in mladinsko skrbstvo so bili razvidni iz posebne karte, na kateri so bili ponazorjeni v primeri s celokupnimi proračuni in proračuni za socialno skrbstvo. Celotni proračuni MOL so bili od l. 1918. sledeči:

Prorač. leto:	Celotni proračun MOL
1918./19.	2,411.309 K
1919./20.	5,224.292 K
1920./21.	10,662.790 K
1921./22.	15,408.670 K
1922./23.	9,245.585 din
1924.	23,947.609 din
1925.	28,480.835 din
1926.	34,751.003 din
1927.	36,830.037 din
1928.	42,007.165 din
1929.	44,008.970 din
1930.	49,236.718 din

Prorač. leto:	Celotni proračun MOL
1931.	50,664.868 din
1932.	47,321.500 din
1933.	45,839.075 din
1934.	46,615.234 din
1935./36.	84,531.856 din
1936./37.	103,589.542 din
1937./38.	99,029.377 din

Postavke za socialno skrbstvo MOL pa so bile po vojni v primeri s celotnimi proračuni sledeče:

Prorač. leto:	Postavka za soc. skrbstvo:	% od celotn. proračuna:
1918./19.	209.942 K	8.70
1919./20.	254.028 K	4.86
1920./21.	499.362 K	4.68
1921./22.	836.020 K	5.42
1922./23.	766.338 din	8.28
1924.	2,824.232 din	11.78
1925.	3,745.830 din	13.15
1926.	3,660.463 din	10.53
1927.	3,880.364 din	10.54
1928.	4,220.777 din	10.00
1929.	4,489.670 din	10.20
1930.	4,878.450 din	9.90
1931.	5,079.885 din	10.02
1932.	4,322.238 din	9.13
1933.	4,690.988 din	10.23
1934.	4,569.154 din	9.80
1935./36.	4,092.980 din	4.94
1936./37.	6,918.506 din	6.67
1937./38.	6,120.230 din	6.16

Postavke za mladinsko skrbstvo MOL pa so bile po vojni v primeri s celokupnimi proračuni in postavkami za socialno skrbstvo sledeče:

Prorač. leto:	Postavka za mladinsko skrbstvo:	% od celotn. proračuna:	% od celotn. proračuna:
1918./19.	38.420 K	1.59	18.31
1919./20.	44.420 K	0.85	17.49
1920./21.	77.420 K	0.72	15.50
1921./22.	170.000 K	1.10	20.45
1922./23.	98.000 din	1.06	12.78
1924.	319.543 din	1.33	11.31
1925.	609.400 din	2.14	16.27
1926.	686.400 din	1.97	18.75
1927.	825.800 din	2.24	21.50
1928.	1,015.060 din	2.46	24.07
1929.	830.600 din	1.88	18.50
1930.	897.200 din	1.82	18.71
1931.	1,127.700 din	2.22	22.20
1932.	1,023.240 din	2.14	23.68
1933.	1,148.020 din	2.50	24.47
1934.	1,133.700 din	2.64	24.81
1935./36.	1,334.921 din	1.57	32.64
1936./37.	1,326.850 din	1.28	19.18
1937./38.	2,468.270 din	2,48	40.32

Iz tozadevne grafične ponazoritve je bilo zelo dobro razvidno, da so se izdatki za mladinsko skrbstvo v letih 1918./19. do 1921./22. rapidno dvignili in dosegli prvi maksimum, ko je bila še kronska valuta. Po vojne mladinsko skrbstvene zahteve so terjale, da so se v teku štirih proračunskih let izdatki za mladinsko skrbstvo popetorili. Napram izdatkom za socialno skrbstvo so se dvignili za 1.74 %, dočim so napram celokupnemu proračunu padli za 0.49 %. Od leta 1921./22. zaznamujejo velik padec, ki doseže minimum

leta 1924., nakar postopoma rasejo in dosežejo v dinarski valuti prvi maksimum l. 1928., ko je bilo izdanega za mladinsko skrbstvo napram izdatkom za soc. skrbstvo 24.07 %. So se torej v teku šestih let dvignili za 11.79 %, odn. napram celokupnim proračunom za 1.40 %. Leta 1929. zaznamujejo zopet padec, ki je obenem takoj na začetku zadnjega desetletja minimum, nakar polagoma rasejo in dosežejo po znatnejšem padcu l. 1936./37. v proračunskem letu 1937./38. drugi maksimum 40.32 %. So narasli torej izdatki za mladinsko skrbstvo od l. 1928. do l. 1937./38. za 16.25 %. Pripomniti pa je seveda treba, da so v zadnjih 10 letih rapidno rasli tudi redni letni proračuni tako, da je znašala razlika od proračuna za mladinsko skrbstvo z rednim letnim proračunom od leta 1928. do 1937./38. samo 0.02 %.

Vendarle pa je treba pripomniti, da se opaža osobito v zadnjem desetletju stabilna tendenca po počasnem, pa gotovem povečanju postavk za mladinsko skrbstvo, kar je najboljši znak, da postaja organizacija mladinskega skrbstva od leta do leta popolnejša in da zaradi tega tudi uspehi ne morejo izostati. To velja osobito za zadnje leto, ko se je postavka za mladinsko skrbstvo podvojila ne samo absolutno, marveč tudi relativno in to v odnosu napram izdatkom za socialno skrbstvo (od 19.18 % do 40.32 %), kakor tudi v primeri s celokupnim proračunom (od 1.28 % na 2.48 %).

V zvezi s tem bi bilo zanimivo omeniti tudi to, da stoji mesto Ljubljana v pogledu organizacije mladinskega skrbstva na prvem mestu ne samo v državi, marveč tudi v Sloveniji. To potrjujejo n. pr. sledeči podatki:

Koliko znašajo postavke raznih jugoslovanskih mest za mladinsko skrbstvo, ni podatkov, pač pa razpolagamo s podatki, koliko znašajo postavke nekaterih jugoslovanskih mest za soc. skrbstvo v primeri s celotnim proračunom. Tako n. pr. za l. 1933.:¹

Beograd z Zemunom

in Pančevem	din 6,330.413'—	ali 1.73 %
Zagreb	„ 11,570.216'—	„ 4.75 %
Ljubljana	„ 4,690.988'—	„ 10.23 % ²

Iz teh podatkov je torej razvidno, da je bila l. 1933. postavka MOL za socialno skrbstvo 6 krat večja od beograjske in 2 in pol krat večja od zagrebške v primeri s celokupnim proračunom.

Dalje je zanimiva primerjava postavk za soc. in mladinsko skrbstvo MOL s postavkami za soc. in mladinsko skrbstvo ostalih slovenskih mest.

Celokupna vsota vseh proračunov za slovenska mesta je znašala l. 1927. din 63,572.229'—, leta 1937. pa din 157,704.508'—. Se je torej v teku 10 let povečala za 148.07 %. Od tega denarja je bilo za socialno skrbstvo izdanega v l. 1927. din 6,249.671'— ali 9.66 % od vsote proračunov v l. 1927. V tem letu je znašala postavka MOL za soc. skrbstvo din 3,880.364'— ali

¹ Po Vidakoviću: »Stanbena beda kao uzrok društvene degeneracije«, Beograd, 1935., in »Komunalne financije naših gradova«, Beograd, 1935.

² Vidaković navaja postavko za socialno skrbstvo din 9,254.293'— ali 9.72 % od celokupnega proračuna, kar pa ne odgovarja resnici. Jaz sem navedel gornjo postavko, kakor stoji v proračunih, kjer je zabeležen celokupni proračun din 45,839.075'—, proračun za socialno skrbstvo din 4,690.988'— ali 10.23 %.

62 %. Torej postavke za soc. skrbstvo vseh 24 slovenskih mest niso dosegle niti polovico one vsote, ki jo je namenila za soc. skrbstvo MOL, čeprav so imele trikrat več prebivalstva. Leta 1937. pa je znašala vsota postavk za soc. skrbstvo din 11,163.165'— ali 7.07 % od vsote proračunov l. 1937. Ta vsota se je v teku 10 let sicer skoro podvojila, toda one relacije, ki jo je imela pred desetimi leti napram celokupnim proračunom, ni obdržala, nasprotno, nazadovala je za slabo četrtno. Tega leta pa je znašala postavka MOL za soc. skrbstvo din 6,120.230'— ali 55 %. Torej tudi leta 1937. niso postavke za soc. skrbstvo slovenskih mest dosegle polovico vsote MOL za soc. skrbstvo, toda so se pa tej polovici že močno približale. Dočim je znašala njihova vsota l. 1927. din 2,367.307'—, je znašala l. 1937. din 5,042.935'—. V soc. skrbstvu so pričele torej z MOL uspešno tekrovati ostale slovenske mestne občine.

Če primerjamo sedaj še postavke za mladinsko skrbstvo MOL s tozadevnimi postavkami ostalih slovenskih mest, potem pridemo do naslednjih zaključkov:

L. 1927. so imela posebne postavke za mladinsko skrbstvo sledeča mesta: Celje, Laško, Ljubljana, Maribor, Ptuj, Škofja Loka, Tržič in Slovenj Gradec. Torej 9. Skupna vsota vseh teh postavk je znašala din 1,524.144'— ali 2.39 % napram vsoti celokupnih proračunov, odn. 24.37 % napram vsoti postavk za soc. skrbstvo. Do leta 1937. pa so se gornjim mestom pridružili še Črnomelj, Jesenice, Metlika, Ormož, Radče in Radovljica, torej je bilo l. 1937. vseh mest, ki so imela v svojih proračunih posebne postavke, namenjene samo za mladinsko skrbstvo, 15. Skupna vsota vseh teh postavk je znašala 3,578.160 din ali 2,26 % napram vsoti celokupnih proračunov, odn. 32,05 % napram vsoti postavk za socialno skrbstvo.

Od skupne vsote postavk za mladinsko skrbstvo l. 1927. je znašala postavka MOL 825.800 din ali 55 %, l. 1937. pa 2,468.270 din ali 70 %. Iz te primerjave povsem gladko lahko zaključimo, da v organizaciji mladinskega skrbstva slovenskih mest absolutno prednjači Ljubljana. Dočim tekmujejo z njo ostala slovenska mesta v pogledu splošnega socialnega skrbstva še kolikor toliko uspešno, saj so se ji v teku 10 let znatno približali, ne morejo pa tekrovati v pogledu mladinskega skrbstva, saj so v teku zadnjih 10 let močno zaostali za njo.

K tem komunalnim financam za socialno skrbstvo še tole splošno pripombo, ki je poznavalcu slovenske socialne strukture in mladinsko zaščitnega problema obrnila pozornost: Iz celotnega razstavljenega slovenskega gradiva je bilo razvidno, da je socialna, zdravstvena, vzgojna in moralna zaščita podeželskega otroka neprimerno bolj pereča, kot pa meščanska, in da bi se večina teh vprašanj dala uspešno rešiti, če bi imeli na razpolago sorazmerno vsaj toliko sredstev in moči, kolikor jih ima MOL.

Izdatki za redne in izredne podpore so bili razvidni iz posebne karte, in sicer za desetletje 1928.—1937./38. Iz nje je bilo razvidno, da so znašali izdatki za redne podpore:

v letu	
1928.	din 282.000'—
1929.	„ 292.000'—
1930.	„ 330.000'—
1931.	„ 395.000'—

1932.	din 377.640'—
1933.	„ 382.320'—
1934.	„ 400.000'—
1936./37.	„ 425.400'—
1936./37.	„ 425.000'—
1937./38.	„ 500.000'—

dočim so znašale izredne podpore med din 100.000'— in 200.000'—. Z zmanjševanjem izrednih podpor so rasle redne, odn. padale izredne podpore do l. 1932. (din 90.000'—), od tega leta dalje pa se opaža, da se polagoma dvigajo poleg rednih tudi izredne, osobito v l. 1937., ko so se redne podpore dvignile od 425.400 do 500.000 in izredne od 120.000 na 230.000.

Jasno je, da je obenem z rednimi in izrednimi podporami raslo tudi število rednih in izrednih oskrbovancev, in sicer takole:

v letu	rednih oskrb.	izrednih oskrb.
1928.	370	180
1929.	352	230
1930.	356	255
1931.	430	280
1932.	432	315
1933.	440	350
1934.	496	515
1935./36.	440	498
1936./37.	533	456
1937./38.	484	472

V l. 1937. je MOL vzdrževala popolnoma 192 otrok, delno pa 2805. Ostale mestne občine pa so popolnoma vzdrževale 157 otrok, deloma pa samo 442. Tudi tu vidimo, da ima MOL absolutno največja števila.

Izdatki za zavodno in družinsko vzgojo so rasli prav tako, kakor so rasli izdatki za redne in izredne podpore, in sicer:

Leta:	Izdatki za zavod. oskrbo:	Izdatki za druž. oskrbo:
1928.	120.000	40.000
1929.	120.000	40.000
1930.	120.000	40.000
1931.	190.000	95.000
1932.	190.000	95.000
1933.	190.000	120.000
1934.	150.000	150.000
1935./36.	199.200	216.000
1936./37.	176.400	200.000
1937./38.	300.000	200.000

Obe črti (rdeča — zavodna oskrba, zelena — družinska oskrba) nam nudita s svojimi porasti in padci zanimivo sliko. Rdeča zaznamuje od l. 1930. do l. 1931. stabilen dvig, ki je trajal tri leta in nato padel. Isto se opazi tudi z zeleno črto, toda ta dvig je trajal le dve leti, nakar se prične rapidno dvigati, gre preko rdeče črte in doseže maksimum l. 1935. (216.000 din). Na kritični točki l. 1936., ko se je brzkone odločevalo, ali bo šla rdeča črta navzdol, to se pravi, ali bo dobila prednost pred zavodno družinska vzgoja, se je stvar obrnila tako, da je zašla družinska vzgoja v lahek padec, dočim se zavodna skokoma dvigne za ca. 85 %. Ravno to razkrižje rdeče in zelene črte je bilo točka pozornosti za obiskovalce, saj je bilo med njimi mnogo takih, ki so bili pristaši družinske vzgoje, bilo pa je tudi mnogo takih, ki so bili za zavodno vzgojo. Ali je za nas, to je za Ljubljano in vso Slo-

venijo, vprašanje teh dveh vzgoj rešeno, je odprto vprašanje, najbrže pa bo, da ni.

Da je raslo obenem z izdatki tudi število zavodnih in družinskih oskrbovancev od leta do leta, je razvidno iz sledečega:

Leto:	Zavodni oskrbovanci:	Druž. oskrbovanci:
1928.	34	12
1929.	32	14
1930.	29	11
1931.	50	24
1932.	54	31
1933.	50	41
1934.	46	54
1935./36.	64	69
1936./37.	65	89
1937./38.	117	78

Ob podatkih o zavodni in družinski vzgoji so sprožili obiskovalci vprašanje, zakaj ne družinska vzgoja, ki je cenejša kot zavodna. Iz gornjega je namreč razvidno, da je stal MOL en oskrbovanec v družini n. pr. l. 1936. 2258 din, dočim je stal v zavodu 2713 din.

Dnevna otroška zavetišča MOL so bila prikazana z 12 slikami in enim modelom bežigradskega zavetišča. Poleg tega so bili na posebni karti prikazani izdatki za dnevna otroška zavetišča ter otroci, ki jih obiskujejo, ločeno po spolu. Poleg tega so bili razstavljeni tudi načrti otroškega zavetišča v Trnovem, ki se je pričelo graditi letošnje poletje.

Od vseh otroških dnevnih zavetišč, ki jih vzdržuje MOL, nima nobeno lastnih prostorov. Zavetišče v Zeleni jami, ki je že dograjeno, pa še ne posluje, ter zavetišče v Trnovem, ki se gradi, bosta imeli samostojne, lepe in moderne prostore. Zavetišče pri sv. Florijanu in ono v Sp. Šiški sta bili ustanovljeni leta 1916., na Taboru 1927., za Bežigradom l. 1937., na III. drž. mešč. šoli pa l. 1938. Vsa zavetišča imajo 18 prostorov, eno moško in 18 ženskih moči.

Pregled izdatkov za dnevna otroška zavetišča od l. 1927. do 1937./38. je sledeč:

leta	din
1927.	110.000
1928.	165.000
1929.	105.000
1930.	105.000
1931.	172.800
1932.	125.600
1933.	125.600
1934.	132.600
1935./36.	120.000
1936./37.	95.000
1937./38.	171.640

Pregled otrok v teh dnevnih zavetiščih pa nam prikazujejo sledeči podatki:

Leto	ž.	M.	Sk.
1927.	76	41	117
1928.	68	41	109
1929.	89	47	146
1930.	77	60	137
1931.	70	68	138
1932.	81	67	148
1933.	79	113	192
1934.	89	101	190
1935.	52	105	157
1936.	76	94	170
1937.	99	125	224

Zanimiva je ugotovitev, da so do leta 1932. prevladovali v zavetiščih deklice, dočim prevladujejo od l. 1933. dalje dečki.

Počitniške kolonije MOL so bile prav tako kakor zavetišča prikazane s 17 slikami iz življenja v kolonijah, dalje z načrtom počitniške kolonije v Šiljevici ob morju ter z izdatki in pregledom kolonistov od l. 1927. do 1937.

MOL je bila ena prvih v državi, ki je pričela prirejati za mladino počitniške kolonije, najprej na Gorenjskem, pozneje pa tudi ob morju. Prvo počitniško kolonijo za otroke je priredila l. 1926. in od tega leta dalje redno vsako sezono. Od l. 1927. do l. 1937. je bilo v kolonijah MOL 2542 otrok, izdatki pa so znašali 1,098.500 dinarjev. Tozadevni razvoj nam prikazujejo sledeči podatki:

Izdatki za kolonije ter število kolonistov je raslo od leta do leta, in sicer:

Leto	Izdatki:	Število kolonistov:
1927.	50.000	70
1928.	60.000	130
1929.	70.000	125
1930.	69.500	136
1931.	106.400	234
1932.	126.800	236
1933.	146.200	329
1934.	126.100	380
1935.	70.000	310
1936.	130.000	280
1937.	150.000	312

Tudi v počitniških kolonijah so prevladovali dečki nad deklicami. Poleg tega pa je obiskovalec pogrešal podrobnejše analize uspehov in neuspehov, predvsem pa socialne in zdravstvene strukture kolonistov.

Poleg počitniških kolonij so bile prikazane na razstavi tudi božičnice, ki jih prireja MOL vsako leto za revne otroke.

Božičnice je pričela prirejati šele l. 1930. in so znašali tozadevni izdatki:

leta 1930.	din 47.000—
„ 1931.	„ 50.000—
„ 1932.	„ 50.000—
„ 1933.	„ 55.000—
„ 1934.	„ 65.000—
„ 1935.	„ 65.000—
„ 1936.	„ 75.000—
„ 1937.	„ 84.404—

Očiten je stalen porast. Kandidatov za obdarovanje je vedno več. Saj jih je bilo l. 1935. 605, l. 1936. 644, l. 1937. pa že 731.

Poleg vsega spredaj omenjenega gradiva pa je bil na razstavi prikazan tudi načrt bodoče gozdne šole, ki naj bi jo postavila MOL za bolehe otroke nekje na Rožniku. Tozadevni načrt je vzbudil na razstavi pozornost in tudi odobravanje. Z realizacijo te misli bi bila MOL lahko postavila eno najlepših in najmodernejših mladinsko zaščitnih ustanov za ono deco, ki je zaščite in skrbstva najbolj potrebna.

Spredaj sem omenil med mladinsko zaščitnimi ustanovami, ki jih vzdržuje MOL, tudi šolske kuhinje. Da bo ta kronika popolna, naj podam še o njih kratko poročilo.

Šolskih kuhinj je bilo v Ljubljani v šolskem letu 1937./38. 12, in sicer: na I. deški ljudski šoli (usta-

novljena l. 1936.), na II. drž. deški (1935.), na IV. drž. deški (1937.), na V. drž. deški (1936.), na III. drž. dekliški (1936.), drž. ljudski na Viču (1936.), na bežigradski šoli (1936.), v Lichtenthurnovem zavodu (1920.) in na pomožni šoli (1936.).

Iz gornjih podatkov je razvidno, da so vse kuhinje novejšega datuma razen one na III. drž. mešani. Kuhinje obratujejo večinoma vse od začetka oktobra do konca maja. V njih je zajtrkovalo v l. 1937./38. 549 otrok, obedovalo 40, malicalo pa 51. Od njih ustanovitve do konca šolskega l. 1937./38. so znašali izdatki 193.462 din. Večino teh kuhinj je vzdrževala MOL, deloma pa so jih podpirali tudi banska uprava, Rdeči križ, učiteljstvo in privatniki. V teh kuhinjah je bilo razdeljenega 80.405 l mleka, 250 kg sladkorja, 2555 kg krompirja, 25.097 kg kruha, 1050 kg fižola in 1500 kg moke.

K šolskim kuhinjam naj omenim še otroške vrtce, ki jih vzdržuje MOL. Teh je bilo v preteklem šol. letu 7, in sicer: na Taboru (ustanovljen l. 1889.), II. mestni otroški vrtec (l. 1900.), na II. dekliški šoli (l. 1930.), na II. mešani ljudski šoli (l. 1931.), III. otroški vrtec (l. 1935.), za Bežigradom (l. 1936.) in na III. drž. mešani ljudski šoli (l. 1937.).

Tozadevne mladinske ustanove so prav za prav za Ljubljano najstarejše mladinsko - zaščitne ustanove. Prostorov imajo 13, dalje 13 vrtnaric, toda od vseh 7 samo en otroški vrtec ni v najeti zgradbi, in sicer oni, ki je v samostanu frančiškanskih misijonark.

Čeprav so bili, kakor že uvodoma omenjeno, ti podatki o socialnem skrbstvu MOL skromni, so vendarle pokazali, da ima občina mnogo razumevanja za to panogo mladinskega skrbstva. Iz podanega gradiva je razvidno, da prevladuje v mladinskem socialnem skrbstvu MOL bolj kurativna kot preventivna plat. Ta značilna poteza pa ni značilna samo za MOL, marveč prav tako za vse one občine, ki so šele nekaj let, morda tudi dvoje desetletij pričele posvečati mladinskemu socialno - skrbstvenemu vprašanju pozornost. Simpatično pa je pri celi stvari to, da gredo vse krivulje v pozitivno smer, in sicer stabilno, brez nenaravnih ali morda celo protinaravnih skokov. Bila bi ta stvar brez dvoma sumljiva, če bi razpolagali samo s podatki za nekaj let, ko pa razpolagamo z njimi za vsa leta po vojni, odn. od početka te ali one panoge mladinskega socialnega skrbstva, daje to že dovolj jamstva, da bo tudi v bodoče šla razvojna linija vedno v pozitivno smer.

ŽIVLJENJSKA BILANCA MESTA LJUBLJANE

Umrljivost, rojstva in poroke v Ljubljani od leta 1918. do l. 1937. so bile razvidne iz karte v velikosti 110 × 80.

Vse tri črte (siva, ki je predstavljala umrljivost, modra — rojstva, rdeča — poroke) so stale l. 1918. zelo nizko, kar je za zaključek vojne povsem razumljivo, posebno za rojstva in poroke. Siva črta se takoj v naslednjem letu dvigne, nato pade na isto višino nazaj, se naslednjega leta zopet dvigne, nakar preide v stalno počasno padanje do l. 1928., ko doseže minimum 10 ‰. V letih 1929. in 1930. zaznamujemo zopet rahel porast, nakar se leta 1931. vrne zopet na minimum, nato pa variira med 10 in 12 ‰ do l. 1935., l. 1936. pade zopet na minimum, l. 1937. pa se znova

dvigne na 12 ‰. Dočim opazimo od l. 1921. do l. 1928. tendenco stalnega padanja umrljivosti, zasledujemo od l. 1928. do l. 1937. stagnacijsko linijo z majhnimi variacijami.

Bolj negativna pa je rdeča črta (poroke). Od 9 ‰ l. 1918. napravi v prvem letu po vojni kolosalen skok na 19 ‰. Na tej višini se drži do l. 1921., nakar prične stalno padati in doseže prvi minimum l. 1927., in sicer 14 ‰, nakar se dviguje do l. 1930. (15 ‰), v letih krize pa rapidno pada do l. 1935. (8 ‰) in doseže tako največji padec po vojni. Toda v l. 1937. doseže zopet srednjo višino 13 ‰.

Še interesantnejšo sliko, osobito v odnosu do sive in rdeče, nam nudi modra črta (rojstva). Od l. 1918. stalno in močno rase. L. 1922. doseže sivo črto, gre preko nje in se l. 1923. približa rdeči. To znači, da smo bili od l. 1918. do l. 1922. pasivni, umrljivost je bila večja od rojstva. Od l. 1923. pa se boči v lahнем padcu nad sivo in rdečo črto ter se jim l. 1927. prvič po vojni povsem približa. Tega leta je bilo torej na 1000 prebivalcev skoro enako število za rojstva, umrljivost in poroke. Naslednjega leta se rojstva zopet dvignejo, toda pridejo zaradi porasta porok pod rdečo črto, jo po l. 1931., ko jo v fazi rapidnega padanja zopet presečejo in dosežejo l. 1932. drugi maksimum po vojni in sicer 14 ‰. Od tu padajo do l. 1934. skupaj z rdečo in sivo in se jima približajo tako, kot leta 1927. Leta 1934. padejo celo pod sivo črto, toda naslednjega leta se zopet dvignejo in se v l. 1937. približajo 10 ‰. Stanje umrljivosti, porok in rojstev l. 1937. je torej povsem podobno, odn. enako stanju leta 1929.

V primerjavi z ostalim materialom na razstavi v pogledu splošne umrljivosti je treba pripomniti, da je bila le ta manjša kot v Celju, Mariboru in Ptujju ter mnogo manjša od umrljivosti, ki jo izkazujejo okraji Slovenije, t. j. kmečko prebivalstvo. Največjo rodno od l. 1927. dalje izkazuje sicer mesto Celje in je bila Ljubljana šele na drugem mestu, je pa njena rodno od l. 1927. mnogo večja od rodno, ki jo izkazujejo okraji Slovenije. Dočim rodno v okrajih od l. 1927. pada, v Ljubljani rase. Toda ta pojav je pripisovati navalu tujih porodnic v ljubljansko žensko bolnico. Tudi v pogledu porok je Ljubljana na drugem mestu za Celjem, ima pa letno skoro še enkrat toliko porok na 1000 prebivalcev, kot jih imajo okraji Slovenije.

Rojstva v Ljubljani v l. 1937. so bila razvidna iz posebne tabele, ki se je delila v dva dela, in sicer: 1. rojstva mater domačink in 2. nezakonska rojstva mater domačink.

1. *Rojstva mater domačink* v letu 1937. so bile takele: rojenih zakonskih je bilo 969, nezakonskih 100, skupaj torej 1069. Od teh je bilo moških 550, ženskih 519.

Z ozirom na starost mater je bilo razvidno, da so imele otrok matere

pred 20. letom	39
od 20. do 25. leta	242
od 26. do 30. leta	381
od 31. do 35. leta	240
od 36. do 40. leta	117
od 41. do 45. leta	29
od 46. do 50. leta	4

Po poklicih se razdele takole:

delavci	109
posestniki	27
obrti uslužbenci	323
trgovci in gostilničarji	45
javni nameščenci	139
nižji uslužbenci	50
drugi	177

Od teh so rodile matere

1 krat	454	7 krat	19
2 „	279	8 „	11
3 „	138	9 „	13
4 „	66	10 „	5
5 „	27	več „	12
6 „	28		

Iz gornjih podatkov je torej razvidno, da rodi relativno največ mater med 26. in 30. letom, da imajo največ otrok obrtni uslužbenci, vsi skupaj pa imajo po pretežni večini posamič samo enega otroka.

2. *Nezakonska rojstva mater domačink* pa nam kažejo sledečo sliko: Vseh nezakonskih rojstev je bilo v l. 1937. 100. Od teh 58 moških in 42 ženskih. Matere so bile stare pod 20 let v 11 primerih, od 21 do 25 v 42, od 26 do 30 v 33, od 31 do 35 v 5 in od 36 do 40 v 7 primerih. Največ nezakonskih porodov je bilo v mesecu marcu, torej največ spočetij v mesecu juniju. Po poklicu je bilo 12 mater delavk, 1 kmetica, 22 obrtnih uslužbenk, 1 javna nameščenska, 1 nižja uslužbenka, drugih 28, služkinj pa 33.

Posamezna mati je rodila enkrat v 75 primerih, 2 krat v 15, 3 krat v 5, štiri, 6 in 8 krat v 1 primeru.

Ti podatki nam torej povedo, da je med nezakonskimi največ novorojencev moškega spola, da rode nezakonske matere največkrat v starosti od 20 do 25 let in da imajo največ nezakonskih otrok služkinje.

Vse tozadavne ugotovitve v pogledu mater domačink, bodisi za zakonske kot nezakonske, so bile prikazane še na posebnih kartah, na katerih so bile različne nazorno razvidne.

Rojstva domačinov po spolu v Ljubljani so pokazala v desetletju 1927.—1937., da je bilo rojenih v teh letih 52.5 % moških in 47.5 % ženskih. Največja diferenca v spolu se je pokazala v l. 1936., ko je bilo med rojenimi moških 54.9 % in ženskih 45.1 %.

Ta karta je nudila interesantno ugotovitev v sledečem pogledu: v letih, v katerih je šla črta rojstev vodoravno, imamo med spoli stabilen %, ki variira pri moškem spolu od 53.9 do 54.1, odn. pri ženskah od 45.8 do 46.1. Na prelomu med porastom in padcem se % približata, n. pr. v letu 1932., ko je bilo razmerje 50.3 % : 49.7 %. V l. 1933., ko so rojstva padla, pa prevladuje med novorojenimi ženski spol, in sicer v razmerju 48.9 % : 51.1 %. Od l. 1934. pa, ko so porodi rasli, pa se je tudi razmerje med spoloma obrnilo v prid moškemu (l. 1936.). Na podlagi teh ugotovitev bi skoro lahko postavili pravilo, da gre vsako padanje rojstev v škodo moških potomcev, odn. vsako naraščanje v njihov prid in to v sorazmerju porastov.¹

Nezakonska rojstva v Ljubljani v letih 1927. do 1937. kažejo, da so v padanju. L. 1927. je znašal % nezakonskih 17 %, l. 1937. pa »samo« še 12 %. Toda

¹ Vprašanje je le, če bi nam podatki za prejšnja leta tudi potrdili to domnevo. Vsekakor pa bi bilo gornjo trditev dobro raziskati za daljše časovno razdobje.

pri stvari so interesantne in poučne naslednje ugotovitve: % nezakonskih rojstev domačih mater je od l. 1931., ko je znašal 16 %, padel na 7.5 %, nakar se je zopet dvignil na 11 %, pa padel v l. 1937. zopet na prejšnji minimum. Toda povsem drugačno sliko nam kažejo % nezakonskih rojstev tujih mater, torej mater, ki niso Ljubljancanke. Njihova krivulja je od l. 1928., ko je znašal maksimum 18 %, padla na minimum, l. 1935., ko je znašal 13 %, pa se je do l. 1937. znova dvignila na 16.5 %. Zaključek je pri stvari enostaven in nam potrjuje pač staro izkušnjo, da imajo ona dekleta, ki prihajajo z dežele v mesto za zaslužkom, največ nezakonskih otrok.

V primerjavi z ostalimi mesti ima Ljubljana najmanj nezakonskih. V petletju 1931.—1935. jih je imela 13.8 %, dočim jih izkazujejo za isto petletje Ptuj 22.8 %, Maribor 23.0 %, Celje pa 29.1 %, dočim znaša % nezakonskih za vso Slovenijo 11.2 %.

Otroška umrljivost v Ljubljani od l. 1918. do l. 1937. pa je nudila najpestrejšo sliko. Iz karte je bilo razvidno, koliko je umrlo dojenčkov v 1. mesecu, koliko v prvem letu, koliko od 2. do 15. leta in koliko do 15. leta sploh.

Med umrlimi je bilo starih do 15 let:

l. 1920.	5.5 otrok ali 27.5 %
l. 1925.	4.73 otrok ali 23.65 %
l. 1930.	4.00 otrok ali 20.00 %
l. 1935.	2.6 otrok ali 13.00 %

Iz teh podatkov je razvidno, da je umrljivost otrok do 15. leta v teku zadnjih 15 let padla za polovico. Od l. 1918. je rasla in dosegla maksimum leta 1921. (29 %), naslednjega leta je takoj padla na 22 % in ostala približno na tej višini do l. 1927., nakar je znova padla in dosegla prvi minimum l. 1929., in sicer 14 %, nato napravi ponovno skok na 20 %, nakar pade l. 1934. na drugi in največji minimum, in sicer 7.5 %, toda čez dve leti se zopet dvigne na 15 %.

Umrlijivost otrok od 2. do 15. leta je prav tako v padanju. Od maksimuma l. 1918., ki je znašal 19 %, je po znatnih padcih in manjših dvigih padla na minimum l. 1937., ki je znašal 6 %.

Največje zmanjšanje od l. 1919. do l. 1937. pa kaže umrljivost otrok do 1. leta. Ta je padla od 34 % leta 1919. na 1.5 % l. 1934., nakar se je do l. 1937. »opomogla« na 6 %.

Stabilnejša pa je umrljivost dojenčkov do 1. meseca starosti. Ta je znašala l. 1919. 10 % in dosegla v rahlih variacijah 2.5 % v l. 1934., nakar se je približala 5 % v letu 1937.

Na podlagi teh podatkov lahko zaključimo, da je umrljivost mladine v Ljubljani »zadovoljiva«.

Toda pravilnejšo sliko *umiranja dece po spolu in starosti* je nudila obiskovalcem posebna tabela, ki je vsebovala podatke za različne otroške bolezni pregledno za l. 1935., 1936. in 1937., in sicer za umrle v 1. mesecu, v 2. mesecu, od 3. do 5. meseca, od 6. do 8. meseca, od 9. do 12. meseca, dalje od 2. do 5. leta, od 6. do 10. leta in od 11. do 15. leta.

Od vseh otrok v prvem letu jih umre v prvem mesecu največ. L. 1935. jih je umrlo v prvem letu 55 (29 moških in 26 žensk), v l. 1936. 83 (51 + 32), v l. 1937. pa 75 (47 + 28). Dalje je velika umrljivost od 2. do 5. meseca, in sicer je bila l. 1935. 11 (3 + 8), l. 1936. 25 (14 + 11), nato l. 1937. 15 (10 + 5). V prvem mesecu umre največ nedonošenih, ali onih, ki

so preslabotni, dočim umirajo v ostalem časovnem razdobju za najrazličnejšimi boleznimi.

Mrtvorojeni v Ljubljani od l. 1927. do 1937. kažejo tendenco padanja. Skupna števila in odstotki mrtvorojenih napram vsem rojenim domačih in tujih mater so bila v letih 1927.—1937. naslednja:

1927.	64 ali 4.03 %
1928.	59 ali 3.48 %
1929.	75 ali 4.50 %
1930.	79 ali 3.84 %
1931.	63 ali 3.30 %
1932.	73 ali 3.38 %
1933.	66 ali 3.29 %
1934.	68 ali 3.33 %
1935.	59 ali 2.75 %
1936.	55 ali 2.36 %
1937.	77 ali 3.64 %

Število mrtvorojenih je od l. 1929. stalno padalo do l. 1936., zadnje leto pa se je znatno dvignilo.

Za mrtvorojene domačih mater veljajo v omenjenem časovnem razdobju naslednja absolutna števila in odstotki proti celokupnemu številu rojenih:

1927.	30 ali 4.96 %
1928.	13 ali 1.81 %
1929.	20 ali 2.79 %
1930.	20 ali 2.78 %
1931.	16 ali 2.07 %
1932.	17 ali 2.00 %
1933.	17 ali 2.34 %
1934.	13 ali 2.12 %
1935.	15 ali 2.15 %
1936.	21 ali 2.07 %
1937.	23 ali 2.15 %

Ta črta je nekoliko stabilnejša, ni pa ona, ki prikazuje število nezakonskih med 100 mrtvorojenimi. Le teh je znašal % l. 1927. 18.5 %, minimum l. 1931. 12.5 %, maksimum pa l. 1936., ki je dosegel 25 %, nakar je v l. 1937. padel na 3.80 %.

Ljubljana ima od mest najmanjši odstotek mrtvorojenih 2.15 % (če vzamemo % mrtvorojenih domačih mater), nato sledi Maribor s 3.1 %, Ptuj s 7.1 % in Celje z 9.1 %. Število mrtvorojenih je v Ljubljani padlo od 3.0 % v petletju 1921. do 1925. na 2.1 % v petletju 1931.—1935. Povprečni % mrtvorojenih za vsa mesta je znašal v omenjenem zadnjem petletju 4.3 %, dočim je znašal za vso Slovenijo 2.3 %.

Iz vsega gradiva o socialnem mladinskem skrbstvu in zdravstvu mesta Ljubljane je bilo razvidno, da si utira slovenska prestolnica vkljub vsem težavam in oviram tudi v mladinskem skrbstvu in zdravstvu zadovoljivo pot. Vsekakor bi bile interesantne primerjave z drugimi prestolnicami, tudi inozemskimi, v tem pogledu, toda to bi presegalo tu načrtani okvir. S tem pa še ni rečeno, da bi se ta misel morala opustiti. Njena uresničitev bi bila naravnost velikega pomena in prav to je bila ena vodilnih misli kongresa, da bi vse balkanske države primerjale med seboj svoje delo, se kontrolirale in dajale druga drugi pobudo za ustvarjanje boljše bodočnosti novih generacij. Toda to, kar je na mednarodni razstavi prikazala MOL, je vzdržalo kritiko, ni vzbujalo pohujšanja, dalo ji je legitimacijo, da na bodoče take prilike lahko mirno računa. Vsekakor pa je želeli, da bi na prihodnjem kongresu, ki bo l. 1940. v Bukarešti, mogla pokazati še več in še bolj sistematičnega dela.

Letos 18. maja umrli slovenski pisatelj in publicist dr. Ivan Lah ni bil samo ugleden sotrudnik »Kronike«, ampak tudi upoštevan član tistega prijateljskega omizja, iz čigar pomenkov in spodbud je podjetni prvi urednik te revije, pokojni mestni arhivar Lojze Slanovec leta 1933., ob petnajstletnici osvobodjenja, oživotvoril načrt »v besedi in sliki polagoma zbirati gradivo, da pripravimo tla onemu, ki bo sledeč svetlim vzgledom naših kronistov Vrhovca in Vrhovnika prvi napisal celotno zgodovino Ljubljane.« In da bomo imeli kaj pokazati in pokloniti tujcem, ki se zanimajo za snovno rast in duhovni razvoj slovenske prestolnice... Zato je prav, da se tudi »Kronika« s skromnimi vrstami pokloni spominu avtorja »Brambovcev«, svojega sodelavca in idejnega — soustanovnika.

Ivan Lah je bil rojen 9. decembra 1881. v Trnovem pri Ilirski Bistrici očetu Janezu, pomočniku pri dachu, in materi Jeri, rojeni Smole, ki sta se že naslednje leto preselila v Šmarje na Dolenjskem, kjer je preživel bodoči pisatelj deška leta in vsrkaval s svojo rahločutno dušo ljubezen do zelenih gričev in belih cest, ki jih je pozneje tolikokrat opeval, in do preprostih a zgovornih vaščanov, katerim je v svojih zgodovinskih dolenjskih povestih, zlasti v Vaški kroniki, postavil tako časten spomenik. Po ljudski šoli

Dr. Ivan Lah

v domači vasi je napravil še četrti razred na Vrtači v Ljubljani, nato pa gimnazijo. Od tretje do šeste šole je stanoval v Alojzijevišču, kjer je pričel pisateljevati. Po maturi (1903.) se je vpisal na praško Karlovo univerzo. Študiral je spočetka slavistiko in klasično filologijo, pozneje pa filozofijo pri Masaryku in pedagogiko pri Drtini. Ves čas svojih visokošolskih študij je tudi pridno pisal. Dom in svet, Slovan in Ljubljanski Zvon so ta leta prinesli mnogo njegovih črtic ter impresionističnih novel in zgodb. Poleg tega je v Pragi predelal Upornike in dovršil Brambovce in Vaško kroniko. Dne 10. februarja 1910. je promoviral in se nato odpravil na daljne potovanje po slovanskem svetu, na Poljsko, v Rusijo, v Bolgarijo in Srbijo, odkoder se je vrnil ves prežet s čisto vero v kulturno in politično poslanstvo Slovanov in poln borbenosti... Ker kot prononsiran nacionalist v Ljubljani seveda ni mogel dobiti učiteljske službe na srednji šoli, se je za vsakdanji kruhek, pa tudi iz programa, za katerega se je poslej kot pisatelj, publicist, profesor, predavatelj in organizator boril vse življenje, udinjal novinarstvu, in sicer pri »Jutru« in »Dnevu«, dveh srbofilskih listih (1910.—1914.).

Ob izbruhu svetovne vojne so prevratnega žurnalista dr. Laha takoj zaprli na Ljubljanskem gradu in ga nato dve leti vlačili po avstrijskih internacijskih taboriščih. Šele novembra 1916. je bil potrjen k dunajskemu domobranskemu polku št. 24, s katerim je poleti naslednjega leta odrinil na bojišče, kjer ga je 19. avgusta tako smrtnonevarno ranila v hrbtenico romunska granata, da je za to rano bolehal vse življenje.

Svetli majniški dnevi leta 1918. so ga našli še vedno skoro negibnega v praški vinogradski bolnici, v kateri je — za silo zakrpan vojni invalid — pričakal tudi tako srčno zaželeni in s tolikimi strašnimi žrtvami odkupljeni dan narodnega osvobodjenja...

Nekaj tednov je potem pomagal pri konzulatu SHS v Pragi, nakar se je sredi decembra vrnil v domovino, kjer je najprej do konca šolskega leta 1918./19. poučeval na državni realki. A že so se pokazale zle posledice neizlečene rane. Moral je na zdravljenje v Rogaško Slatino, od koder je jeseni krenil v Maribor. Tam je ostal eno leto kot provizorični uradnik za agende humanitarnih občinskih zavodov, krepko pa se je udeleževal zlasti pri pripravljanju temeljev za sedanjo študijsko knjižnico, pri organizaciji Narodnega gledališča, v uredništvih listov, v tiskarni, v društvih in pri nacionalnih prireditvah.

Ko se je septembra leta 1920. vrnil v Ljubljano, je takoj dobil suplentsko mesto na Mestnem liceju, kjer je potem do božiča 1936., ko je težko obolel na srcu, poučeval slovenščino, srbohrvaščino in filozofijo, pa neobvezno ruščino in češčino. V teh letih je še obiskal Dalmacijo (1921.), se udeležil izleta jugoslovanskih novinarjev po češkoslovaški republiki (1922.), letoval dvakrat na Rabu (1923. in 1924., roman v verzih Gabrijan in Šembilija), potoval na profesorski kongres v Skoplje (1925.) in z osmošolkami v Brno in Prago (1931.), kjer se je po naročilu banske uprave mudil tudi leta 1933. — Leta 1925. ga je kralj Aleksan-

der I. odlikoval z redom sv. Save IV. razreda, naslednje leto pa prezident Masaryk s češkoslovaškim redom Belega orla IV. stopnje. V januarju leta 1936. ga je »Slovansko društvo« v Sofiji počastilo s častnim članstvom. — 1. oktobra 1933. se je dr. Lah poročil s svojo bivšo učenko Božo Jeralovo, hčerko upravitelja hiralnice v Vojniku. 2. oktobra naslednjega leta se mu je rodil sinček Andrijan. Dne 18. maja ob pol devetih zjutraj pa je zaslužni pisatelj, do poslednje ure neumorno snujoč, podlegel srčni kapi v svoji hišici v Mostah, Društvena ulica 8. Dva dni nato ga je kljub hudemu nalivu ogromna množica spremila iz Narodnega doma na pokopališče k Sv. Križu, kjer mu bodo prijatelji in častilci ob obletnici smrti postavili primeren nagrobni spomenik.

Dr. Ivan Lah je bil kulturni delavec v najlepšem pomenu besede: marljiv in iskren svečenik besede in misli, možat v svoji premočrtni prepričanosti, požrtvovalen in idealen borec za svobodo in srečo Jugoslavije. Iz romantičnega občudovalca in oblikovalca viteške preteklosti svoje ljubljene Dolenjske, h kateri se je povrnil tudi v svojih poslednjih dveh beletrističnih delih, v povesti »Sigmovo maščevanje« (1931.) in v nedovršenem romanu »Andrijan Boršič«, se je preko svojega potrebnega in koristnega predvojnega novinarskega delovanja (glej Knjigo spominov I, 1925.; II. del je pripravljen za tisk v pisateljevi zapuščini) razvil v publicističnega tolmača in častilca slovenskih »Vodnikov in prerokov« (1927.) in v poveličevalca zgodovine našega narodnega osvobojenja

(dve knjigi »V borbi za Jugoslavijo«, 1928., 1929.). Ogromno pa je poleg njegovega čisto literarnega dela, ki so ga prav do avtorjeve smrti prinašale tudi naše manjše revije, dr. Lahovo drobno, še neocenjeno informatorsko delo za jugoslovansko - češkoslovaško - rusko kulturno in politično zблиžanje. Nenehno je sledil duhovnim in družabnim dogodkom v slovanskem svetu in z mladeniškim zanosom poročal o njih, da bi vzgojil novi rod v tisti nepremagljivi veri v Slovanstvo, ki je njemu samemu in tolikim drugim borcem in tvorcem bila najvišji ideal in najgloblja moč v delu in trpljenju za narod.

V razumevanje in pojasnilo dr. Lahovega neomajnega stališča glede na slovenstvo v okviru jugoslovanstva pa opozarjam na njegovi temeljiti študiji: Jugoslovenska akcija in naš kulturni problem (Naša doba, 1930.) in Naše kulturno jedinstvo (Glasnik jugosl. profesorskega društva XI, 1931.). Oba članka bi bila po svojem mirnem presojanju in pravičnem odmerjanju še danes vredna upoštevanja merodajnih činiteljev. Saj se ta pereči problem skoro ne premakne z mrtve točke. Bilo bi pa za obe strani prav in lepo, če bi se rešil v smislu razglabljanj in dognanj dr. Ivana Laha, ki je bil pošten, plemenit, zaslužen in vnet Slovenec, pa ponosen, strpljiv, razumen in iskreno hvaležen Jugoslovan.

*

V »Kroniki« je objavil dr. Lah naslednje članke: Knez Miloš v Ljubljani (I, str. 14, 91, 164); Zvezda. V spomin † Fr. Krapežu (II, str. 52*); Ob stoletnici ljubljanske Kazine (III, str. 182, 201).

NAVJE IN ŽALE

J O S. W E S T E R

Ljubljana je dobila letos dve javni napravi, zgrajeni po genialni zamisli in načrtih arhitekta univ. prof. Jož. Plečnika: gaj zaslužnih mož na vzhodnem robu nekdanjega pokopališča pri Sv. Krištofu in novo mrlišnico (sedaj še v gradnji) pred pokopališčem pri Sv. Križu. Prvi kraj je nekropola naših zaslužnih mož, ki so počivali doslej na raznih mestih starega, sedaj opuščene pokopališča, in obenem lapidarij tipičnih nagrobnikov iz raznih dob domačeklesarske obrti (od 17. stol. dalje), drugi pa bo kompleks večje portalne zgradbe in več posamič stoječih paviljonov (kapelic), kjer bodo Ljubljančani polagali svoje rajnike na mrliški oder, od koder jih spremijo na zadnje pokojišče pri Sv. Križu.

Obe napravi sta za prebivalstvo globljega pietetnega in kulturnega pomena. Treba ju je bilo označiti z jedrnatim in značilnim imenom. Zato je pisec kot član mestnega sveta sprožil v kulturnem odboru predlog za poimenovanje, ki bi se temu kakor onemu kraju spričo njegovega namena in značaja najbolj prilagalo. Za osnovo si je vzel staroslovenski besedi *n a v*, *navi* (= mrlič) in *ž a l*, *žali* (= grob). Prva še živi v našem jeziku kot *navček*, ki pomeni mali zvon, s katerim zvoné umirajočemu ali umrlemu, in kot *mavé* ali *navje* (duše nekrščenih otrok). Beseda »žal« pa je

ohranjena v starem krajevnem imenu žale (v Kamniku, pri Radovljici, na Bledu, v Bohinju, pri Rogatcu) in žalna (na Dolenjskem), morda tudi žalec (v Savinjski dolini). Pomembno je, da značijo žale kraj, kjer so odkrili prazgodovinska grobišča.

V »Slovcu« z dne 9. avgusta t. l. objavljeni predlog, da naj bi se mrlišnica pred Sv. Križem nazvala žale (žalje) ali Navje, je doživel tak odziv, da so naši dnevniki kar pričeli rabiti ime žale, še preden ga je tudi mestni svet na svoji seji dne 13. oktobra soglasno odobril. In tudi v govorici se je beseda takoj prijela in udomačila, bržčas, ker družijo ljudje z žalami pojem žalovanja, dasi žale prvotno nimajo tega pomena.

Tako je za častno grobje pri Sv. Krištofu preostalo ime Navje, ki ga je odobril tudi kulturni odbor mestnega sveta in ga je mestni predsednik dr. Juro Adlešič v svojem govoru ob blagoslovitvi dne 30. oktobra inavguriral. Tako ima Ljubljana sedaj svoje Navje kot panteon mož, ki so si stekli zaslug v naši kulturni in politični zgodovini in so bili njih nagrobniki z zemeljskimi ostanki vred prej razmeščeni po starem pokopališču, in svoje žale, ki utegnejo spričo originalne arhitektove zamisli postati vzor za »svete gaje« v drugih mestih.

ŽUPANOV GOVOR OB OTVORITVI NAVJA

Spoštovana gospoda!

Slavnosti merimo po pomenu in slavi tistih, ki jih z njimi častimo in slavimo. Današnja svečanost je pa navzlic skromnosti vendar tako velika, da ji le težko najdemo enako v razvoju našega mesta in slovenskega naroda. Slavimo namreč najboljše, ki so delovali v našem mestu in si s svojim delom pridobili take zasluge, da njih imena ne bodo pozabljena nikdar. Smrt vsakega izmed njih je pomenila veliko izgubo za mesto in narod, toda tudi vsi ti, ki so jih smatrali njih sodobniki za nenadomestljive, so naposled morali semkaj k Sv. Krištofu.

Vsako groblje je molčeče in polno skrivnosti. Tako nam tudi zadnji kos pokopališča Sv. Krištofa prikriva skrivnosti in zastavlja mnogo vprašanj, ki jim nikdo ne ve odgovora. Tamle je spomenik ljubljanskega zlatarja Ceruna, ki je v 17. stoletju s spretno roko izdeloval mojstrovine v dokaz tedanjega blagostanja in kulture. Že davno prej je mojster umrl in sto let je minulo po njegovi smrti, ko je Sv. Krištof sprejel prve umrle v svojo zaščito. Nobeno pisanje nam ne pove, kako je prišel semkaj ta najstarejši nagrobnik, in nikjer ni izročila, zakaj je bila prav ta plošča tako dolgo skrita našim očem. In vendar se mi ta tajinstveni nagrobnik zdi prav pomenljivo znamenje, kakor bi bil ta ljubljanski zlatar poslan semkaj iz 17. stoletja, da skuje zlato verigo med svojim časom rojstva baročne Ljubljane in bohotnega razcveta njene kulture ter sklene zlato vez slovenske besede tja čez 17. stoletje do Valentina Vodnika in drugih slovenskih preporoditeljev ter dalje do slovenskih županov in politikov, do slovenskih pisateljev in novinarjev, pesnikov in učenjakov, umetnikov in gospodarjev, ki so legli v to zemljo k počitku po darovanju samega sebe svojemu narodu.

Tamle pri vhodu je pa zadnji grob, ki je sprejel svojo krsto že tedaj, ko smo še pokopavali pri Sv. Krištofu. Edino v tem grobu pokopanih ni nikdo motil s prenašanjem na Navje, kakor smo zemske ostanke drugih morali poiskati po ostalem delu opuščene pokopališča, da jim tukaj zavarujemo večni mir v časti in spoštovanju.

Ali ni skrivnostno naključje kazalo pot onemu najstarejšemu spomeniku semkaj, da je s tem najmlajšim nagrobnikom sklenilo štiri stoletja ljubljanske in slovenske zgodovine? Prvi kamen pripoveduje o obrtniku - zlatarju in, glejte, spet skrivnostno naključje, da je legel pod zadnji križ k počitku obrtnik - mizar. In med vsemi temi spomeniki nas ta obrtniški grob spominja na korenine še na zemljo priraslega ljubljanskega prebivalstva, ki so iz njih pognali najvišji, najlepše cvetoči in najbogateje s plodovi obloženi vrhovi Ljubljane in Slovenije. Imena tega *slovenskega plemstva duha* tu nad grobovi dokazujejo, da te korenine — korenine napredka Ljubljane in slovenskega naroda — srkajo najboljše sokove iz zemlje, napojene z znojem in krvjo slovenskega kmeta!

Kdor zna brati, bo iz teh spomenikov bral najlepšo knjigo o našem mestu in narodu! In če bomo to vedno odprto *knjigo slave* čitali večkrat in če se bo njene povesti naučila tudi naša mladina, bo ves narod sam

prihitel semkaj, da iz rezanega kamna sezida mogočni Hram slave.

Zakaj, s tem Navjem zidamo temelje Hrama slave v *srcih* vseh Ljubljančanov in vseh onih, ki bodo s pobožno spoštljivostjo prestopali ta prag, se zamislili v usodo našega mesta in domovine ter se s hvaležnostjo spominjali ogromnih žrtev vseh onih, ki so nam ustvarili tako velik napredek in s svojim delom zgradili trdne osnove za srečno bodočnost Velike Ljubljane in za samostojen razmah slovenskega naroda v kraljevini Jugoslaviji, ki so nam jo tu pokopani s plodovi svojega dela priborili in osnovali.

S počaščenjem tistih, ki so naše ljudstvo zbudili k narodni zavesti in ga vodili z besedo in zgledom skozi stoletne boje ter mu v roke dali orožje, da si je z njim priboril zmago in svobodo — s počaščenjem vseh teh buditeljev, borcev in vodnikov pričenjamo proslavo 20 letnice naše kraljevine Jugoslavije.

Navje je samo skromen viden izraz hvaležnosti Ljubljane vsem onim, ki so po težkem delu za blaginjo našega mesta in naroda legli k počitku pri Sv. Krištofu. Že to tiho Navje naj bo pa glasna spodbuda vsem nam in naši mladini, da zaslužnim postavimo čim najmogočnejši spomenik hvaležnosti in slave v *naših srcih*. Tak spomenik naj bo naš trdni sklep, da hočemo pokojne posnemati z nesebičnim delom za javno blaginjo bele Ljubljane in za srečo vsega našega naroda!

Ne upam si pred najslavnejšimi imeni našega mesta in naroda naštevati imen vseh onih, ki so s kulturnim in še posebnim odborom z ljubeznijo in s spoštovanjem do velikih pokojnikov in do slave Ljubljane ustvarili to častitljivo Navje. Vsem izrekam najlepšo zahvalo v imenu mesta Ljubljane, ki je s tem gajem vsaj skromno zadovoljila zahteve pietete, hkrati pa izjavljam, da se bo mestna uprava še nadalje trudila za razširjenje Navja in za uresničenje še lepših zamisli v čast naših zaslužnih.

Velik praznik obhajamo in kakor bomo pojutrišnjem obhajali god Vseh svetih, tako danes praznujemo praznik *Vseh slavnih* našega mesta in naroda, ki njih zemski ostanke trohne v tej posvečeni zemlji, — polet njih duha, utripi njih src in njih dela pa še vedno žive v vsem tem, s čimer se ponaša naše mesto in je v slavo vse naše slovenske domovine.

Ni mi treba naštevati imen vseh onih, ki tukaj čakajo vstajenja, saj so svoja imena že sami vklesali v našo zgodovino za večno in bolj trdno, nego so vklesana na teh nagrobnikih. Vsi čitamo iz njih, da bi brez njih ne bilo slovenske Ljubljane, ne bilo niti slovenske univerze, ne bilo slovenske Akademije znanosti in umetnosti, ne bilo najbrž slovenske kulture sploh.

Z zemskimi ostanki nesmrtnih je posvečeno Navje in njih delo je blagoslovil Najvišji, da je obrodilo stoteri sad vsem Slovincem in glavnemu mestu njih domovine. Milostljivi gospod arhidiakon, prosim Vas v imenu Ljubljane, da pokličete milost božjo iz nebes za duše vseh teh, ki jih z Navjem slavimo, in blagoslov za naš trdni sklep, da jih hočemo posnemati, da bodo tudi naša dela za bodočnost našega mesta in za srečo vsega naroda rodila stoteri sad! Naj v miru počivajo!

PROSLAVA 20 LETNICE JUGOSLAVIJE

Ljubljana je 20. obletnico Jugoslavije proslavila na narodni in državni praznik 1. decembra l. l. z največjo slovesnostjo.

Po jutranjih slovesnih opravilih v cerkvah vseh veroizpovedi je bila popoldne ob 5. slavnostna izredna seja mestnega sveta v glasbenem okviru, ki ga je izvajalo železničarsko glasbeno društvo »Sloga« pod vodstvom kapelnika, mestnega svetnika Heriberta Svetela. Dvorana je bila okrašena s kipi kralja Petra I. Velikega Osvoboditelja, Viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja in mladega kralja Petra II., z lovorjevimi vencami s trakovi v mestnih barvah ter z veliko državno zastavo, predvsem je pa v dvorani prvič visela jubilejna preproga, naročena v spomin te zgodovinske obletnice.

Slavnostna izredna seja mestnega sveta se je pričela z Davorin Jenkovo uverturo »Kosovo«, nato je pa župan dr. Juro Adlešič spregovoril naslednji govor:

Visoki mestni svet!

Že 220 let bo kmalu, odkar se v tej dvorani zbirajo ljubljanski mestni možje k posvetovanjem, toda niti častitljivi notranji in zunanji svet niti poznejši občinski svet ni imel važnejše seje, kakor je bila seja občinskega sveta ljubljanskega 19. februarja 1918., ko se je glavno mesto dežele Kranjske in središče slovenskega političnega življenja pridružilo majski deklaraciji in tedaj prvič v zgodovini zahtevalo zedinjenje Slovencev z brati Hrvati in Srbi »v samostojno državno telo, ki bodi *prosto vsakega gospostva tujih narodov*.«

Majska deklaracija je bila tista plamenica, ki je užgala ves naš narod za svobodo in za zedinjenje. To plamenico svobode je pa v dunajskem parlamentu prižgal naš sedanji častni meščan dr. Anton Korošec, ki je naposled kot predsednik Narodnega veća pripeljal Slovence, Hrvate in Srbe dne 29. oktobra 1918. do ustanovitve »narodne suverene države Slovencev, Hrvatov in Srbov« in postal njen *šef eksekutive*, da zato smemo dr. Antona Korošca slaviti kot prvega poglavarja naše Države SHS.

Radosten izpolnjujem dolžnost, da ob tej slovesni priliki, ko se spominjamo tudi 29. oktobra 1918., izrazim častnemu članu mesta Ljubljane dr. Antonu Korošču najtoplejšo zahvalo glavnega mesta Slovenije za odločilne zasluge, ki si jih je pridobil za našo svobodo in zedinjenje.

Znameniti 29. oktober 1918 je bil *prvi narodni praznik* v našem mestu in spet se je v tej dvorani zbral občinski svet ter poslušal besede župana dr. Ivana Tavčarja:

»Naša naloga je, da z vso ljubeznijo objamemo svojo domovino ter ji obljubimo služiti z vsemi močmi in do poslednje kaplje krvi!«

Po tej zaobljubi, ki je tudi nam sveta prisega, je občinski svet na županov predlog sprejel resolucijo, »da prizna za vrhovno jugoslovansko avtoriteto Narodno veće v Zagrebu ter se mu podvrže v vsakem oziru,« prav tako pa tudi županovo poročilo, da je »ex praesidio in via facti odredil, da je odslej naprej

na mestnem magistratu *izključni* uradni jezik *slovenski* ter se bo odslej nadalje dopisovalo z *vsemi* uradi in oblastmi, torej tudi z vojaškimi, le slovenski.«

Ljubljana je dobila popolnoma slovensko lice in z *vseh* hiš so vihrale slovenske zastave. Že drugi dan je Narodni svet odredil na vseh srednjih šolah slovenski učni in uradni jezik — zadnji dan oktobra je pa zapustil Ljubljano poslednji predsednik c. kr. vlade za vojvodino Kranjsko. In zadnji dan meseca oktobra l. 1918. je predsedništvo Narodnega veća v Zagrebu kot vrhovna oblast države Slovencev, Hrvatov in Srbov na predlog Narodnega sveta imenovalo za Slovenijo *Narodno vlado SHS v Ljubljani*. Svobodna Slovenija z Istro je z njo dobila *prvo svojo vlado v svoji zgodovini!*

Ko se spominjam najvažnejših zgodovinskih dogodkov leta 1917. in leta 1918., ugotavljam z veseljem, da imamo med seboj še tedanjega drž. poslanca ljubljanskega mesta in člana Narodne vlade, ki je pri vseh tedanjih velikih dogodkih neposredno sodeloval, — našega spoštovanega tovariša gospoda podžupana dr. Vladimira Ravniharja. Častno in vplivno je bil v Narodni vladi zastopan tudi občinski svet z županom dr. Ivanom Tavčarjem in podžupanom dr. Karlom Trillerjem.

Ljubljana se je zadnjega oktobra 1918. zavedala, da je postala glavno mesto svobodne Slovenije, in pesnik bi moral biti, da bi opisal navdušenje Ljubljančanov in ljudstva, ki je privrelo z vseh strani, ko je bila z balkona tedanjega deželnega dvorca objavljena narodna vlada, toda vsi smo ta dan doživeli in se ga živo spominjamo ter štejemo med najlepše dni svojega življenja.

Prvo sejo ljubljanskega občinskega sveta v novi, osvobojeni državi je 19. novembra otvoril župan dr. Tavčar z iskreno željo, »da se reši ta mlada država vseh težav, ki jo ogrožajo«, ter izjavil: »Mi danes sklenemo, da se podvržemo v vseh ozirih novi državi Jugoslaviji...«

V tej dvorani izrečene želje ljubljanskega župana so se kmalu izpolnile, ko je že 24. novembra Narodno veće sklenilo *zedinjenje vseh Jugoslovancev*.

Delegati Narodnega veća so po svojem sklepu, ki vsem jugoslovanskim narodom pomeni novo razdobje, prišli 29. novembra v Beograd, ki jih je veličastno sprejel. Na hiši, kjer je začasno stanoval regent Aleksander, so plapolale slovenska, hrvatska in srbska zastava.

Nocoj pred 20 leti je regent in prestolonaslednik kraljevine Srbije sprejel delegate Slovencev, Hrvatov in Srbov v navzočnosti srbskih ministrov ter po prečitani adresi, da se *država Slovencev, Hrvatov in Srbov* združuje s Srbijo in Črno goro v *enotno* državo Srbov, Hrvatov in Slovencev pod vlado kralja Petra I. oziroma regenta Aleksandra kot njegovega namestnika, izjavil, da

»v imenu Njegovega Veličanstva kralja Petra I. proglašam *zedinjenje Srbije z deželami neodvisne države Slovencev, Hrvatov in Srbov v enotno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev*.«

Današnja kraljevina Jugoslavija je bila rojena! Vsem, ki so nam priborili svobodo, zedinjenje in kraljevino Jugoslavijo: Slava!

Kralju Petru I. Velikemu Osvoboditelju in Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju: Slava, slava, slava!

(Godba igra državno himno, ki jo vsi poslušajo stoje, občinstvo na Mestnem trgu jo pa poje odkritih glav.)

Visoki mestni svet!

Globoko se zavedamo neprecenljivega pomena zedinjenja v svobodno kraljevino Jugoslavijo za naše mesto. Ljubljana je iz malega provincialnega mesta postala tretja prestolnica močne in po vsem svetu spoštovane države. Poglejmo, kako je svoboda blagoslovila rast in napredek bele Ljubljane na vseh poljih!

Pred 20 leti je Ljubljana pokrivala 38 kvadratnih kilometrov, danes pokriva 65 kvadratnih kilometrov. Imela je 53.200 prebivalcev, danes jih ima nad 86.000. Štela je 2248 hiš, a danes jih ima že nad 6600, kar nam v primeri s porastom števila prebivalstva dokazuje, kako velik del prebivalstva sedaj stanuje v sicer majhnih, a lastnih domovih. Število stanovanj je zraslo od 10.500 na 20.700 — zazidali smo pa samo v hiše *1 milijardo dinarjev*, ko je k tej vsoti prispevala sama mestna občina 73 milijonov dinarjev. Ker nismo več tako stisnjeni med zidovjem in je Ljubljana postala res zdravo vrtno mesto, je padla tudi umrljivost od 15 % na 10 %.

Kakor se je Ljubljana zboljšala glede telesnega zdravja, tako je silno napredovala na duhovnem polju. Imeli nismo niti slovenskih srednjih šol, ko smo že prvo leto nove države dobili slovensko vseučilišče, nato več raznovrstnih višjih in visokih šol ter akademij in drugih kulturnih zavodov, letos je bilo pa naše mesto počaščeno tudi z Akademijo znanosti in umetnosti. Ljubljana je v 20 letih svobode dobila najvažnejša obeležja duhovnega središča samostojnega visoko kulturnega naroda!

Z univerzo so prišle pobude za napredek na vseh poljih, ker je naša univerza resnično pravo slovensko vseučilišče in v korist vsem slojem našega naroda. V našem mestu se posebno očitno uveljavlja napredek gradbene umetnosti, ki je izluščila lepote baročne Ljubljane in jih srečno spojila s samorodno in našemu mestu svojstveno sodobno arhitekturo. Tako je ustvarila nam in rojakom ljubo, od tujcev pa občudovano in rado obiskovano mesto. Zato je Ljubljana v kratkih 20 letih postala tudi prikupno središče naglo napredujoče tujsko prometne dežele, ki spada že zaradi raznoterosti svojih lepot in privlačnosti med najvažnejše dežele mednarodnega turizma.

Z nadaljnjim razvojem tega mnogo obetajočega vira dohodkov je v najtesnejši zvezi prometno vprašanje, ki se je zadnja leta tudi premaknilo in so se razmere pričele boljšati, da pričakujemo z železniško zvezo z morjem tudi Jadransko cesto ter uresničenje naše vsestransko upravičene zahteve po poglobljenju glavnega kolodvora.

Obrtne stroke so se izpopolnile do uspešnega tekovanja s tujo konkurenco. Iz njih in tudi samostojno se je razvila naša po vsej državi in tudi v svetu ugled-

na industrija, ki se Ljubljane ne more ogniti vsaj ne kot živahnega trgovskega in sploh gospodarskega središča naše banovine.

Šele v svobodni državi je pa Ljubljana postala tudi politično središče našega naroda ter vpliven in večkrat odločujoč činitelj v javnem življenju vse države. Pozabiti ne smemo, da so osrednji državni in drugi uradi ter zavodi prav močno pomagali do pomnoženega ugleda Ljubljane v deželi in državi ter tudi pred drugim svetom.

Vse strani napredka Ljubljane se posebno nazorno odražajo v proračunih našega mesta. Danes skoraj ne moremo verjeti, da je proračun mestnega zaklada za leto 1918./19. znašal samo 651.621 din. Že drugo leto neodvisnosti in samostojnosti se je ta proračun podvojil na 1.361.259 din. Z naglim razmahom napredka na vseh poljih so pa rasle tudi potrebe in zahteve, da letošnji proračun samega mestnega zaklada znaša 69.998.133 din.

Tako se je Ljubljana povzpela v kratkih 20 letih od okroglih 650.000 na 70 milijonov dinarjev! In pri tej ogromni razliki moramo še upoštevati, da je bilo prva leta po vojni denarja povsod na pretek, danes pa dinar že mnogo plača. Za to sliko pa v zrcalu mestnega proračuna vidimo tudi odraz denarnega prometa našega mesta in gospodarstva v povojnem razmerju!

Kako nepojmljivo silen je razmah, ki ga nam je dala kraljevina Jugoslavija — a kaj bi bilo z nami brez Jugoslavije, imamo tudi dosti zgledov... Zato nas pa to poglavje opominja glasno in prepričevalno: *Kakor so se v teh 20 letih svobode pomnožile številke, tako naj bi bila zrasla tudi naša državljanska zavest!*

Edino ta nas obvaruje pred usodo pravkar omenjenih zgledov.

Pokličimo si v spomin samo še, kar je pred 20 leti ob rojstvu države v tej dvorani govoril župan dr. Ivan Tavčar na »izredni javni svečanostni seji« občinskega sveta dne 14. decembra 1918. Dejal je takrat:

»Zbrani v slavnostni seji hočemo *spodobno in dostojno* poveljati spomin 1. decembra, spomin dneva, ki je največjega zgodovinskega pomena za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev! Ta dan se je položil temelj mogočni, trdni in edini Jugoslaviji, ki mora biti enotna in celotna.«

Svoje besede, ki so se že izpolnile, je moj slavni prednik v tej dvorani zaključil z ugotovitvijo, »da je resnica in zatorej ne bomo nikoli pozabili, da je postala dinastija Karađorđevićev rešiteljica Jugoslavije. Zato obhajamo tudi praznik, pri katerem smo dolžni izražati hvaležnost in vdanost naši dinastiji.« O resnici teh pred 20 leti tukaj izgovorjenih besed smo od leta do leta bolj prepričani in zato prihaja iz dna naših src vzklik: Naj živi naš mladi kralj Nj. Veličanstvo kralj Peter II.!

Živel visoki kraljevski dom!

Živela kraljevina Jugoslavija!

Visoki mestni svet!

Vaše navdušenje mi je dokaz, da so čustva ljubljanskih mestnih svetov v tej dvorani trajna in nespremenljiva ter da se ljubezen do našega vladarja od dne do dne veča in krepi od leta do leta državljanska za-

vest. Ljubezen do domovine v Ljubljani je vedno trdna in nepremakljiva, kakor so trdni kamnitni zidovi naše mestne hiše. Simbol trajnosti, nespremenljivosti in nesmrtnosti je pa bršljan, znamenje upornih slovenskih kmetov in pristašev majske deklaracije, bršljan, ki na naši jubilejni preprogi prepleta slovenski nagelj v okviru slovanske lipe. Nesmrtno je slovenstvo našega mesta in nesmrtna je zvestoba bele Ljubljane in vsega slovenstva do kralja in do vse vladarske hiše in kraljevine Jugoslavije!

Visoki mestni svet!

Dovolite, da sporočim ta naša čustva na najvišjem mestu in da odpošljem Nj. Veličanstvu kralju Petru II. v dokaz naše trajne ljubezni in nespremenljive zvestobe brzojavko z enakim besedilom, ki je bila pred 20 leti poslana s pravkar opisane seje:

»Nj. Veličanstvu kralju Petru II., Beograd.

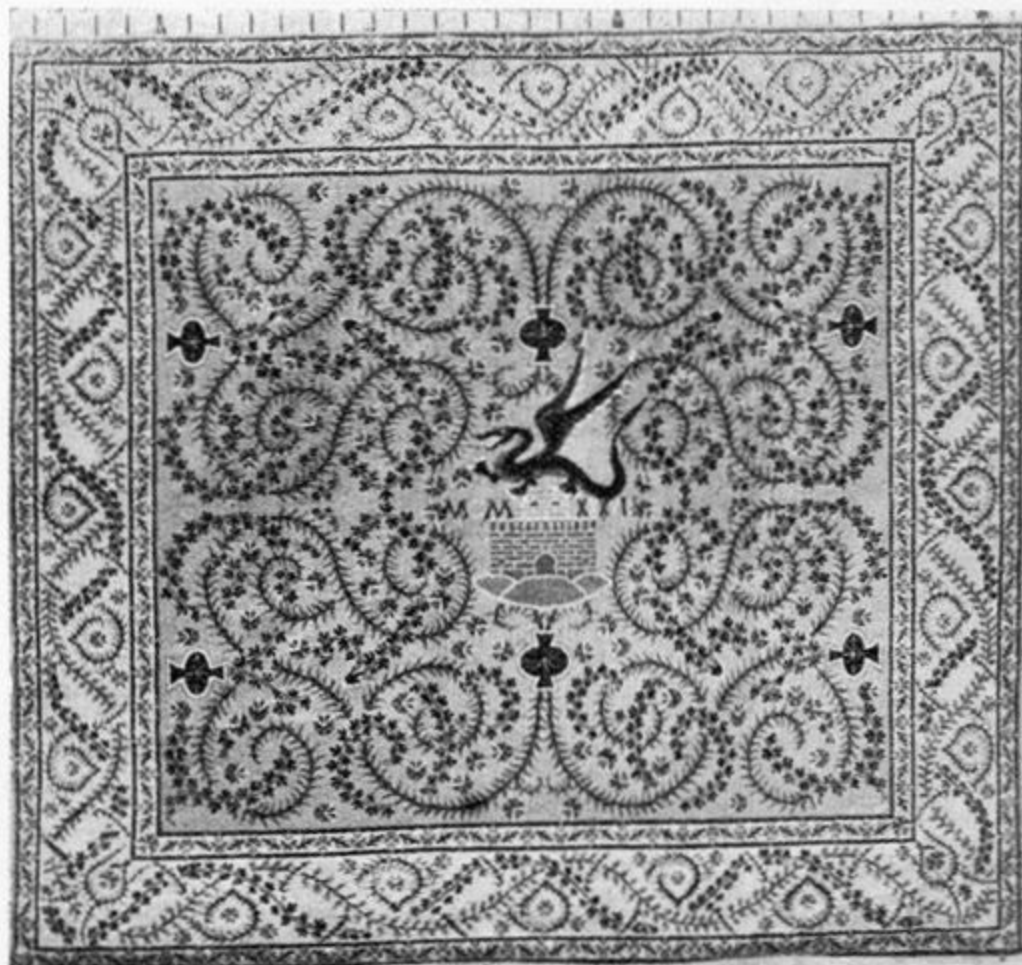
Mestni svet slovenskega stolnega mesta Ljubljane na današnji narodni praznik zbran k slavnostni seji v proslavo osvobojenja in zedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev, pošilja Vašemu Veličanstvu najvdanejši pozdrav. Z iskrenim navdušenjem in globoko hvaležnostjo obeta zastopništvo prestolnice slovenskega dela naše skupne domovine najvernejšo vdanost visoki vladarski hiši edinstvene, neločljive kraljevine Jugoslavije. Naj živi Nj. Veličanstvo kralj Peter II., naj živi visoki kraljevski dom, naj živi kraljevina Jugoslavija!«

Po ovacijah kralju, kraljevskemu domu in državi je župan dr. Juro Adlešič prečital še brzojave kneznamestniku Pavlu, predsedniku min. sveta dr. Milanu Stojadinoviću in častnemu meščanu, ministru dr. Antonu Korošču, ki so bili sprejeti s soglasnim odobranjem in vzkliki.

Med slavnostno sejo se je pred magistratom zbrala velika množica, ki je poslušala po zvočnikih oddajano sejo ter odkritih glav poslušala državno himno. Sejo je zaključila narodna himna »Hej Slovenci«, ki jo je pelo tudi občinstvo pred magistratom. Še preden je bila slavnostna seja mestnega sveta zaključena, so se na Krekovem trgu z vseh strani Ljubljane zbrale vse ljubljanske bojevniške, telesno-vzgojne, narodno-obrambne in kulturne organizacije. Ob 7. je sprevod z vojaško godbo in četo na čelu odkorakal z Vodnikovega trga pred magistrat, kjer se mu je pridružil ves mestni svet, ter se pomikal po razsvetljenih ulicah Ljubljane med gostim špalirjem vzklikajočega občinstva čez Kongresni trg in šentjakovski most spet na-

zaj pred magistrat. Župan dr. Juro Adlešič je imel z balkona, nad katerim je žarela številka »XX« in ki je bil okrašen z jubilejno preprogo, navdušujoč slavnostni govor, kjer je orisal pomen zedinjenja in osvoboditve ter ustanovitve Jugoslavije za ves slovenski narod. Govor, ki ga je oddajala ljubljanska radijsko-oddajna postaja, je bil večkrat prekinjen z vzkliki kraljevini Jugoslaviji, kralju in vladarski hiši. Po govoru je župan položil pred spomenik kralja Petra I. v imenu mesta Ljubljane lovorjev venec, nakar je vojaška godba zaigrala državno himno in so se udeleženci spreveda med patriotičnimi ovacijami mirno razšli. V sprevodu so sodelovale vse ljubljanske godbe, ki so pri svojem povratku potegnile množice za seboj, da se življenje po slavnostno razsvetljeni Ljubljani še dolgo ni poleglo. Mestna občina ljubljanska je posebno bogato okrasila in razsvetlila mestno hišo, razsvetlila je pa tudi vse svoje hiše ter tudi vsa mestna šolska poslopja.

JUBILEJNA PREPROGA MESTNE OBČINE LJUBLJANSKE

Preprogo je izdelala po načrtu arch. ing. Borisa Kobéta tkalnica orientalskih preprog »Mekka« v Subotici za občinsko zbornico v Ljubljani v spomin 20 letnice obstoja kraljevine Jugoslavije.

TRI LETA DELA ZA LJUBLJANO

Dne 22. decembra 1938. se je zbral občinski svet k redni seji, ki je dobila izreden in slovesen značaj s tem, da se je vršila na predvečer triletnice zaprisege sedanjega občinskega sveta dne 23. decembra 1935. Živahno akklamiran od zbranih občinskih svetovalcev je podal župan dr. Jure Adlešič naslednje poročilo o delu in uspehih triletne poslovne dobe:

Visoki mestni svet!

Z ukazom kraljevskih namestnikov je bila 10. decembra 1935. večina nas imenovana v mestni svet ljubljanski. Jutri mine že tretje leto, ko smo se prvič zbrali v tej dvorani ter prisegli, da bomo *pošteno delali* in *vestno skrbeli* za blaginjo ljubljanskega mesta.

Danes smo že enointridesetič zbrani na javni seji, med tem smo se pa posvetovali tudi na 22 tajnih sejah ter obravnavali 2076 zadev iz najrazličnejših delokrogov mestne uprave. Vse smo natanko pretehtali po sejah raznih odborov ter sklepali z dobro voljo, da bi po najboljših močeh koristili vsem slojem ljubljanskega prebivalstva.

Ko smo prevzeli oskrbnitvo mestne občine ljubljanske, je bilo njeno gospodarstvo tako hudo bolno, da so nad njo že obupavali celo njeni dotedanji varuhi. Brez oklevanja smo iz rok kraljevskih namestnikov prevzeli tvegano nalogo njenega ozdravljenja in se lotili trdega dela. Prvo leto smo ugotavljali njene bolezni, jih lečili in zdravili, da smo gospodarstvo mestne občine spet spravili v normalen tek. Drugo leto smo posvetili svoje moči v glavnem njeni rekonvalescenci, da je ljubljanska mestna občina spet pridobila zaupanje ter smela pričeti z načrti, a tretje leto je Ljubljana z mladeniškim poletom začela že uresničevati načrte ter z najmanjšimi stroški napravila toliko nujno potrebnega in lepega, da so umolknili očitki naših nasprotnikov in da danes po uspešnem delu lahko pogumno gledamo naprej ter se pripravljamo za uresničenje še večjih in lepših zamisli in načrtov.

GOSPODARSKO STANJE

mestne občine ljubljanske je bilo ob našem prevzemu uprave obupno.

Do kraja proračunskega leta je manjkalo še več mesecev, proračun pa je bil že skoraj izčrpan, blagajne prazne, namesto denarja pa visok kup za več let nepravilnih računov.

Eksekutor je upravljal občinsko blagajno v Mostah in v Zg. Šiški, v Ljubljani je stal že pred vrati in tudi že rubil!

Pri 10—12 % so dolgovi grozeče rasli in proračunskega deficita je bilo nad 16 milijonov.

Takoj smo sprevideli, da je ozdravljenje nemogoče brez težje operacije. Proračun smo morali postaviti na trdno podlago *realnega gospodarstva* in uvedli smo skrajno

ŠTEDLJIVOST NA VSEH KONCIH

Čeprav s težkim srcem, vendar nas je sila prignala tako daleč, da smo morali znižati plače mestnemu uradništvu in delavstvu. Pri tem nas je tolažila zavest, da so plače uradništva kljub redukciji ostale znatno višje kot enakih kategorij državnih nameščencev. Tudi delavske mezde so ostale po naši redukciji še vedno

višje kot pri zasebnih podjetjih. Posrečilo se nam je, da smo s pogajanjem znižali bremena nekaterih dolgov, zlasti smo pa znižali obrestno mero. Naše poglavitno prizadevanje je šlo za tem, da smo pričeli redno odplačevati na novo zapadle anuitete in da smo mestni občini znova pridobili kredit ter ji tako vrnili tudi ugled.

Pri pregledu mestnih financ smo videli, da ima ljubljanska mestna občina s Splošno maloželezniško družbo

NAD 230 MILIJONOV DOLGOV

in da je najbolj zadolženo mesto v državi, ker je tedaj prišlo na vsakega prebivalca okroglo 2705 din občinskih dolgov.

V miznici fin. referenta je bilo za 4 milijone in pol *zapadlih računov*. Pri plačevanju računov so vplivale razne simpatije, res potrebni obrtniki in trgovci so pa morali čakati in čakati na denar. Da so potolažili najbolj nadležne upnike, so jim obljubljali do 12% obresti. Porabljene so bile celo mestu zaupane kavcije, pogodbe pa so ležale zaprte, ker ni bilo niti denarja, da bi jih kolkovali. Uradništvu in delavstvu je že pretilo presenečenje, da ne bo dobilo več plač. Kredit za smodnišnico je bil porabljen za bežigrajsko šolo. Kljub temu je pa ta šola obtičala v surovem stanju in čakala na delavce, z zidanjem smodnišnic pa niso mogli niti pričeti!

Mnogo samozatajevanja in živega zaupanja vase je bilo treba, da nismo popustili tega bolnega telesa...

Poleg skrajne štednje in najpodrobnejšega varčevanja smo morali vpeljati spet pravo *davčno moralo*, saj se je dogajalo, da so na nekatere zamudnike pri plačevanju mestnih davščin gledali dokaj bolj milo kot na druge, zlasti manjše davkoplačevalce. S pravičnostjo in nepristranostjo se je vrnila tudi davčna morala in občani so pričeli redno plačevati mestne davščine.

Pri izvajanju proračuna smo uvedli *strogo kontrolo*, da smejo biti krediti angažirani samo po dotoku in ne sme pod disciplinarno odgovornostjo nihče ničesar prekoračiti! Tako smo mogli doseči spet *uravnoveženje in točno izvajanje proračuna*, ko smo vpeljali spet redna vplačila in izplačila.

Naglo smo sprevideli, da je gospodarstvo v Ljubljani mrtvo, ker je

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

nelikvidna in pod zaščito od 1. januarja 1933. kot mnogi drugi denarni zavodi. Zato je bilo gospodarstvo v Ljubljani mrtvo in prva naša skrb je bila vzpostavitev njene likvidnosti, da se odtaja zamrzlo gospodarstvo in promet spet oživi.

Ko smo pričeli pogajanja zaradi Mestne hranilnice, so nam rekli pri Drž. hipotekarni banki, da so že prej poskušali pri njej v tej smeri, toda prišli so brez načrta in celo sami niso vedeli, kako naj rešijo to usodno

vprašanje! Celo s posredovanjem zasebne banke so poskušali rešiti Mestno hranilnico, da bi bili morali pri najetju posojila in še vso dobo odplačevanja posojila plačevati provizije.

S pomočjo finančnega referenta Drž. hipotekarne banke smo napravili nov načrt, ki naj ga spelje občina sama, brez vsakega posredovanja kake zasebne banke in brez provizij. S pomočjo naših ministrov, sedanjega častnega meščana *dr. Antona Korošca* in *dr. Mihe Kreka* smo dobili kredit 30 milijonov dinarjev pri Drž. hipotekarni banki pod ugodnejšimi pogoji kot jih je prejšnja uprava sama ponujala. Razpisali smo še interno posojilo 20 milijonov dinarjev, ko se je najlepše pokazalo zaupanje v sedanjo mestno upravo, da je bilo v najkrajšem času podpisanih kar 37,350.000 din, torej skoraj dvojna vsota razpisanega obligacijskega posojila!

S temi posojili smo poravnali obveze mesta do Mestne hranilnice in tako je postala *Mestna hranilnica ljubljanska* v kratki dobi spet *popolnoma likvidna* ter je postala spet steber vsega ljubljanskega in slovenskega narodnega gospodarstva. —

Sedaj smo se šele lahko lotili *saniranja ostalih zadev*, ki jih je prejšnja uprava sicer pričela, pa jih ni mogla izvesti.

Med prvimi je bila

BEŽIGRAJSKA LJUDSKA ŠOLA,

ki so zanjo rekli, da jo zidajo s prihranki, a teh ni bilo nikjer — zato so pa vanjo zazidali kredit za smodnišnice. Dobili smo nov kredit zanjo pri SUZOR-ju, jo dozidali in odprli. *Vrnili* smo pa tudi *posojilo smodnišnicam* ter tudi te že spravili pod streho, da smo na Ljubljanskem polju pridobili veliko najboljšega zemljišča za razširjenje mesta, ki se bo z odstranjenimi smodnišnicami znebilo tudi večne nevarnosti.

Ko smo tako naglo in srečno uredili najtežja gospodarska vprašanja, smo takoj mislili tudi na najnujnejše *potrebe našega delavstva*.

DELAVSKI DOM

je bil premajhen; zato smo pri Javni borzi dela dobili 1,700.000 din brezobrestnega posojila ter zgradili vzdolž Bleiweisove ceste nov trakt ter vanj namestili *žensko zavetišče*. Ženski azil je zares sodobno opremljen in je prva ustanova te vrste v vsej državi.

V starem traktu Delavskega doma smo povečali jedilnice in napravili red v javni kuhinji, da je narasel promet od 300 na 800 porcij in so gostje v njej tako zadovoljni, da je postala res prava ljudska ustanova. Prej so ta zavod upravljali mestni uradniki ob čedni nagradi, sedaj pa skrbe zanj mestni svetniki brezplačno in nesebično kot pravi mestni očetje.

Kakor nam je ljubezen do bližnjega narekovala povečanje Delavskega doma z ženskim azilom, tako nam je srčna kultura tudi velevala, da smo zaslužnim zavarovali miren počitek na

NAVJU.

S tem častitljivim gajem zaslužnih si je kulturni odbor prislužil zahvalo ne samo vse Ljubljanec, temveč tudi vsega slovenskega naroda.

Odraz najvišje srčne kulture so pa gotovo

ŽALE,

kakršne je ustvaril veliki duh mojstra, univ. prof. *Jožeta Plečnika*.

Dolga leta so konferirali doma in komisionirali po Evropi, razpisovali licitacije in naročali zidanje novih mrtvašnic, vendar iz vsega težkega denarja ni zraslo nič, naše Žale pa rasto pred Svetim Križem in bodo prihodnje leto že opravljale svoj namen na najplemenitejši in na najbolj kulturni način. Zakaj zamisel prof. Plečnika, da mrlič ne bodo več razstavljeni drug poleg drugega, temveč da bodo naši rajni počivali na svoji zadnji poti posamezno v lepih kapelicah, je edinstvena v zgodovini in na vsem svetu. Celo inozemstvo nas je naprosilo za načrte Žal, da z njimi seznanijo svet!

Kmalu smo dobili posojilo za Žale, ki jih Mestni pogrebni zavod zida v svojem delokrogu, *da ne bodo prav nič obremenjevale davkoplačevalcev*.

Prej Mestni pogrebni zavod nikdar ni izkazoval poslovnega prebitka niti ni imel rezerve, pač pa polno nerednega poslovanja in težkega dolga na stari, skoraj razpadajoči stavbi ter za nad 400.000 din neplačanih računov. Lani je pa ta zavod napravil že *čez 100.000 din prebitka in ima tudi 450.000 poslovne rezerve ter plačane tudi vse letošnje anuitete za novo posojilo 2 mil. za Žale*. Zato tudi pogrebi z Žalami ne bodo dražji, temveč najbrž celo cenejši. Tja se preseli ves pogrebni zavod in vse poslopje na Ambroževem trgu bo mestni občini na razpolago za druge namene. Zanimivo je tudi, da je staro, na pol podrto poslopje na Ambroževem trgu veljalo mestno občino znatno več, nego bodo veljale vse prekrasne Žale z zemljiščem, z vsemi poslopji in nasadi skupaj!

Najhuje je pa težila mestno občino

SPLOŠNA MALOŽELEZNIŠKA DRUŽBA

od tedaj, ko je ljubljanska občina sklenila nesrečno pogodbo s Siemensom in je segala izguba letno v milijone. Prejšnja uprava jo je skušala sanirati tako, da bi doprinesla *glavno žrtev občina ljubljanska!* Delnice, ki so bile brez vrednosti, naj bi z žrtvijo ljubljanske občine pridobile na vrednosti. Ta načrt je sedanja uprava odklonila ter rekla, da je tudi Siemens kriv težkega položaja in da mora zato doprinesiti tudi on žrtev sorazmerno svoji udeležbi. Zahtevali smo *brezplačno* njene delnice, ki jih je imela tretjino. Siemens se je upirala, ker ji je pogodba z občino jamčila za delnice z 1,200.000 din brez ozira na njih vrednost — šele pod pretnjo s konkurzom se je odločila, da nam izroči vse svoje delnice brezplačno. Občina je s tem postala sama lastnica podjetja in tedaj šele smo pričeli sanirati Splošno maloželezniško družbo, ko je občina doprinesla *žrtve lastnemu podjetju*. Žrtvovala je pa tudi še Siemens, ko je znižala obresti svojemu posojilu od 10 na 5 % za tri leta nazaj, dasi ji je prejšnja uprava dala jamstvo mestne občine ljubljanske za 10 %! Tako se je sanacija izvedla sorazmerno z žrtvami Siemensu in občine, *občina pa je edina lastnica podjetja*.

Kot mestno podjetje je SMD dobila pri Pokojniškem zavodu prav ugodno posojilo 6,726.000 din ter s samimi domačimi delavci in v rekordnem času ter skoraj polovico ceneje kakor so gradili prej, zgradila novo *progo k Sv. Križu*, ki je znatno povišala promet

na vseh tramvajskih progah. *Obnovila je vso dolenjsko progo in zgradila podaljšek do Rakovnika*, preuredila opatijske vozove, preuredi pa še tudi ljubljanske vozove ter zgradi dvojni tir na Tržaški cesti in izdela 7 novih motornih voz, da bo lahko izrabila naglo naraščajoči promet, saj *prej ne moremo misliti na nove proge, dokler ne bomo imeli dovolj voz.*

Kakor je na eni strani najbolj bogata na dolgovih, tako je

LJUBLJANA NAJBOLJ REVNA NA ZEMLJIŠČIH,

saj prejšnje uprave niso rezervirale v središču niti prostora za nov magistrat. Zato smo šli na delo in v vsej tišini neopazno kupili veliko *Mahrovo hišo* za prav ugodno ceno in s tem ustvarili že temelj za nov magistrat.

Hkrati smo pa videli, da občina nima pripravnih zemljišč za socialne ustanove, ki nujno kriče po povečanju, ureditvah in po ustanovitvi. Bolje je, da so odmaknjene od mestnega prometa in šuma, ter smo se zato odločili za *Bokalce* in dobili 38 ha prav primerne zemljišča, kjer bodo zgrajene *nove socialne ustanove za meščanske in revnejše sloje*. Danes trdno upamo, da jim prihodnje leto položimo že temelje. Temeljev novim mestnim zavetiščem pa ne bomo polagali s slavnostmi in ne bomo vzdavali pergamentnih listin ter govorili o milijonskih darilih, kakor leta 1931., ko ni bilo nikjer denarja in so imeli ter zapustili samo prekrasni ogelni kamen!

Z enakim namenom smo zdražili tudi *Kollmanovo posestvo*, ki bo lahko služilo važnim mestnim ustanovam. Predvsem nam bo pomagalo razširiti tivolske parke, da dobimo čim večja in prijaznejša *otroška igrišča* ter prvi resnični mestni *narodni park* v vsej Jugoslaviji, ki smo ga že zadnjič zagotovili, ko vsega zelenega sveta tja do Večne poti nismo več oddali za lovišče.

Bistvo pri vseh teh nakupih je pa to, da smo vsa našeta posestva kupili *na javni dražbi* in tako dosegli *najpovoljnejše cene brez vsake provizije!*

Poleg vsega tega smo si pa zagotovili več parcel na Gradu, da že lahko pričnemo misliti na uresničenje kakor sanje lepih zamisli prof. Plečnika, da naj *Grad* čimprej postane krasotna krona Ljubljane in vse Slovenije, slovenska akropola!

Prejšnja uprava ni imela niti

PREGLEDA MESTNE IMOVINE,

zato smo morali šele sedaj napraviti pregledno razdelitev gospodarske imovine, osnovne imovine in imovine mestnih podjetij. Zapazili smo, da pri vsej razsežnosti gospodarstva prejšnja uprava ni imela niti inventarja *premičnin*, in smo ga takoj uvedli ter ugotovili, da znaša vrednost vsega mestnega inventarja, torej mestnega zaklada in Delavskega doma, mestne elektrarne, mestnega vodovoda, pogrebnega zavoda, plinarne, klavnice, priprege in mestne zastavljalnice skupno vsoto nad *72 milijonov* dinarjev. Prav tako je poučna tudi ugotovitev prometne vrednosti mestnih *nepremičnin*, ki znaša vsoto *209 milijonov*, vrednostnih papirjev in zaostankov pa *15 milijonov*: vrednost *premičnin* in *nepremičnin* skupaj torej *296 milijonov* dinarjev.

Čista imovina mestne občine ljubljanske po zaključnem računu za leto 1936./37. znaša po odbitku vseh mestnih dolgov v znesku 220 milijonov din še vedno 76 milijonov. Ker pa moramo tej vsoti prišteti tudi vrednost kupljenih posestev z zneskom 8 milijonov, lahko danes računamo vsaj *84 milijonov dinarjev čiste imovine mestne občine ljubljanske*. Ker pa vsako leto odplačujemo na dolgovih nad *10 milijonov* dinarjev, se hkrati *za ta znesek vsako leto poviša tudi čista imovina mestne občine ljubljanske*, seveda, v kolikor ne bi med tem občina ne najemala novih posojil.

Po ureditvi gospodarskih in finančnih zadev smo posvetili posebno pažnjo študiju

SOCIALNIH VPRAŠANJ

ter smo ustanovili *Vrhovni socialni svet* in tako vsem organizacijam, ki so kakorkoli v stiku s socialnimi nalogami, omogočili sodelovanje pri reševanju mestnih socialnih problemov. Sestavili smo obširno anketo za stanovanjske razmere v občini ter odkrili obupne slike v revnih stanovanjih. Temelj socialne rešitve je zdravo stanovanje. Zato smo s posebno komisijo revdirali podstrešna in kletna stanovanja, kjer smo našli obupne razmere in prava gnezda boleznin za telesa in duše. Statistike so nam pokazale, da za prvo silo potrebujemo najmanj *200 delavskih stanovanj*, ki jih bomo tudi zgradili v nekaj letih. Prvi korak je že storjen, ko smo pri Javni borzi dela dobili 3 milijone brezobrestnega posojila za *delavsko kolonijo za Bežigradom*, ki jo odpremo prihodnje leto 48 družinam, njihovim otrokom pa med obema poslojema zgradimo zavetišče sredi igrišč in vrtičev.

Silno nevaren pojav je bila pa

BREZPOSELNOST,

ko smo prevzeli skrb za občino. Prejšnja uprava jo je odpravljala z nepremišljenimi velikimi investicijami, ki so za mnogo let zavrle normalen napredek Ljubljane. Brezposelnim so pa dajali podpore v gotovini, da so se odvadili dela in privadili postopanja, ki vodi na kriva pota. Mi smo brezposelnim dali delo in v ta namen dali za javna dela prvo leto 561.000 din zasluzka, ko je delalo 619 delavcev 21.266 dni. Lansko zimo smo pa 814 delavcem za 33.042 dni izplačali 870.000 din. Napravili so nam lepa sprehajališča od Rožnika do Šišenskega vrha in doli v Tivoli, Pot na Golovec, razširili Cesto na Brdo, uredili Grad, zasadili špico in bregove regulirane Ljubljance ter napravili druge nasade in zgradili tudi več kanalov. S tem načinom podpiranja se delavstvo zopet oprime dela in ne zaide v delomrznjo. Podpore ne občuti za poniževalno miloščino, temveč za pravi zaslužek in za pošteno pridobljen denar.

Letos imamo zaposlitev brezposelnih še bolj organizirano, ker bodo delali pod strokovnim nadzorstvom, ki bo še bolj upoštevalo moči in sposobnosti posameznih poklicev ter jih uporabljalo pri lažjih ali težjih delih.

Socialno delo prejšnjih uprav smo popolnoma preusmerili, da ne pošiljamo več zdravnikov k bolniku na smrtni postelji, temveč raje še zdravega someščana branimo pred boleznijo. Naše delo na socialnem polju ni več toliko kurativno, pač pa predvsem preven-

tivno. *Zdrava stanovanja, skrb za mladino, delo in pa boj proti postopanju in beračenju so glavno naše orožje proti socialnim boleznim.*

Prej so berače preganjali s tablicami, sedaj bomo pa beračenje zajezili s kruhom, toplo sobo in snažno posteljo. Vse to bodo odslej najrevnejši dobivali brezplačno v novem zavodu, ki smo ga pravkar odprli v stari cukrarni in bo tako neposredno pomagal najbednejšim, posredno pa koristil vsemu prebivalstvu. Uspeh zavoda v stari cukrarni pa zavisi od Ljubljancev samih. Izberite naj si, ali hočejo še nadalje dajati beračem dan na dan miloščino in z njo dajati tudi potuho delomrznim postopačem, ali bodo pa rajši podpirali to mestno ustanovo, da se popolnoma odpravi beračenje, ki zahteva več kot vzdrževanje novega zavoda v cukrarni.

Prva je pa naša

SKRB ZA MLADINO

Leta 1936./37. je imelo socialno skrbstvo za mladino na razpolago 1,327.000 din, drugo leto smo to vsoto zvišali že na skoraj 2 milijona in pol, v letošnjem proračunu imamo pa že nad 3 milijone za revno mladino, torej blizu polovice vsega socialnega proračuna.

Našli smo 180 otrok v treh desolatnih *dnevnih zavetiščih*. Takoj smo zavetišča preuredili in jih nastanili po šolah ter prihranili najemnine. Ustanovili smo novo zavetišče za *Bežigradom in v Mostah*, da imamo okrog 300 otrok v 5 zavetiščih. Prihodnje leto bo pa odprto že šesto zavetišče v *Trnovem*, ki bo nudilo zavetje 150 otrokom v dnevnem zavetišču, 40 otrokom v internatu in 40 otrokom v otroškem vrteu. Z občinsko pomočjo je bilo zgrajeno tudi otroško zavetišče v *Zeleni jami* in občina je podprla zasebna otroška zavetišča na *Viču*, v *Trnovem* in na *Kodeljevem*. V kratkem bo oživetvorjen tudi načrt *prehodnega otroškega doma*, da bo sprejemal pod streho one otroke, ki bodo potrebovali pomoči takoj, nato bo pa določen še način njihove stalne oskrbe.

Drugo leto sedanje uprave smo odprli tudi *šolske kuhinje*, ki jih imamo sedaj 14, kjer dobiva 700 otrok topel zajtrk s kruhom. Ti otroci so morali hoditi prej v šolo tešč, če so sploh hodili. Odkar pa poslujejo šolske kuhinje, je znatno boljši šolski obisk in so boljši učni uspehi, prav tako se je pa zboljšalo tudi zdravstveno stanje otrok. Socialnemu uradu smo dodelili *zaščitno sestro*, ki pregleduje otroke v zavetiščih, nadzira mestne rejence pri raznih družinah in obiskuje bolne reveže na domovih. Ta ustanova je tako uspešna, da bomo prihodnje leto število soc. zaščitnih sester znatno pomnožili.

Po vseh zavodih imamo danes že 1373 mladih in starih oskrbovancev, pred tremi leti jih je bilo pa samo 429. Stroški za oskrbovanje v zavodih bodo letos zahtevali 2,800.000 din, torej mnogo nad 1 milijon več kakor leta 1936./37.

Zato smo se odločili, da začnemo že s prihodnjim letom zgradbo nove moderne ubožnice na *Bokalcah*, ki smo jih v ta namen kupili.

Razen tega pa mislimo tudi na poseben zavod za *osamele* občane, ki nimajo nikogar, da bi jih oskrboval. Rado Murniki, Aleksandri Tomani in podobni zaslužni možje ne smejo več umirati v mestni ubožnici!

Kamor koli smo prišli in kjer koli smo pregledovali na magistratu, je bolehalo

ADMINISTRACIJA

Rešitve so bile počasne in občinstvo je tožilo o zavlačevanju ter o neurejenem prometu in govorilo celo o nepoštenih dejanjih, saj tudi mnogo let ni bilo nadzorstva. Zato smo morali vpeljati ostrejši kurz v notranji upravi, da smo spet dosegli točnost poslov, poživali ekspeditivnost in uveljavili nepristranost. Uvedene so točne uradne ure, ki smo jih morali podaljšati, dokler ni poslovanje spet prišlo v normalen tek. Da preiščemo očitke o nepravilnem gospodarjenju, smo ustanovili

KONTROLNI ODDELEK

Ta je opravil revizijo posameznih oddelkov in podjetij, ugotovil je pa tudi nepravilnosti, ki so bile predmet disciplinarnih in sodnih preiskav. Vse to je bilo potrebno, da se očisti in dvigne notranja administracija in spet povrne ugled vestnemu uradništvu ter se tako približamo tistemu idealu, ki ga je karakteriziral nekdanji najvišji predstavnik naše dežele, da je Ljubljana najboljše poglavarstvo.

PRI PODJETJIH

smo uvedli *gospodarsko načelo s skrajno štednjo*, da z delom svojih prebitkov znižajo davkoplačevalcem bremena. Pri večini smo uspeli, pri vseh pa mora veljati tudi *socialno načelo*, da so njih storitve in proizvodi dostopni vsem slojem prebivalstva. Mestna podjetja prav lepo napredujejo in na zemljišču plinarne bomo pričeli izdelovati že spomladi *katran*, da bomo odstranili z naših cest *nadležni prah*, kar bo ogromnega pomena zlasti za tujsko prometno Ljubljano in njeno okolico.

Cene plinu za gospodinjstvo smo že znižali in jih bomo še zniževali, da bo vsaka hiša spoznala prednosti plinskega kuhanja in ogrevanja. Tudi cene industrijskega električnega toka smo tako znižali, da industrije že opuščajo svoje električne in parne naprave, kar je najboljši dokaz, da jih ne odganja draga električna pogonska sila. Vodovod smo z novimi napravami dvignili do najvišje dosegljive kapacitete, vendar pa moramo že misliti na *novo preskrbo Ljubljane in okolice z vodo za daljšo dobo*.

V mestni zastavljalnici smo znižali pristojbine v prid revnim slojem. Promet je vsako leto večji, a minimalen odstotek zapadlih predmetov nam je tolažljiv kazalec, da *ogromna večina Ljubljancev živi v znosnih razmerah*.

VSE ŠOLSKE POSLE

smo združili v novem *šolskem* odseku. Sedanja mestna uprava se popolnoma zaveda, da zlasti ljudske šole potrebujejo izpopolnitve, a za *meščansko šolo na Viču* že gradimo novo poslopje, ki bo mestno občino veljalo 4 milijone dinarjev, študiramo pa gradnjo nove strokovne nadaljevalne šole. V *Mladiki* in njeni *gospodinjški šoli* spet vlada največji red. Prej je bilo na leto primanjkljaja nad 200.000 din, da so jo večkrat sklenili ukiniti — mi smo pa uvedli nadzorstvo po mestnem svetu, znižali prispevke za četrtno in smo

kjub temu odpravili ne samo primanjkljaj, temveč dosegli celo prebitek, da smo obnovili inventar. Tudi po vseh meščanskih šolah smo uredili kuhinje za *gospodinjski pouk*, ki ga podpiramo tudi po tečajih, ker se zavedamo, da dobra gospodinja podpira tri ogle hiše.

S šolstvom smo že

NA KULTURNEM POLJU,

ki ga sedanja uprava nikdar ni zanemarjala, kar se posebno odraža v *kulturnem odboru*. Z *mestnim muzejem* smo dali ne samo Ljubljani in Sloveniji, temveč vsej državi prvi muzej stanovanjske kulture, ki zbuja splošno pohvalo tudi tujih strokovnjakov. Uredili smo *mestni arhiv*, ki je najbogatejši vir za našo zgodovino in zato tudi za »*Kroniko slovenskih mest*«, ki jo zaradi velikih pasiv ne izdajamo več sami, imamo pa še vedno njeno uredništvo. Ustanovili smo tudi *javno knjižnico*, ki naj postane prva izrazito slovanska knjižnica na jugu ter zaloga knjig, ki se tičejo Ljubljane, da bo prav tako koristila znanstvenikom, kakor koristi mestni upravi od nas ustanovljena *strokovna knjižnica* v mestnem predsedstvu. Zaradi častitljive zgodovine našega mesta in dragocenih umetnostnih ter zgodovinskih spomenikov je tudi olepšanje mesta kulturna naloga, ki jo opravlja *olepševalni odsek*. Rešil nam je predvsem znamenito *Marijino znamenje* in ga po načrtu prof. Plečnika obnovil tako, da je poleg Robbovega vodnjaka spomenik najvišje zgodovinske in estetske vrednosti v Ljubljani. Za lepo književnost smo ustanovili *literarno nagrado*. Za posebno veliko kulturno delo pa moramo smatrati že orisano *Navje*, potrebam srčne kulture bo pa zadostila po dolgotrajnem zavlačevanju in neuspehih prejšnjih uprav resnobno mogočna *kostnica žrtev svetovne vojne* in žrtev za našo svobodo in zedinjenje, ki jo gradimo na pokopališču Sv. Križa. —

Ko sem tako s kratkimi črtami bežno orisal prizadevanja in uspehe naše notranje komunalne politike, naj pa na kratko omenim še uspehe naših zunanjih poslov, zakaj tudi z našo deseto banovino tam onkraj morja smo navezali najtesnejše stike, prav tako pa tudi s predstavniki ameriških oblasti, zavodov in mest, predvsem z ameriško Ljubljano — vlemestom Clevelandom. Spomnil sem se naše ameriške mladine, da se bo ob božičnem drevesu, vesela daril našega mesta, spominjala Ljubljane. Naj te zveze koristijo novi in stari domovini!

Tako smo po treh letih trdega dela pripeljali Ljubljano spet na pot zdravega napredka na vseh poljih. In vesel je današnji dan za nas, ker lahko s *čistimi rokami ter z mirno vestjo* pokažemo plodove svojega dela, ko nas k nadaljnjemu delu budi najslajša zavest, da smo

VEDNO HOTELI SAMO DOBRO VSEM OBČANOM!

Nikakor bi pa ne mogli pokazati vseh teh del za Ljubljano, če bi sedanja mestna uprava ne imela dobrih prijateljev, ki so z ljubeznijo do glavnega me-

sta Slovenije radi podpirali naša prizadevanja in nam zgladili pota k uspehu.

Na prvem mestu izražam najglobljo zahvalo mestne uprave ljubljanske voditelju našega naroda, našemu častnemu meščanu in ministru *dr. Antonu Korošcu* in ministru *dr. Mihi Kreku*, ki sta nas z največjo naklonjenostjo ter s svojim močnim vplivom podpirala pri centralnih oblastvih.

Nikdar tudi nista glavnemu mestu dravske banovine odrekla podpore ban *dr. Marko Natlačen* in njegov pomočnik *dr. Stanko Majcen*, ki naj sprejmeta izraze hvaležnosti ljubljanske mestne uprave za vso pomoč in podporo kraljevske banske uprave.

Ko sem z radostjo opisoval najlepše in najplemenitejše pridobitve mesta Ljubljane, nisem vselej imenoval g. univ. prof. *Jožeta Plečnika*, ki vsa tri leta spremlja naša prizadevanja za razvoj in olepšanje Ljubljane z nepopisnim požrtvovanjem. Ta predobri in veliki sin Ljubljane naj nam vsaj danes dovoli zahvalno izjavo, ki prihaja iz vseh naših src, ko izrekam našo resno in trdno voljo, da uresničimo tudi one osnutke tega velikana umetnosti, ki jih prejšnje in sedanja mestna uprava zlasti zaradi premajhnih sredstev uresničiti niso mogle.

S stvarno kritiko in z učinkovito propagando so nas pa ves čas prav izdatno podpirali tudi *naši novinarji* ter seznanjali javnost z našimi prizadevanji, da tem našim važnim sodelavcem veljaj prav prisrčna hvala!

Enako se s hvaležnostjo spominjam vseh načelnikov in referentov ter uradništva in sploh mestnega uslužbenstva, ki je nam pomagalo z vestnim delom premagati težke ovire in obvladati zapletene naloge ter jih pripeljati do dobrega zaključka.

Visoki mestni svet!

Cenjeni sodelavci in dragi prijatelji!

Hvala Vam, ker ste tako dolgo in pazljivo poslušali moja dolga izvajanja, zato Vas pa prosim, da dobro sprejmete tudi mojo odkritosrčno izjavo, da ste ves čas poslušali opise *svojih* prizadevanj in orise *svojega* dela ter ugotovitve *svojih* uspehov. Vaša ljubezen do Ljubljane, Vaša resnična nesebičnost in Vaša velika vnema, kakršno je pokazala le malokatera uprava ljubljanskega mesta, vse to veliko Vaše požrtvovanje je rodilo tako bogate in mnogotere sadove za blaginjo vseh slojev prebivalstva našega mesta! Ne morem Vam dati druge nagrade, zato Vam pa vsem skupaj in vsakemu posebej iskreno izrekam: Prisrčna, prisrčna hvala!

Tudi meščanstvo uspehe sedanje uprave že splošno ceni in tudi priznava, zato pa izražam hvaležnost tudi vsemu meščanstvu z željo in prošnjo, naj še nadalje blagohotno spremlja in presoja naše delo, ki naj pripelje vse poklice in stanove do zadovoljnosti, blagostanja in sreče v čast slovenskega naroda in kraljevine Jugoslavije!

Sedaj pa pogumno naprej v novo periodo dela z enakim duhom za belo Ljubljano!

JANUAR 1938.

1. Škof ljubljanski *dr. Gregorij Rožman* je objavil naslednjo poslanico:

»Na novo leto 1938. želim nam katoliškim Slovencem *edinosti*, da bi se, trdno med seboj povezani, v novem letu skupnemu cilju vsaj za korak približali.

Slovenci imamo to slabo lastnost, da si svoje itak maloštevilne sile cepimo s tem, da ustanavljamo brez potrebe preveč raznih organizacij in društev v isti namen. Manjka nam požrtvovalnosti s širokim razgledom na skupni cilj. In zaupanja v vodstvo imamo premalo, pa skupno vodstvo premalo upošteva njegove predloge in načrte. Pa se z manj dobrim načrtom doseže večji uspeh, ako se ga oklenejo vse razpoložljive sile in ga v sporazumni ljubezni in navdušenosti izvedejo, kakor če se razcepimo po raznih 'najboljših' načrtih v male skupinice.

Sovražniki božji so navzlic globokim medsebojnim razlikam ustanovili enotno fronto. Papež nas ponovno, zlasti v pismu mednarodnemu kongresu Kristusa Kralja v Poznaju, opominja in roti, naj zapostavimo vse različnosti, pa se združimo v močno edinstveno fronto zoper odkrito in prikrito brezboštvo.

V novem letu si podajmo roke in sklenimo svoje vrste — to je zahteva časa. V časovnih zahtevah in potrebah pa se javlja volja božja sama.«

V *Mostah* je ustanovljena *nova župnija* z župno cerkvijo sv. Družine. Škof *dr. Gregorij Rožman* je dopoldne umestil župnika *Miho Jenka* z veliko slovesnostjo v prisotnosti župana *dr. Jura Adlešiča*, velikega zbora duhovščine z arhidiakonom *dr. Tomažem Klinarjem*, raznih moščanskih organizacij in množice vernikov. V imenu odbora za ustanovitev župnije je pozdravil ustanovitelja škofa *dr. Rožmana* in župana *dr. Adlešiča* urednik *Kremžar*. Dva fanta sta v imenu župljanov pozdravila novega župnika in mu izročila hleb kruha in sodček vina, okrašenega z nagelji in narodnimi trakovi, dekle pa mu je izročilo lončeno posodo, polno prsti z domačega pokopališča. Med cerkvenimi vrati je škof izročil župniku ključe cerkve. Pri prvi maši so bili navzoči tudi vsi ljubljanski župniki. Po opravljeni službi božji je župnik *Miha Jenko* sprejemal čestitke prosvetnih, dobrodelnih, verskih in stanovskih organizacij iz Most, nakar je povabil duhovne sobrate in zastopnike oblasti in korporacij na kosilo. — Nov sodni izvršilni red je stopil v veljavo, »Službene novine« pa objavljajo novo uredbo o podpiranju brezposelnih.

2. V mrliško knjigo nove župnije sv. Družine v *Mostah* je bil prvi vpisan *Jaklič Franc*, učitelj v p., bivši državni in deželni poslanec in pisatelj. *Franc Jaklič* je pod psevdonimom »Podgoričan« napisal več povesti za »Dom in svet«, »Mladiko« in »Slovenske večernice«. Ker je umrl na Silvestrovo, je bil zadnji Moščan, katerega ime je zapisano v mrliški knjigi župnije sv. Petra, ker je bil pa danes pokopan, je pa tudi prvi v mrliški knjigi župnije sv. Družine. — Zaradi lepega vremena na Novega leta dan in na današnje nedeljo se je iz Ljubljane peljalo okrog 15.000 izletnikov na Gorenjsko in tudi na druge strani, da so se oglasile tudi pritožbe zaradi pomanjkanja vagonov. Smučarji so zadovoljni s sončno zimo.

3. Toplo sončno vreme je postalo nekoliko hladnejše, da je bila danes najvišja temperatura —4° C.

4. Toplota je ponoči padla na —15° C v mestu, na barju —19° C, na aerodromu celo —20,5° C, a v Planici —22° C. To je najnižja temperatura od l. 1929. in mrzli val nad Južno Evropo javljajo z vseh strani: iz Bolgarije —32° C, v romunskem Galacu je zmrznilo več ljudi. V Zavrhu pod Šmarno goro so srne prišle prav do hiš. — Važna razstava del *Janeza in Jurija Šubica* v Narodni galeriji in Jakopi-

čevem paviljonu je navzlic velikemu pomenu in vsestranske reklame slabo obiskana. — Zavod za pospeševanje obrti ZTOI razpisuje risarski tečaj za notranjo arhitekturo, ki naj traja do poletja. — Protituberkulozna zveza v Ljubljani je razpisala 10 nagrad po 100 din za gojence višjih razredov srednjih šol za sestavke o protituberkulozni borbi med ljudstvom. Sestavki naj obsegajo le poldrugo tiskano stran. Za gojence meščanskih in obrtno-nadaljevalnih šol je pa razpisala 25 nagrad po 100 din za zemljevide okoliša dispanzerjev po navodilih zdravnikov protijetičnih dispanzerjev. — Bivši trgovec *Ernest Sark* se je v nekem prenočišču v Florijanski ulici zastrupil z veronalom zaradi bolezni v grlu. — Obhodi »treh kraljev« so prepovedani, ker so se ljudje pritoževali zaradi neprestanega nadlegovanja, prav tako so bili pa »trije kralji« večkrat središče razgrajanj.

6. Vojska je šla v sprevedu po badnjak v tivolski gozd. — Božično obdarovanje mestnih revežev na ta način, da jim je mestni socialni urad razdelil darove brez udeležbe javnosti. S tem je mestna uprava vpeljala nov način, ker se je prej marsikdo sramoval daril zaradi svoje revščine in jim je sedaj poslala darove na dom. Občina je darovala za okrog 75.000 din daril. — Mraz je še hujši ter je bilo ob 7. pri pošti —16° C, na aerodromu pa —21° C, a ob 19. je mraz že tako ponehal, da je bilo pred pošto samo še —9° C. V Škofji Loki je bilo —18° C, v Žireh —22° C, v Planici pa —23° C.

7. Zjutraj ob 7. je bilo spet —15° C. Zaradi mraza je imel ekspresni vlak iz Beograda 200 minut zamude, brzovlak 90 minut, a brzovlak z Jesenic 70 minut zamude. Proti večeru je mraz spet popustil, da je bilo pri pošti —12,5° C in je jel naletavati sneg. — Brezposelni obrtniki množe delavske vrste, posebno mnogo delavcev je pa brez zaslužka, ker so Strojne tovarne in livarne v težki krizi. Sodišče je danes poravnalno postopanje odgodilo na 22. januar. — V okrilju Prosvetne zveze je v beli dvorani hotela Uniona predaval župan *dr. Juro Adlešič* »O bedi bele Ljubljane«. Z obširnimi in podrobnimi statističnim gradivom je dokazal nevzdržne razmere po delavskih stanovanjih, ki niso zdrava in sploh niso dostojna za stanovanje delovnih ljudi. Nad tri četrtine prebivalcev se gnete v pretesnih stanovanjih. 21 % domačinov stanuje v stanovanjih, kjer pride na osebo manj kot 5 m² prostora, pri priseljencih pa celo 33 %. Za idealno rešitev tega vprašanja je predlagal vsaki delavski družini lastno zemljo, na njej pa lastni dom. Z lastnim gospodarstvom naj družina ob brezposelnosti pridela vsaj najnujnejši živež. Za družine, ki tega ne zmorejo, moramo postaviti skupne domove z dostojnimi, majhnimi stanovanji, kjer bo poskrbljeno tudi za vzgojo otrok, da se odpravi vedno bolj pogosto otroško beračenje, ki je posebna nevarnost za prihodnje dni.

8. Premiera *Strindbergove* »Gospodične Julije« in *Čehovovega* »Snubača«.

9. V proslavo rojstnega dneva *Nj. Vel. kraljice Marije* je bil zvečer velik ples v oficirskem domu. — Zadnji dan razstave del bratov Šubicev. — Topli val je preko Francije in Švice predril tudi do naših krajev, da imamo 8° C toplote.

10. Bivši član mestnega sveta *dr. Josip Klepec* se je preselil v Mokronog. — Zvečer je prišla skupina Francozov, med njimi več arhitektov, ki sodelujejo pri natečaju za spomenik kralju Petru I. in Aleksandru I. v Marseillu. — Koncert Učiteljskega pevskega zbora.

11. Mestna socialna akcija zbira obleko in obutev za uboge. — V dramati literarni večer pesnika *Josefa Hore* in romanopisca *Karla Novega*, ki so ga priredile Jugosl. češkoslovaška liga, Česká obec in Penklub. Prvič po vojni so z njima spet nastopili češki književniki v našem mestu.

12. Pojavlja se močno zavzemanje za razširjenje poslopja glavne pošte. — *Smučarski vlaki* so sicer vpeljani, vendar je pa premalo smučarskih vagonov.

13. Ljubljanski fotoamater in član ljubljanskega Fotokluba Marjan Pfeifer je pri dunajskem mednarodnem natečaju »Idee und Form« dobil I. nagrado med 5500 tekmovalci z blizu 22.000 poslanimi deli. Dunajski strokovni mesečnik »Die Galerie« objavlja reprodukcijo njegove slike »Mozaik« in obširen članek o njem, kjer splošno hvali slovenske fotoamaterje. — *Seja za poglobitev glavnega kolodvora* je bila na magistratu. Sprejeti so bili sklepi, da se izdelajo generalni načrti za rešitev ljubljanskega železniškega vozla ter naj bi to delo prevzela posebna tehnična sekcija pri železniški upravi. Člani te komisije naj tvorijo širši delovni krog, ki se sestane od časa do časa. Osnuje naj se ožji tehnični odbor, ki bo dajal smernice in spodbude tehnični edinici za izdelavo projektov. V tem odboru so člani za mestni svet univ. prof. ing. *Hrovat* in ing. arh. *Tomažič*, za mestni tehnični oddelek ing. *Poženel* in ing. *Mačkovšek*, za bansko upravo ing. *Porenta* in ing. *Černivec*, za Udruženje jugoslov. inženjerjev in arhitektov ing. *Dimnik*, za ZTOI dr. *Pless*, železniška uprava pa pozneje določi svoje člane v ta ožji odbor, ki mu predseduje član mestnega sveta univ. prof. *Hrovat Alojzij*, a predsednik vsega odbora za poglobitev je član mestnega sveta in predsednik gradbenega odbora univ. prof. dr. *Fran Stele*. Komisija poudarja, da se zaradi nujnosti zgraditve novih kurilniških naprav, ki bi bil zanje najprikladnejši prostor v smeri proti Zalogu, čimprej zagotovi zemljišče, prav tako pa tudi za novi premikalni kolodvor. Poglobitev kolodvora zahteva tudi Zagreb.

14. Povsod so predpustne veselice in plesi. Zjutraj ob 4. se je v baru »Emone« na ruski novoletni veselici Društva ruskih intelektualcev in manualnih delavcev vnela obleka mlade Rusinje. Težjih posledic ni bilo. — Umrli je dr. med. in dr. phil. *Alfred Šerko*, bivši rektor in prorektor ljubljanskega vseučilišča, večkratni dekan in prodekan medicinske fakultete in častni predsednik »Akademskega pevskega zbora. Prof. dr. Alfred Šerko je bil eden najsvetlejših značajev in mož, ki je sovražil laž in nad vse ljubil resnico in pogum. Temeljit znanstvenik, odličen zdravnik-psihiater ter kulturni delavec. Vneto je sodeloval pri akciji za izpopolnitev naše univerze in sodeloval sploh pri vseh večjih vseučiliških akcijah. Mnogo si je prizadeval za zgraditev prepotrebne nove bolnišnice v našem mestu.

15. V sejni dvorani mestnega magistrata je bil ustanovni občni zbor po novem zakonu o pooblaščenih inženirjih ljubljanske *Inženjerske zbornice*. Inženjerska zbornica obstoja sicer že do leta 1919. kot naslednica še pred svetovno vojno ustanovljene zbornice v Trstu. Po novem zakonu je preosnovana in nova Inženjerska zbornica postala ena izmed najvažnejših gospodarskih institucij. V novi odbor je bilo izvoljenih 14 članov s predsednikom ing. *Pirkmajerjem* in podpredsednikom univ. prof. *Lobetom*. — V Jakopičevem paviljonu je bila odprta *razstava načrtov iz mestnega natečaja* za trnovsko otroško zavetišče in za spomenik padlim vojakom, ki ga postavimo na pokopališču pri Sv. Križu.

16. *Pogreba dr. Alfreda Šerka* so se udeležili tudi ban *dr. Natlačen*, ki je zastopal tudi prosvetnega ministra, in župan *dr. Adlešič* ter drugi ugledni pogrebci. Pred univerzo je govoril rektor *dr. Kušej*, a na pokopališču na Viču je svojemu častnemu predsedniku Akademski pevski zbor zapel še njegovo najljubšo pesem »Srce je žalostno«.

17. Minister prometa *dr. Spaho* je v finančnem odboru izjavil, da so načrti za železnico »*Črnomelj—Vrbovsko*« že izdelani. — Na zborovanju katoliškega delavstva v Delavski zbornici, ki sta ga sklicali Zveza združenih delavcev in Zveza zasebnih in trgovskih nameščencev, je bil glavni govornik minister *dr. Miha Krek*, ki je poudarjal velika prizadevanja vlade za delavska vprašanja.

18. Na trg so prinesli že prve *zvončke*. — *Odbor za odkup Prešernove rojstne hiše* se je obrnil na vso slovensko

javnost, zlasti pa na slovensko šolsko mladino, za prispevke, potrebne za nakup pesnikovega rojstnega doma, ki bo preurejen v Prešernov muzej. Misel je sprožil oddaljeni pesnikov sorodnik, pisatelj *Fran Sal. Finžgar* in v odbor so stopili rektor univerze *dr. Rado Kušej* kot predsednik, za Penklub pesnik *Oton Župančič*, za Znanstveno društvo in kot raziskovalec Prešernovega dela univ. prof. *dr. Fran Kidrič*, načelnik prosvetnega oddelka banske uprave *dr. Lovro Sušnik*, predsednik »Slovenske Matice« *dr. Dragotin Lončar*, predsednik Leonove družbe univ. prof. *dr. Fran Ks. Lukman*, zastopnik Slovenskega pisateljskega društva prof. *France Koblar*, a blagajnik je pisatelj *F. S. Finžgar*. Odbor namerava zgraditi novo poslopje za sedanjo lastnico Vovkovo, ki je potomka Prešernove sestre in vdova z 8 otroki, Prešernovo rojstno hišo pa popravijo kar mogoče v prvotni obliki, opremijo s pohištvo v slogu tedanjega časa in uredijo v njej majhen Prešernov muzej. Tudi okolica bo primerno preurejena in samo oskrbnik bo stanoval v hiši, ki jo odbor izroči v last dravske banovine in v oskrbovanje. Vse bo veljalo okroglo 200.000 din, to vsoto pa zbere predvsem šolska mladina po dinarjih.

19. Mali kazenski senat okrožnega sodišča je obsodil 4 *ponarejevalce hranilnih knjižic*, ki so sleparili po ljubljanski okolici na ta način, da so malenkostne vloge prenařevali v visoke vsote. S takimi knjižicami so kupovali blago in jih tudi prodajali. Glavni krivec Štefan Ciperle iz Vodice je bil obsojen na 2 leti strogega zapore in denarno kazen, ostali so pa dobili po 5 do 9 mesecev strogega zapore.

20. Primorsko prosvetno društvo »Tabor« je priredilo *II. literarni večer primorskih književnikov* v dvorani Delavske zbornice. Svoja dela so čitali Ivo Brnčič, Karlo Kocijančič, Jože Pahor, Ivo Grahor. Albert Širok in Angelo Cerkvjenik, Silvester Škerlj je pa bral prozo Iva Šorlija in pesmi Alojza Gradnika.

21. V visoki starosti 81 let je na svojem domu na Jurčičevem trgu 3 umrla, zadeta od kapi, *Terezina Jenko*, vdova po zdravniku. Bila je ena med prvimi pobornicami za vseslovansko idejo. Že pred vojno je potovala v Rusijo in govorila ruščino kakor svoj rodni jezik. Svoje hčere je poslala na žensko gimnazijo v Črno goro. Po vojni je bila predsednica Rdečega križa za ruske emigrante in tudi častna članica, prav tako pa tudi častna članica organizacije ruskih vojnih invalidov v Jugoslaviji. Na njeno pobudo je bila ustanovljena »Ruska matica v Ljubljani«, ki je imela sedež na njenem domu in se je posluževala njene bogate ruske knjižnice, ki je pred vojno služila tudi Ruskemu krožku. Sodelovala je zlasti pri humanitarnih društvih in je bila prava mati ruskih emigrantov. — Na gradu Turen ob Ljubljani je pri svojem sinu umrla 85 let stara *Rosalie baronica Codelli pl. Fahrenfeld, roj. baronica Taufferer pl. Weichselbach*, zadnja znamenitega rodu Tauffererjev in lastnica gradu Weichselbach pri Višnji gori. Pokopana je v družinski grobnici baronov Codellijev pri Božjem grobu. Kot soproga mornariškega oficirja Karla barona Codellija je mnogo popotovala ter zlasti o svojih popotovanjih objavila več nemških, prav dobro pisanih podlistkov. S 25. letom je postala vdova ter je napisala zanimiv poetičen dnevnik, ki sega do zadnjih let. *Baroni Tauffererji* so zvesto služili naši deželi in tudi slovenskemu narodu. *Franc*, opat stiški, je prevedel katekizem na slovenski jezik in z eksjezuitom *Inocencem Tauffererjem* spadal med najvažnejše sotrudnike Marka Pohlina in Kumerdeja. Zgodovina slovenskega slovstva Franca in Inocenca hvaležno prišteva med slovenske preporoditelje, saj je bil Inocenc tudi član prerrojene Academiae operosorum. Najvažnejši za slovensko in jugoslovansko zgodovino je pa 1750. v Ljubljani rojeni *Janez Sajfrid baron Taufferer*, ki je bil kot Napoleonov generalštabni podpolkovnik na Dunaju 24. majnika 1796. zaradi veleizdaje obešen. Bil je poveljnik na sedanjih jugoslovanskih tleh zbranih dobrovoljskih čet ter je

s francosko pomočjo hotel ustanoviti Jugoslavijo. Koncept, ki ga je v ta namen predložil francoski vladi, je najbrž Napoleon porabil pri ustanovitvi svojih Ilirskih provinc.

22. Prvič so spirali cesto z novim škropilnim avtomobilom znamke Gräf & Stift, ki ga je mestna občina prevzela v decembru. Avtomobil stane okoli 400.000 din in je opremljen z motorjem na nafto. Kotel za vodo ima 5000 l vsebine. Voz se je prav dobro obnesel in se z njim škropi hitreje in v večji množini pri mnogo manjših obratnih stroških v primeri s starimi vozmi. Poleg tega je s tem avtomobilom mogoče tudi spirati ceste in orati sneg. — *Hišo Emerika Mayerja* na Aleksandrovi cesti je kupila zavarovalnica »Jugoslavija«. — *Poravnava s Strojnimi tovarnami in livarnami* je večina upnikov odklonila, zato mora podjetje v konkurz. — *Prostovoljna gasilska četa Ljubljana - mesto* je na svojem občnem zboru izvolila za predsednika dosedanjega blagajnika *Zupančiča Leopolda*. Četa ima 91 delovnih, 12 častnih in 165 podpornih članov. Od zadnjega občnega zbora je sodelovala pri gašenju 11 večjih požarov. Prvič v njeni zgodovini se je dogodilo, da sta bila dva gasilca dejansko napadena, in sicer pri gašenju požara lope na sokolskem telovadišču v Tivoliju.

23. *Pesnik Oton Župančič* obhaja svojo 60 letnico. V proslavo so uprizorili v drami njegovo »Veroniko Deseniško«, ko sta govorila ravnatelj Pavel Golia in zastopnik Slovenske matice, Penkluba in Društva slovenskih književnikov Fran Koblar. Gledališče ni bilo polno. — Predsednik vlade *dr. Stojadinović* se je s svojim spremstvom vrnil skozi Ljubljano v domovino iz Nemčije. — Pri tekmah za *prvenstvo Ljubljanske zimsko-športne podzveze* v Bohinju je v teku na 15 km zmagal *Jakopič Avgust*, v skokih za klasično kombinacijo *Dekleva Milan*, a najboljši skok dneva je dosegel *Novšak Albin* s 46 m. — *Ženska bolnica* obhaja svojo 15 letnico. V tem času je bilo v ta zavod sprejetih 45.261 žen in je bilo rojenih 20.972 zdravih novorojenčkov, umrlo je pa 532 žen. Za zdravljenje mater in otrok ter za njih nego je bolnica porabila 22,911.556 din. Velik del te vsote je bil krit s prispevki žen, nekaj nad 10 milijonov je pa prispevala nadrejena oblast.

24. *Prometni stražniki* so dobili bele plašče. — Umrli je *dr. Ivan Modic*, sodni svetnik v p. in odvetnik. Bil je izvrsten pravnik ter je več let sodeloval v mestnem svetu in v njegovih odborih. — Avstrija je zaprla našo mejo za mali obmejni promet.

25. Novi francoski poslanik v Beogradu *Raymond Brugere* je prvič uradno obiskal Ljubljano. — *Seja mestnega sveta*. Na predlog župana *dr. Jura Adlešiča* je bil zaradi velikih izrednih zaslug za književnost, kulturo in jezik slovenskega naroda imenovan *Oton Župančič*, slovenski književnik, soglasno za častnega člana mestne občine ljubljanske. Nato je mestni svet na predlog načelnika finančnega odbora *prof. Dermastije* dovolil več manjših naknadnih kreditov: krajevni šolski odboru Sv. Peter 11.000 din, za popravo stranišč v bežigraski šoli 20.000 din, za nabavo orodja in gradiva za regulacijo Gradu 15.000 din, 12.000 za popravila v stari tramvajski remizi, 20.000 din za nabavo inventarja mestnih uradov, 10.000 din za stalni volilni imenik in 3000 din za tehničarske izpite. Mestna občina je prevzela poroštvo za likviditetni kredit Mestne hranilnice ljubljanske pri Narodni banki, pri kateri bo zagotovljen kredit 35 milijonov, ki se bodo porabili, ker se namerava Mestna hranilnica odreči zaščiti in začeti izplačevati vse vloge. Poroštvo mestne občine, ki z Mestno hranilnico podpiše za jamstvo menico v znesku 42,559.000 din, je zgolj formalnega značaja, ker itak jamči mestna občina za vse dolgove mestne hranilnice. Za kulturni odbor je predložil njegov načelnik *prof. Silvo Kranjc* pravilnik o občinski spominski knjigi, ki bi jo vodil poseben letopisec. Posamezni oddelki mestnega magistrata bodo po tem pravilniku dolžni, da vsak mesec predlože tajništvu mestnega predsedstva podatke

Novi škropilni avtomobil Mestne občine ljubljanske

o vseh važnejših dogodkih, ki naj bodo zabeleženi v tej spominski knjigi. Pravilnik je bil soglasno odobren. Odobrena so bila tudi nekatera preimenovanja ulic na periferiji mesta. V mestno disciplinsko sodišče I. stopnje sta bila za člana izvoljena m. s. Wester in Masič, za namestnika pa Kranjc in Vider, v mestno disciplinsko sodišče II. stopnje za člana dr. Kamušič in dr. Ažman, za namestnika pa dr. Korun in Osana. Zaradi odstopa m. s. dr. Draga Kušeja je bil za člana razsodišča mestne delavske zavarovalnice izvoljen m. s. dr. Josip Ažman. Med samostojnimi predlogi sta m. s. Kralj in Likar vložila predlog z resolucijo, ki protestira proti nameravani spremembi železniške tarife v škodo avtomobilskega prometa. M. s. ravnatelj Osana je vložil interpelacijo, ki z njo opozarja na nezadostne prostore davčne uprave za mesto Ljubljano na Vodnikovem trgu, kakor tudi, da nova davčna uprava 2 za mesto Ljubljana še ni mogla pričeti poslovati, ker ji niso mogli priskrbeti primernih prostorov. Priporoča, naj bi država zgradila v Ljubljani novo poslopje za davčne uprave. V tajni seji je bil za referenta za telesno vzgojo imenovan prof. Marjan Dobovšek, delovati je pa ta novi odsek pričel 1. aprila t. l. — Med 20. in 22. uro se je v Ljubljani na severozahodni strani neba zaradi megle slabo videl *severni sij*, ki je razburil vso Evropo. Tudi ljubljanske gasilce so z vseh strani mesta obveščali o velikanskih požarih, vendar pa ta redki pojav na nebu Ljubljančanov ni posebno razburil.

27. »Službeni list« banske uprave objavlja razpis 5 % obligacijskega posojila dravske banovine za ozdravljenje slovenskega združništva. Dravska banovina razpisuje to posojilo v znesku 63 milijonov din. Večji del posojila bo podpisala Poštna hranilnica. Za enkrat daje Poštna hranilnica vsaki zadrugi polovico tega, kar more zadruga zastaviti. S tem posojilom je ustvarjena možnost, da zadruge polagoma začno izplačevati svoje vloge. — Udeleženci mednarodne avtomobilske tekme »Rallye Monte Carlo« so vozili skozi Ljubljano na Dunaj. — Močna odjuga in nenavadno gosta meglja.

28. Finančni odbor narodne skupščine je sprejel predlog državnega proračuna. — *Statistika mestnega gasilskega in reševalnega urada* za lansko leto izkazuje, da so poklicni gasilci posredovali pri 58 požarih in 2 nezgodah. Škoda po požarih je znašala po uradni cenitvi 477.000 din. Reševalci so z reševal. avtomobili lani prepeljali 38.333 km in za 6812 km več kakor predlanskim. Vseh voženj z avtomobili in konjsko vprego je bilo 3889, bolnikov je pa bilo prepeljanih 3914. Prepeljanih je bilo tudi 60 oseb, ki so si hotele končati življenje. Postaja je dobila novo telefonsko centralo in je vsa naprava veljala pičlih 75.000

din. S preureditvijo Mestnega doma se je velikost dose-
danje garaže podvojila ter so stroški znašali blizu
82.000 din.

30. Sezonski delavci iz Francije in Nemčije so čez mejo
v Prekmurju zanesli nevarno *slinavko* in *parkljevko*.

31. Mestni socialni urad objavlja *poziv onemoglim ob-
čanom*, naj se javi, kdor meni, da je potreben oskrbe v
novem modernem zavetišču za onemogle, ki ga mestna
občina namerava zgraditi.

Meseca januarja je bilo v Ljubljani 32 porok, 94 živo-
rojenih in nobenega mrtvorojenega, umrlo jih je 98, da
statistika izkazuje naravnega prirastka —4. Izdanih je
bilo 12 gradbenih dovoljenj in znaša gradbena vrednost
teh zgradb 856.000 din. Za nove zgradbe sta bili izdani
dve dovoljenji ter zazidana prostornina teh zgradb znaša
742 kub. m, gradbena vrednost pa 54.000 din. Prizidav
in prezidav je bilo 11 v gradbeni vrednosti 32.000 din. Iz
rimokatoliške vere jih je izstopilo 19, a vstopil ni nikdo;
v starokatoliško vero jih je vstopilo 17, izstopil pa ni
nikdo; v pravoslavno vero so vstopili 3, izstopil pa 1, v
evangelski veri ni bilo sprememb, kakor tudi ne v mu-
slimanski in med brezkonfesionalci.

POPRAVKI

Popravi v prvem delu »Geologije Maribora« na
str. 157., desni stolpec, 4. vrsta: so zrasla (ne: zrasle) s
prirodo; str. 158., d. st., 1. v.: Včasih ta razlaga (ne: raz-
dalja); v. 29.: pod valujočo (ne: valujoča); str. 159., l. st.,
13. v. od spodaj: ta vdor pa reže (ne: seže); str. 160., d. st.,
1. v.: izpod (ne: pa v) akumulacijskih; str. 161., l. st.,
18. v. od sp.: se vrivajo vmes nižje terase; tam 12. v. od
sp.: mimo telovadišča pobožnega Sokola; d. st., 16. v.:
je tu jasna (črtaj: »kakor val«); 23. v.: na križišču z Vrba-
novo; v besedilu pod sliko: greben nad Bresternico;
str. 162., l. st., 1. v. od sp.: se začinja bresterniška terasa;
d. st., 19. v.: je morala slediti terasnemu robu (nam. »po-
krajini«); str. 163., l. st., 17. v.: prostor od Drave do str-
mine; d. st., 2. v.: a pri prvem (ne: »z druge«) mogočni
vrelci; 10.—11. v.: koritasta bresterniška terasa (ne: ko-
ritasta bresterniški); 9. v. od sp.: Če bi sledili erozijske
(ne: erozijskim).

Besedilo pod sliko v 3. številki na 179. strani se glasi pra-
vilno: Zastopnik kraljev je bil armadni general Nedić;
general Mihailović pa je mestni komandant splitski.

V članku: *F. A. Breckerfeld o Novem mestu ob koncu
XVIII. stol.*, številka 3, popravi:

- str. 145, tek. številka 117: *Brusničan*;
- str. 146, tek. številka 161: (*kožarica*);
- str. 147, tek. številka 220: *Tomaž Wanner*;
- str. 147, tek. številka 225: *Martin Wanner*;
- str. 148, v tabeli mesto 1800.: *1810.*;
- str. 149, stolpec desno, zadnja vrsta: *Lenkovič*;
- str. 150, stolpec levo, tretja vrsta zgoraj: *Lenkovič*;
- str. 150, stolpec levo, 13. vrsta pravilno: Die eine Statue
befand sich an der *Männer-*, die andere an der *Weiberseite*;
- str. 150, desni stolpec, pred nagrobnim napisom na spo-
meniku Raaba črtaj besedico: *bil*.

SPOMINSKA DIPLOMA OTONU ŽUPANČIČU

Častni dar in diploma Otonu Župančiču, izročena dne 24. decembra
1938. po odposlancih ljubljanskega mestnega sveta župana dr. Jura
Adlešiča in obč. svetov. prof. Dermastije in prof. dr. Fr. Steleta

Pergamentno diplomo častnega članstva mestne
občine ljubljanske je pod nadzorstvom univ. prof. Jo-
žeta Plečnika natisnila Univerzitetna tiskarna Blasni-
kovič naslednikov, na vrvič belo-zelene mestne barve
je pa k listini pritrjen v palisandrovi kapsuli v rdeč
vosek odtisnjen pečat mestne občine ljubljanske, ki
se ga je Ljubljana posluževala že l. 1500. Na sredi tega
nad 400 let starega, krasno rezanega mestnega pečata
je mestni grb, okrog njega pa latinski napis: SIGIL-
LUM CIVITATIS LABACENSIS. Po osnutku univ.
prof. Jožeta Plečnika je izdelano tudi bronasto častno
darilo s primernim besedilom. Nastavek predočuje
zmaja iz ljubljanskega grba na stebričastem stolpu.
Zmaj je odlično delo akad. kiparja Božidarja Pengova,
v bron je pa ves podstavek ulila in izdelala pasarska
tvrdka Bratov Žmuc na Tyrševi cesti.

»Kroniko« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik dr. France Stelè, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, pred-
stavnik Francè Štrukelj, za uredništvo, upravo in inseratni del odgovoren Pavel Debevec. — Ponatis člankov in slik
dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto
din 80.—, za pol leta din 40.—, za četrt leta din 25.—. Za inozemstvo din 100.—. — Posamezna številka stane din 30.—

Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

PLIN
KURIVO
SODOBNOSTI

Mestna plinarna ljubljanska

Meščan, ki živi z duhom časa, uporablja za kuho in peko, likanje, pranje ogrevanje vode, centralne in druge kurjave enako kakor tudi obrtnik za lotanje, varjenje, sušenje itd. - le plin!

Resljeva cesta št. 28 Telefon št. 43-27

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

Učiteljska tiskarna

registr. zadruga
z omej. zavezo

Franciškovska 6

V Ljubljani

Telefon 23-12

Račun poštne hranilnice 10.761

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, poučne, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku. — Brošure in knjige v malih in največjih nakladah. Časopise, vabila, proračune, vizitke, plakate, žurnale. Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, srednje in meščanske šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za šole in društva (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni! — Zahtevajte cenike!

Izdeluje diazo-amoniak papir
»JASNIT« za kopiranje
načrtov, ki je 100 % domač
izdelek te vrste v državi
Lastna kopirnica